

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta pedagogická
Katedra historie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Plzeňská papírna rodiny Piette

Bc. Kateřina Sýkorová

Vedoucí práce: Mgr. Eva Mušková, Ph.D.

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů
a literatury.

V Plzni, 2013

.....

Touto cestou bych chtěla poděkovat za pomoc pracovníkům Státního oblastního archivu v Plzni a Archivu Národního technického muzea, kteří mi při mé práci vždy vyšli vstříc. Mé poděkování dále patří rovněž Mgr. Evě Muškové, Ph.D., bez jejíchž cenných rad bych se neobešla. Na závěr děkuji své rodině.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA VÝVOJE VÝROBY PAPÍRU A ROZŠÍŘENÍ PAPIŘENSTVÍ	
1.1 Historie papíru a jeho výroby	13
1.2 Exkurz do historie technologie výroby.....	15
1.3 Situace v českých zemích	17
2 POČÁTKY PLZEŇSKÉ PAPIŘENSKÉ TRADICE	25
2.1 Hospodářská situace v Plzni v 19. století	26
2.2 Papírna Jindřicha Fürtha a Leopolda Gellerta.....	28
2.3 Druhá strojní papírna.....	30
3 TŘETÍ STROJNÍ PAPIŘNA	
3.1 Papírna akciové společnosti v Praze (1871-1873)	32
4 PLZEŇSKÁ PAPIŘNA V RUKOU RODINY PIETTE 1878-1911	
4.1 Rodina Piette.....	37
4.1.1 Jean Louis Piette (1767-1833)	38
4.1.2 Louis (1803-1862) a Prosper (1805-1872) Piettové.....	38
4.1.3 Prosper Piette v Čechách.....	39
4.1.4 Prosper (1845-1928), Julius (1848-1911) a Ludvík (1851-1918) Piettové.....	42
4.2 Spolupráce Ludvíka Piette s Františkem Křížíkem	44
4.3 Stavebně-technologický vývoj papírny v letech 1885-1911	46
4.4 Hospodářsko-podnikatelské aktivity plzeňské papírny a rodiny Piette v období 1885-1911.....	48
5 PLZEŇSKÁ PAPIŘNA SOUČÁSTÍ KONCERNU NEUSIEDLER A.G.	51
5.1 Od předválečného období do znárodnění plzeňské papírny	54
ZÁVĚR.....	58
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	62

SUMMARY	71
ZUSAMMENFASSUNG	72
SEZNAM PŘÍLOH.....	73
PŘÍLOHY	78
A) Obrazová příloha	78
B) Textová příloha	94

ÚVOD

Celý svůj život jsem dosud prožila v Plzni, kde jsem se rovněž narodila. Vždy, když se seznámím s někým novým, kdo není z okolí Plzně, a zeptám se ho, co se mu vybaví v souvislosti s Plzní, většina odpovědí obsahuje buď naše dlouhé frásování, existenci Škodových závodů či chrám sv. Bartoloměje. Ale když se zeptám, co ví o Plzni dalšího, pravidelně následuje v současnosti velmi oblíbený fotbalový klub FC Viktorie a dlouhodobí obdivovatelé Plzně pak připomínají značky jejich oblíbených piv Gambrinus a Prazdroj. Plzeň i její bohatá historie však nabízí mnohem více. Tato práce má v úmyslu připomenout jednu zajímavou epizodu z plzeňských dějin. Centrem našeho zájmu bude 19. a 20. století, kdy se Plzeň začala prudce rozvíjet průmyslově i demograficky. Je to období, kdy se v Plzni zakládaly podniky a továrny, některé přetrvaly do dnešních dní, i když pravda v různém stavu, ať fyzickém či vlastnickém. Většinou šlo o firmy, které proslavily Plzeň doma i ve světě. Nicméně vznikly i ty, které neměly tolik štěstí a svou existenci už prokazují jen v archivech či v odborných publikacích. A které jsem si vybrala právě já? Rozhodla jsem se věnovat těm méně šťastným firmám, které již dnes neexistují. Mým prvotním zájmem bylo psát o regionálním tématu, které bude spjato s významným podnikem a zajímavou osobností, která ji založila a vlastnila nebo vedla. Dala jsem na radu svých učitelů a vybrala jsem si téma *Plzeňské papírny rodiny Piette*. O papírně jsem věděla pouze, že leží blízko mého bydliště, na břehu řeky Radbuzy, a o rodině Piette jsem nevěděla téměř nic. O to větší byla má motivace zpracovat toto téma a tím přispět k rozšíření povědomí o tomto významném podniku.

V úvodu své práce nejprve obecně charakterizuji vznik papíru a historii jeho výroby. Krátce nastíním vývoj technologických postupů výroby papíru, který nám umožní stručně nahlédnout na to, jakým způsobem se vyvíjela výroba papíru a jaké suroviny při ní byly využívány. Dále se budu věnovat rozšíření výroby papíru nejprve na evropské úrovni, posléze zejména také v českém prostředí. Samozřejmě se zmíním o první české papírně na Zbraslavi, ale především budu věnovat svou pozornost papírnám, které byly zakládány během 19. století na českém území. Ty již nevyráběly papír tradičním ručním způsobem, ale přešly již na strojní výrobu papíru. Cílem úvodní části práce bude vytvořit přehledný popis vývoje výroby papíru, až do doby založení třetí plzeňské strojní papírny, tedy do 80. let 19. století.

Ve druhé kapitole se již ve stručnosti zaměřím na regionální téma, a to na ruční výrobu papíru v Plzni. Vzhledem k tomu, že jsem se rozhodla specializovat se na výrobu papíru na konci 19. a přelomu 20. století v Plzni, považuji v této souvislosti za nezbytné shrnout zdejší hospodářskou situaci. V závěru druhé části chci upozornit na dvě strojní papírny, které byly založeny jen o několik let dříve než budoucí papírna rodiny Piette. Jedná se o papírnu v Lobzích, jejíž zakladateli byli Jindřich Fürth a Leopold Gellert, a o papírnu v Bukovci, kterou vlastnili bratři Karel a Vilém Weissovi.

Ve třetí, kratší části své diplomové práce bych se ráda věnovala době a okolnostem založení třetí plzeňské strojní papírny. Zakladateli nové papírny byli totiž významní představitelé českého kulturního, politického či vědeckého života druhé poloviny 19. století. Za nejvýznamnější můžeme považovat např. Julia Grégra, Hugo Jelínka nebo Emanuela Tuschnera. Období založení této nové papírny bylo bohužel provázeno těžkou hospodářskou krizí, která vypukla po krachu vídeňské burzy v roce 1873. Přes pokusy o záchranu papírny byla správní rada Akciové společnosti plzeňské papírny nucena požádat o kupecký konkurs a tím ukončit svou činnost již v první polovině roku 1874. Po vyřešení všech pohledávek věřitelů byla papírna prodána v dražbě dne 26. července 1875 jednomu z věřitelů akciové společnosti Spolek Praha. V její rukou zůstala pouhé tři roky. Dne 7. srpna 1878 byla prodána na splátky veřejné obchodní společnosti P. Piette.¹

Čtvrtá a stěžejní část práce bude věnovaná plzeňské papírně pod vedením rodiny Piette. Pokládám za důležité nejprve v úvodu hlavní části představit tuto rodinu a její významné členy. Důvodů k tomuto rozhodnutí je řada. Především, že většina členů rodiny Piette se věnovala po celý svůj život rodinné tradici - papírenství.² Nejprve tedy zpracuji život a přínos zakladatele české větve Piettů - Jeana Louise Pietta (1767-1833), dále pak jeho synů Louise (1803-1862) a Prospera (1805-1872). Právě zmíněný Prosper Piette byl otcem majitelů budoucí plzeňské papírny a byl to také on, kdo přišel do Čech, aby zde uplatnil své hluboké znalosti a obchodní talent v papírenském průmyslu. Postupně se nechal zaměstnat v několika papírnách, kde pomáhal zahájit výrobu cigaretového a hedvábného papíru. Avšak

¹ VYKYDAL, Miroslav. Počátky strojní výroby na Plzeňsku. In *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1967. Sv. 5, s. 54.

² Národní technické muzeum, Archiv Národního technického muzea (dále jen ANTM), fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, Rodina Piette, I/1, kart. 1, Kronika rodiny Piette, s. 1.

v průběhu let v něm dozrála touha opět samostatně podnikat a vlastnit svou vlastní papírnu. Nejprve se rozhodl pronajmout si Císařský mlýn v Bubenči na dobu deseti let. Rok pronajmutí mlýna - 1865 - je považován v rodinné kronice jako začátek firmy P.Piette. Během několika let Prosper Piette vybudoval tapetárnu v Praze-Podbabě a zakoupil papírnu v Maršově. V této době tedy dosáhl Prosper Piette svého snu opět vlastnit papírnu a vyrábět kvalitní papír. Nicméně i jemu vždy vše nevyšlo, tak jak si přál. Krátce před jeho smrtí (†1872) došlo k explozi v jedné z jeho papíren a to v Chomutově. Přes tento nezdar je Prosper Piette chápán jako významný odborník, který se podílel na vzestupu českého papírenského průmyslu.

Tradice, vášně a talent ke všemu papírenskému zdělili i synové Prospera Pietta - Prosper, Julius a Ludvík. V čele plzeňské továrny pak stanuli dva z jeho synů - Julius a Ludvík, kteří vedli papírnu v letech 1878 až 1911. Plzeňská papírna se pod jejich správou a péčí rozvíjela nejen po hospodářské stránce, ale rovněž byla jejich přítomnost impulsem pro rozvoj vědy a techniky užitě nejen v papírenském průmyslu. Za velice důležité a zajímavé považují spolupráci technického ředitele papírny Ludvíka Piette s talentovaným elektrotechnikem Františkem Křížíkem, ze kterého vzešla tak známá Křížíkova obloukovka. Poslední dvě podkapitoly se pak budou zabývat stavebně technologickým rozvojem továrny mezi lety 1885-1911 a hospodářsko-podnikatelskými aktivitami plzeňské papírny a rodiny Piette v témže období.

V závěrečné části se zaměřím na novější dějiny papírny, na období po prodání papírny v roce 1911 bratry Prosperem a Ludvíkem Piette, vídeňské společnosti Neusiedler A.G.³ Co mě přimělo pokračovat dále? Mé rozhodnutí neskončit svou práci právě zmíněným prodejem mělo jeden hlavní důvod. I přes prodání papírny zůstal nadále rodině Piette určitý vliv na vedení plzeňské papírny a to díky Ludvíkovi Piette, který se stal po provedení fúze s vídeňskou Neusiedelskou členem správní rady i direktoria koncernu a z této pozice pak řídil a hájil zájmy plzeňského závodu a rodiny Piette až do své smrti v roce 1918.⁴ V závěrečné části své diplomové práce se proto budu věnovat krátkému zpracováním vlivu nových majitelů na již bývalou piettovskou papírnu, ve které ale bylo ještě dlouho znát téměř čtyřicetileté působení

³ Julius Piette zemřel v roce 1911.

⁴ Státní oblastní archiv v Plzni (dále jen SOA), pracoviště Klášter, fond Pražská Neusiedelská a.s., spojené továrny na papír, celulózu a dřevovinu, Praha, závod Plzeň 1912-1949, inv.č. 2, kniha „Vývoj Neusiedler akciové společnosti“ s fotografiemi papíren patřící Neusiedelské a.s. s jejich zařízením, s. 12-13.

této významné papírenské rodiny. Svou práci zakončím rokem 1946, kdy byl zřízen národní podnik Západočeské papírny se sídlem v Plzni, do kterého byla začleněna i majetková podstata plzeňské papírny. Plzeňská papírna tak vstupuje do etapy, která už nemá nic společného s rodinou Piette.

Co se týče použitých zdrojů informací, opírala jsem se v úvodních dvou kapitolách především o odbornou literaturu. Zejména jsem čerpala z prací Františka Zumana,⁵ Jiřího H. Kocmana,⁶ Richarda Khela⁷ a dalších odborníků, z jejichž publikací jsem vytvořila obecnou část věnující se historii výroby papíru. Pro podkapitulu o situaci v Čechách jsem využila předně práci od Petra Novotného, který, ač není původní profesí historik,⁸ zpracoval kvalitně ve své knize *O papírnách ztracených i znovu nalezených* osudy významných českých a moravských papíren. Druhou kapitolu diplomové práce jsem věnovala regionální historii, která se zabývá vznikem plzeňských papíren. Pro tuto část práce jsem využila řadu publikací od lokálních historiků, např. od Václava Mentbergera⁹ *První plzeňská papírna*, Daniela Bechného¹⁰ *Historie a současnost podnikání na Plzeňsku* či Miroslava Vykydala *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*. Posledně zmíněný autor byl továrním právníkem v plzeňské papírně, který vytvořil řadu kvalitních odborných textů o papírnictví v Čechách, především pak o papírnictví v Plzni. Z jeho publikací jsem čerpala i v dalších částech práce. Pro stručnou charakteristiku hospodářské situace v Čechách a v Plzni jsem použila informace z textů od Václava Čepeláka¹¹ *Dějiny Plzně II, Od roku 1788 do roku 1918* či Ivana Jakubce a Zdeňka Jindry *Dějiny*

⁵ František Zuman (1870-1955) byl rodákem z Bělé pod Bezdězem. Po celý život pracoval jako finanční úředník, překládal z němčiny, avšak František Zuman byl především historikem českého papírenství, publikoval řadu prací a je právem považován za jednoho z největších odborníků zabývajících se tímto oborem. Jeho knihy sice vyšly ve 40. letech minulého století, ale i nadále jsou historickou obcí vysoce ceněny. Z publikací jmenujme ZUMAN, František. *Knížka o papíru*. Praha : Společnost přátel starožitností, 1947.; ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1940.; ZUMAN, František. *Výrobní technika papíru a její vývoj*. Praha : Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce, 1937. či ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1940. Databáze Národní knihovny ČR [online]. Dostupné z URL: <http://aleph.nkp.cz/F/NIPB7QSVP4P2H3TBJFG8533XSPLXYABIHDYEBP5C7B9B2KQIMM-29910?func=acref&acc_sequence=000201841> [cit. 2012-14-02].

⁶ KOČMAN, Jiří H. H. *Medium papír*. Brno : VUTIUM, 2004.

⁷ KHEL, Richard. *Na papíře napsáno a vytištěno*. Praha : Naše vojsko, 2008.

⁸ Petr Novotný vystudoval Střední průmyslovou školu papírenskou v Hostinném. *Dějiny a současnost* [online]. Miroslav Děkanovský. *Papírny jako součást kulturního dědictví*. Dostupné z URL: <<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2009/8/papirny-jako-soucast-kulturniho-dedictvi/>> [cit. 2011-01-08]. NOVOTNÝ, Petr. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*. Praha : Filigrán, 2008.

⁹ MENTBERGER, Václav. *První plzeňská papírna*. Plzeň : Společnost pro národopis, 1949.

¹⁰ BECHNÝ, Daniel. et al. *Historie a současnost podnikání na Plzeňsku*. Zehušice : Městské knihy, 2002.

¹¹ ČEPELÁK, Václav. a kol. *Dějiny Plzně II, Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1967.

*hospodářství českých zemí : od počátku industrializace do konce habsburské monarchie.*¹²

Úskalím výzkumu byl stav fondů, které jsem měla k dispozici. Povětšinou byly uschovány jen v torzu a obsahovaly především technické podklady k fungování jednotlivých papíren. Čerpala jsem především z archivních pramenů uložených ve Statním oblastním archivu Plzeň, pobočka Nepomuk. Využila jsem především fond *P.Piette, veřejná obchodní společnost v Praze, závod Plzeň 1870-1911*, který však obsahoval jen zbytky písemností původců fondu (výrobní deníky, situační plány, kupní smlouvy na pozemky, bilance, kolaudační protokoly či fotografie), ty byly nalezeny při převzetí podniku v době znárodnění v různých kancelářích. Fond je uchován v torzu, jeho časový rozsah je od roku 1870 až do roku 1911. Část písemností pochází z organické činnosti akciové společnosti Papírna v Praze, druhá část písemností pak z organické činnosti původce fondu. V podobném stavu se nacházely i další dva fondy, které jsem rovněž využila ve své práci, a to fond *Pražská Neusiedelská a.s., Praha, závod Plzeň 1912-1949* a fond *NEG, společnost pro obchod papírem a celulósou s.r.o., Praha (1924) 1927-1947 (1949)*. Jejich časový rozsah byl od roku 1912 do roku 1949. Oba fondy opět zahrnovaly pouze zlomek písemností a to např. dokumenty vedení, mzdové a účetní. Větší část materiálů uložených v těchto fondech byla zničena v roce 1948, zejména neodbornou skartací. Společnou linií těchto pramenů bylo to, že poměrně velká část archiválií byla v německém jazyce, čímž lze potvrdit skutečnost, že papírny v západních Čechách ve druhé polovině 19. století patřily především německy mluvícím podnikatelům. Druhý fakt, který se týká fondů uložených v SOA Nepomuk, je ten, že torzovitý stav jednotlivých fondů neposkytuje veškeré potřebné informace o fungování papírny pod správou rodiny Piette. Proto jsem svou práci doplnila informacemi z fondu *Piette-Rivage Prosper, Julius a Ludwig ml. (1864-1943)*, uloženého v Archivu národního technického muzea v Praze, kde se nachází rodinná písemná pozůstalost obsahující např. kroniku rodiny Piette, dopisy jednotlivým členům či blahopřání k získaným vyznamenáním či jiným rodinným událostem. Z těchto archiválií jsem využila zmíněnou kroniku, na jejímž základě jsem se rozhodla představit „českou“ větev rodiny Piette a její vliv na české, posléze plzeňské papírenské prostředí. Tato kronika byla sepsána v němčině, avšak zbylá část pramenů

¹² JAKUBEC, Ivan.; JINDRA, Zdeněk. *Dějiny hospodářství českých zemí : od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha : Karolinum, 2006.

(osobní korespondence či blahopřání) byla ve francouzštině. Francouzský jazyk byl v rodině hlavním prostředkem (lucemburský původ rodiny) při komunikaci s ostatním příbuzenstvem žijícím v celé Evropě.

Vzhledem ke stavu a možnostem archivních pramenů jsem vycházela také z prací od Miroslava Vykydala¹³ *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci* či *Počátky strojní výroby na Plzeňsku* publikované v *Minulosti Západočeského kraje*. Texty¹⁴ doktora Vykydala jsou velmi cennými zdroji informací k vývoji výroby papíru v Plzni. Vykydal strávil většinu svého profesního života jako tovární právník v Západočeských papírnách v Plzni, a to mu umožnilo proniknout hluboko do fungování papírny. Na základě svých vlastních zkušeností mohl vyličit stručně historii strojní výroby papíru na Plzeňsku a popsat historii výše zmíněné plzeňské papírny. Jedinou výtkou, kterou bych mohla učinit vůči textům doktora Vykydala, jsou některé pasáže věnované pracující třídě, kde je možné vysledovat plánovaně předložený střet mezi „utlačovanými“ dělníky a „kapitalistickými“ majiteli papírny, což však souvisí s dobou vzniku těchto prací.

Další příležitost k získání poznatků o plzeňské papírně přinesly dobové i současné regionální noviny a časopisy, např. *Plzeňské listy* z roku 1880. Ve své diplomové práci jsem se také rozhodla čerpat informace z internetových zdrojů, které jsem vyhodnotila jako vhodné a zajímavé pro doplnění některých zásadních informací. Tyto veškeré internetové zdroje jsem podrobila důkladné kritice. Za velmi významný internetový zdroj považuji článek od Jaroslava Tovačovského *Historická šlechta – Podnikání rodu Piette-Rivage*, který obsahuje cenné informace k rodině Piette a pomáhá dotvářet obsah a zaměření diplomové práci jako celku.

¹³ Miroslav Vykydal se narodil v roce 1913 v Mostaru, dnešní Bosně a Hercegovině. Studoval práva na Komenského univerzitě v Bratislavě, své studium ukončil v roce 1938 s titulem doktor práv. V letech 1944-1945 byl totálně nasazen. Po skončení války pracoval dva roky na ministerstvu průmyslu a od roku 1947 byl podnikovým právníkem v Západočeských papírnách v Plzni. Jeho zásluhou byla nalezena písemná pozůstalost po Františkovi Zumanovi, která obsahovala kromě 35 nepublikovaných článků i rukopis jeho knihy *Papír – historie řemesla a výrobní techniky*. O nálezu pozůstalosti publikoval článek v časopise *Papír a celulóza – Byla nalezena rukopisná pozůstalost papírenského historika Františka Zumana*. Rovněž se zasloužil o vydání původního Zumanova rukopisu z roku 1943, který doplnil novými poznatky až do roku 1980 či např. seznamem papíren na českém území. V časopise *Papír a celulóza* publikoval během svého života řadu článků věnovaných regionální problematikou papírenství. Bělohávek, M. Šedesát let JUDr. Miroslava Vykydala. In *Minulosti Západočeského kraje*. Sv. 10. Plzeň, Západočeské nakladatelství 1974, s. 197.; Hofmann, G. K 75. narozeninám JUDr. Miroslava Vykydala. In *Minulosti Západočeského kraje*. Sv. 24. Plzeň, Západočeské nakladatelství 1988, s. 246-247.

¹⁴ VYKYDAL, Miroslav. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*. Plzeň : Západočeské papírny, 1969 a VYKYDAL, M. *Počátky strojní výroby na Plzeňsku*. In *Minulosti Západočeského kraje*. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1967. Sv. 5.

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo vylíčit historii jedné regionální továrny a jejích významných majitelů, poodkrytí další, méně známé části plzeňských dějin. Snažila jsem se zachytit důvody vzniku papírny na pozadí doby, ve které byla založena, postihnout nejdůležitější aktivity této papírny a také stanovit, jaký přínos měla rodina Piette pro český papírenský průmysl, zejména pak pro plzeňské prostředí. Chtěla bych přispět svou prací k potvrzení poznání, že dějiny jsou tvořeny nejen mozaikou lidských osudů, ale také jedinečnou historií naší vlastní činnosti.

1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA VÝVOJE VÝROBY PAPÍRU A ROZŠÍŘENÍ PAPIŘENSTVÍ

1.1 Historie papíru a jeho výroby

Papír. Každý z nás jej vezme do rukou během svého života tolikrát, že si často neuvědomí, jaký fenomén drží ve svých dlaních. Papír se totiž stal naprostou samozřejmostí našeho světa. Jak píše Jiří H. Kocman: „... v této samozřejmosti ztratil svá specifika a stal se čímsi, co se k něčemu používá.“¹⁵ Jisté je, že takovou samozřejmostí kdysi papír nebyl a jeho výroba v sobě skrývá hlubokou historii.

Papír provází lidstvo již téměř dva tisíce let. Pravděpodobně byl vynalezen jako nový materiál určený původně především ke psaní a kreslení na přelomu 1. a 2. století n.l. v Číně.¹⁶ Ovšem existují domněnky, že již ve 3. století př. Kr. ho vytvořili Číňané plstěním rozložených odpadků hedvábí a tento materiál, velmi podobný papíru, byl používán pro psaní už tehdy. Kdy přesně první papír vznikl tedy není zcela jasné, zato je zřejmé, že během dalšího vývoje bylo pro výrobu papíru používáno mnoho různorodých látek. Až v roce 105 po Kr. vyrobil čínský dvorní úředník Tsai Lun „náš“ papír. Při výrobě nevyužil živočišné látky,¹⁷ jako tomu bylo doposud, ale orientoval se na látky rostlinného původu.¹⁸ Ty se daly lépe spojit vodou a lepidly. Tento nový materiál nebyl pravděpodobně lit na bambusovou síť či na podklad z tyčinek, ale nabírán z kádě na síť, která byla napnuta v rámu, a z ní kladen na látku k vysoušení a lisování.¹⁹

Cesta papíru do Evropy nebyla jednoduchá. Tento po staletí přísně střežený vynález z Číny nastoupil svou osudovou cestu na západ přes Asii, nejprve přes Samarkand²⁰ do Bagdádu, kde se objevuje kolem roku 794, až do Damašku. Odkud se dostal do Afriky a rozšířil se z Egypta (Káhira, kolem r. 900) do Fezu,²¹ Maroka a

¹⁵ KOCMAN, J. H. *Medium papír*, s. 70.

¹⁶ KHEL, R. *Na papíře napsáno a vytištěno*, s. 346.

¹⁷ Mezi živočišné vláknoviny řadíme např. vlnu, hedvábí, srst nebo vlasy. KOCMAN, J. H. *Medium papír*, s. 11.

¹⁸ Rostlinné vláknoviny – např. semenná vlákna (bavlna, topol, bodlák); stonky (len, juta, konopí); lýka (kózo, gampi, micumata); listy (manilské konopí); trávy (esparto, bambus, rákos); dřevo (smrk, borovice, rákos). Tamtéž, s. 11.

¹⁹ ZUMAN, F. *Výrobní technika papíru a její vývoj*, s. 7-22.

²⁰ Samarkand se nachází na území dnešního Uzbekistánu. V minulosti bylo město známé pro svoji centrální polohu na hedvábné stezce mezi Čínou a Západem a také proto, že bylo centrem vzdělanosti.

²¹ Fez je město v severní části Maroka. Je nejstarším a nejvýznamnějším ze čtyř královských měst Maroka (další tři jsou: Marrakéš, Meknes a Rabat).

Ceuty.²² Po jednom tisíciletí od svého zrození se ze severní Afriky rozšířil do Evropy, nejprve do jižního Španělska, jež ovládali Arabové, jejichž prostřednictvím se z Číny znalost výroby papíru šířila. Na území Španělska začali Arabové vyrábět papír pravděpodobně již v 11. století v tehdejší Jativě, pozdějším San Felipe.²³ Přímé důkazy o produkci papíru však pocházejí až z poloviny 12. století, kdy byl v Jativě vyráběn kvalitní papír a dále exportován na východ i západ. V této době byly již expedovány papírenské výrobky rovněž i z Valencie a Toleda. Další španělské papírny se nacházely např. v Geroně či v Macese. Na počátku 13. století (1238) bylo zavedeno clo na papír (caxe de paper) a výroba papíru byla regulovaná výnosy panovníků.²⁴

Velký a rychlý rozvoj papírnictví je rovněž zaznamenán na Apeninském poloostrově a ve Francii. Během 14. století se papír vyráběl také na německém území, ovšem v Anglii je výroba papíru doložena až ke konci 15. století a v Holandsku známe první papírnické privilegium teprve z poslední čtvrtě 16. století, přičemž vzdálenější země, jako Švédsko a Dánsko se mohou pochlubit prvními papírnami již v roce 1523 a dalšími v druhé polovině 16. století.²⁵ Rovněž středoevropský prostor se poměrně brzy orientuje na vlastní výrobu papíru. Nejstarší středoevropskou papírnou byla papírna norimberského kupce a patricije Ulmana Stromera (1390).²⁶ Během 15. století se papírnictví rozvíjí rovněž v Polsku, Uhrách a Sedmihradsku. Na konci 15. století se první papírny objevují v Dolních Rakousích v Solnohradsku či Štýrsku. Rusko pak ovládá výrobu papíru až ke konci 16. století (1576).²⁷

Na americkém kontinentě byl vyráběn papír kmeny Mayů a Aztéků, rovněž plstěním z kůry fikusů a agáve. Obrázkové rukopisy psané na americkém papíru se dodnes nacházejí v muzeích v Paříži, Madridě a nejcennější v Drážďanech. Výroba

²² Ceuta leží na nejsevernějším cípu Maghrebu poblíž Gibraltarského průlivu. Strategická poloha města z něho učinila rozhodující bod pro mnoho kulturních a vojenských událostí. V současnosti je Ceuta společně s Melillou, autonomním městem Španělska na území Maroka.

²³ ZUMAN, František. *Knížka o papíru*, s. 7.

²⁴ BURNS, Robert I. Paper comes to the West 800–1400, In Lindgren, Uta, *Europäische Technik im Mittelalter 800 bis 1400. Tradition und Innovation*, Berlin : Gebr. Mann Verlag, 1996, 4th ed., pp. 413-422. Také viz KOZMÁL, František. *Výroba papiera v teorii a praxi. 1, Výroba vláknitých papírenských hmot*. Bratislava : SVTL, 1958.

²⁵ ZUMAN, F. *Knížka o papíru*, s. 8-9.

²⁶ HLAVÁČEK, Ivan; KAŠPAR, Jaroslav; NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. H + H : Praha, 2004, s. 40.

²⁷ ZUMAN, F. *Knížka o papíru*, s. 8-9.

„evropského papíru“ v Americe je doložena teprve v roce 1690, kdy zde zřídil papírnu holandský přistěhovalec William Rittinghuysen.²⁸

1.2 Exkurz do historie technologie výroby papíru

V Asii byla hlavní surovinou pro výrobu papíru rostlinná vlákna, buď přírodní, nebo zpracovaná v látkách (např. hedvábí), zatímco evropský papír se vyráběl ze zpracovaných vláken, tedy z odpadků látek lněných a bavlněných, později i vlněných. Tyto látky se nazývaly hadry a materiál z něj hadrovina.²⁹ Hadry byly nejprve rozříděny a očištěny od nepříslušných součástí, byly rozřezány na hadrořezech různých systémů, z nich neobyčejnější byl podobný řezačce slámy. Hadrořezy byly původně uváděny v pohyb ručně, později vodní silou. Od poloviny 18. století byly hadry řezány také někde strojově. Takto získaná hmota se změkčovala hnitím, např. v jámách vyhloubených v zemi.³⁰ Postupem času se pro rozvlákňování využívaly už jen stoupy. Šlo o zařízení, které se sestávalo z dřevěných úzkých kádí, jež byly naplněny hadry skrápěnými vodou, do nichž seshora bušily okované dřevěné palice poháněné vodní silou.³¹

Dalším významným zařízením, které ovlivnilo od druhé poloviny 17. století rozvoj papírnictví, byl holendr, v němž se surovina se rozvlákňuje a mele. Bylo to zařízení, ve kterém se utvářela většina vlastností budoucího papíru. Elipsovité kádě holendru bývala dřevěná, stažená po obvodu železnými obručemi. Uprostřed byla kratší podélná přepážka pro dobrou cirkulaci papíroviny. Základem holendru byl mlecí válec umístěný v jedné z polovin, na které byla vana přepážkou rozdělena, a nahoře krytý dřevěným „kloboukem“. V plášti tohoto válce byly po celém obvodu vsazeny dlouhé ocelové mlecí nože, zatímco na dně vany proti válci byl vsazen nůž základový, statický. Otáčení válce uvádělo do pohybu papírovinu ve vaně. Ta obíhala do elipsy a právě mezi mlecími noži a nožem základovým docházelo k rozvlákňování a mletí. Celým válcem šlo pohybovat ve vertikálním směru - přibližovat ho k základnímu noži, nebo jej od něj naopak oddalovat. Tímto pohybem se řídil stupeň mletí. Druh, tvar a nastavení mlecích nožů mělo zase vliv na to, zda se vlákna spíše

²⁸ ZUMAN, F. *Knížka o papíru*, s. 8-9.

²⁹ Hadrovina se vyrábí např. z lněných výčesků, krátkých vláken bavlny (tzv. lintrů), z hadrů apod. Je to nejkvalitnější a nejdražší vláknina. KOCMAN, J. H. *Medium papír*, s. 18.

³⁰ ZUMAN, F. *Výrobní technika papíru a její vývoj*, s. 7-22.

³¹ NOVOTNÝ, P. O papírnách ztracených i znovu nalezených, s. 221. Také viz NOVÝ, Luboš. *Dějiny techniky v Československu do konce 18. století*. Praha : Academia, 1974.

štěpí (fibrilují), nebo krátí.³² Papírovina, která opouštěla holandr, byla připravena k čerpání na síto, ať už ručně nebo od první poloviny 19. století již také strojově. Dobře promíchaná kaše se přesunula do kádě, kde se zahřála a pak byla nabírána z kádí na drátěná síta, upevněná na dřevěném rámu nebo formy. Na drátěnou síť byla upevněna nejprve drátkem, později letováním, značka papíru, na kterou se uvedla drť slabší vrstvou, a tak byl vytvořen průsvitný filigrán (průsvitka). Aby se drť na síti udržela, byl na ní ještě položen rám. Poté se mokrá list otiskl na vlněný plstěnc. Obyčejně se takto na sebe naskládalo 181 archů mezi 182 plstěnců. Dále následovalo lisování a po lisování se papír sušil, potom klížil (namácel v klihové vodě) a opět sušil. Sušený papír se hladil ručním hladítkem, později železnou palicí, zdvihanou někde vodní silou.³³ Takto vypadala přibližně výroba papíru, která se celkem neměnila po staletí až do konce 18. století, kdy byl vynalezen stroj na papír.

Převratný posun v papírnické výrobní technice nastal na přelomu již zmíněno 18. a 19. století, kdy byl vynalezen stroj na výrobu papíru a zároveň došlo k převratným objevům v oblasti chemie, jež byly na výrobu papíru rovněž aplikovány. Vynálezce mechanismu na strojní výrobu papíru byl Francouz Nicolas-Louis Robert.³⁴ Stejně jako nové technologické postupy ve výrobě se během 19. století začaly k výrobě papíru využívat i nové suroviny, jelikož při strojní produkci přestaly staré hadry na výrobu papíru stačit. Tradiční hadrovinu doplnila nejprve

³² Tamtéž, s. 221.

³³ ZUMAN, F. *Knížka o papíru*, s. 27-29. Také viz KOZMÁL, František. *Výroba papiera v teorii a praxi*. 2. díl. Bratislava : SVTL, 1966.

³⁴ Francouz Nicolas-Louis Robert (1761-1826) byl zaměstnanec největší a nejstarší papírny ve Francii, v Essonne. Nahradil ruční čerpání papíroviny z kádě bezkonečným podélným sítem, které připevnil ke kádě a uváděl v pohyb ručně klikou. Položil základ pro papírenský stroj, který tvořil komplex mnoha navzájem spojených a na sebe navazujících strojů a zařízení. Tato zařízení z vláknité suspenze (papíroviny) odvodňovala, lisovala, sušila a navíjela nepřerušovaný pás papíru o šířce dané pracovní šířkou stroje. VYKYDAL, M. *Počátky strojní výroby na Plzeňsku*, s. 54.

dřevovina³⁵ a později dřevná buničina (celulóza),³⁶ získávaná sulfitovým vařením s hydrogensířičitanem vápenatým.³⁷

Na základě popisu výše zmíněných technologických postupů si můžeme vytvořit základní představu o tom, jakým způsobem se vyvíjela výroba papíru a jaké suroviny při ní byly využívány. Ve vlastní výrobě papíru můžeme tedy rozlišit dvě základní období, a to výrobu ručního papíru a výrobu papíru strojního. V použití surovin v papírnictví můžeme sledovat nejdéle období čistého zpracování hadrů, po němž následuje doba přidávání nejrůznějších náhradních látek až po opuštění výroby z hadroviny a nahrazení dřevnou buničinou.³⁸

1.3 Situace v českých zemích

Nejstarším písemným dokladem o produkci papíru v českém prostředí je královské povolení ke sběru hadrů na jeho výrobu z 24. května roku 1499. Povolení bylo uděleno Vladislavem II. Jagellonským mlynáři zbraslavského opata. Silným impulzem pro velký rozvoj výroby ručního papíru byl především vynález knihtisku Johanem Gutenbergem v roce 1495. Nový vynález záhy začalo využívat i české prostředí, takže je zcela logické, že velký rozkvět papírenství v Čechách nastal v průběhu 16. století. Papírna je založena např. v Trutnově (1505-1847), Frýdlantu (1527, snad již 1516), na Starém Městě pražském (1524, zanikla po roce 1860), ve Starých Horách (1540-1904), v Nedošíně u Litomyšle (1557-1854), v Ústí nad Labem (1559), v Benešově nad Ploučnicí (1569-1873), v Mimoňi (1570-1787), v Českém Krumlově (1572) či v Klatovech (1583). Celkem šlo o 21 papíren, společně se

³⁵ Dřevovina se vyrábí mechanicky, a to obrušováním odkorněného dřeva na tzv. brusech (brusných kamenech s drsným povrchem). Skládá se z jemných „třísek“, resp. shluků vláken, které mají prakticky stejné složení jako původní dřevo. Shluky vláken jsou málo roztřepené a poměrně tuhé. Nejsou způsobilé k dalšímu rozvláknění mletím, a proto se na rozdíl do pružných vláken buničiny nesnadno zplstňují. Vzhledem k přítomnosti ligninu má dřevovina nepříjemný sklon ke žloutnutí vlivem světla při stárnutí. Výhodou je však vysoká výtěžnost dřeva 90-95% a nízký vliv vlhkosti na rozměry vláken (jsou „impregnována“ ligninem). KOCMAN, J. H. *Medium papír*, s. 17.

³⁶ Celulóza je označení užívané v papírenské praxi pro chemicky nedefinovanou směs látek s převahou celulosy, získanou delignifikací dřeva. Vzhledem k fonetické ambivalenci pojmu celulosa x celulóza, je vhodnější pro celulózu používat českého ekvivalentu, kterým je buničina. KOCMAN, J. H. *Medium papír*, s. 21.

³⁷ Při kyselém (tzv. sulfitovm) způsobu (1867) se používá varné kyseliny, tj. vodného roztoku hydrogensířičitanu vápenatého, hořečnatého, sodného apod. a volné kyseliny sířičité. Je vhodný pro dřeva chudá na pryskyřice (listnaté stromy, smrky apod.), neboť kyselina je aktivní zejména na povrchu dřevných štěpků. Nebělená sulfitová buničina je šedé barvy. KOCMAN, J. H. *Medium papír*, s. 15.

³⁸ ZUMAN, F. *Výrobní technika papíru a její vývoj*, s. 78.

zmíněnou zbraslavskou papírnou.³⁹ Dalším podnětem pro rozvoj českého papírenství byly nové technologické postupy, které k nám importovali převážně italští a němečtí mistři během celého 16. století.⁴⁰

Několik papíren vzniklo během 16. století rovněž na Moravě. Nejstarší z nich byla založena v Olomouci (snad 1505), dále pak ve Velkých Losinách (kolem roku 1520), v Litovli, v Brně (kolem roku 1568) a Šumperku. Také Slezsko mělo svou papírnu již na počátku 16. století, a to v Opavě. Nadcházející dvě století znamenaly pro české země další vzepětí manufakturní papírenské výroby. Ze 17. století je známo v Čechách kolem 60 papíren, v první polovině 18. století jich zde fungovalo již 73.⁴¹ V českých zemích se dokonce mělo vyrábět okolo 40% produkce papíru dědičných zemí habsburské monarchie.⁴²

V roce 1825 bratři Václav a Antonín Šalovcovi zakoupili za 74 tisíc zlatých tzv. Císařský mlýn⁴³ v Praze-Bubenči. Dne 13. ledna 1831 získali guberniálním výnosem povolení zřídit v mlýně papírenskou výrobu. První papírenský stroj v českých zemích začal fungovat roku 1833. Novým majitelem papírny se stal Karel Bellman, který nechal vytvořit novou obchodní značku papírny, jejímž autorem byl Josef Mánes. Důležitou osobou pro chod podniku byl příchod Prospera Pietta, jenž zde pokusně zahájil první výrobu cigaretového papíru, která v té době v Čechách neměla obdoby. Dalšími významnými osobnostmi, které se zapojily do výroby papíru v Císařském mlýně, byli Gustav Roeder a Carl Julius Eichmann. Bohužel v roce 1862 poničil papírnu požár, jehož následky byly úplně odstraněny až v roce 1875. Ve stejném roce si továrnu pronajal Raimund Kubik, jenž ji později i zakoupil. Papírna v jeho rukách zažila nebývalý rozkvět. V roce 1890 byla zavedena do provozu celulózka a později též lepenkárna. Mezi lety 1908-1928, kdy papírna produkovala

³⁹ ZUMAN, F. *Knížka o papíru*, s. 10-11. Viz také VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy : starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století : papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. 2 sv. Praha : Libri, 2008, s. 661-662.

⁴⁰ KHEL, R. *Na papíře napsáno a vytištěno*, s. 346.

⁴¹ ZUMAN, F. *Knížka o papíru*, s. 12-13. Celkový počet papíren v Čechách bude pravděpodobně o něco vyšší, jelikož chybí údaje z loketského kraje.

⁴² KHEL, R. *Na papíře napsáno a vytištěno*, s. 346.

⁴³ Mlýn v Bubenči, který později získal přízvisko „Císařský“ měl své počátky již ve středověku. Do roku 1395 byl v držení svatojiřského kláštera na Pražském hradě. Po něm ještě několikrát změnil své majitele, až ho spolu se všemi pozemky zakoupil císař Rudolf II. (1584). Císařský mlýn tak získal ve svém okolí rozsáhlý soubor manýristických staveb, které bohužel byly značně poničeny řádním Švédů za třicetileté války. V 17. století dochází ke střídání nájemců a až v polovině 18. století jej dostal do dědičného nájmu (1764-1825) mlynář Václav Holeček. NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 61-63. Viz také RAUDNIS, L. *Beiträge für Kunst, Handel und Gewerbe Böhmens*. Prag: L. Raudnis, F. L. Hübsch, 1843-1847.

výrobu 3 000 tun papíru, 4 500 sulfitové buničiny a 50 tun lepenky, se dokázala produkce počítat na vagóny. Bubenečský sortiment obsahoval hlazený⁴⁴ a nehladený⁴⁵ sulfitový papír, dřevité⁴⁶ i bezdřevé psací⁴⁷ a tiskové papíry,⁴⁸ papíry hedvábné⁴⁹ a dopisní.⁵⁰ Rozmach továrny byl ukončen hospodářskou krizí, v jejímž důsledku došlo k uzavření papírny k 1. lednu 1931.⁵¹

Brzy po Císařském mlýně zaváděly i další papírny strojovou výrobu papíru. Po papírně v Praze-Bubenči to byla papírna v Hostinném (dříve Arnou), která byla a dodnes je významným papírenským centrem. Zdejší papírenská tradice se začala psát, když bratří Gustav a Vilém Kieslingové založili na zámku v Hostinném v roce 1835 papírnu. Již od začátku své existence měl tento podnik přibližně sto zaměstnanců. V roce 1838 však Kieslingové svou továrnu prodali rodině Lorenzů a o pět let později pak došlo ke vzniku nové firmy vlivem příchodu Carla Juliuse Eichmanna, která nesla název Franz Lorenz Söhne & Eichmann. Spolu s tímto odborníkem přišel do Hostinného i jeho blízký spolupracovník Gustav Roeder, s oběma jsme se již setkali v Císařském mlýně v Bubenči. O pár let později došlo k rozšíření firmy o nový papírenský podnik na Michaelově poli. V průběhu let ale proběhlo rozdělení majetku mezi rodinu Lorenzů a Julia Eichmanna. Ten nadále spolupracoval se svým kolegou Roederem, nicméně i zde nastaly rozpory a následné dělení majetku. V Arnou pak Eichmann založil svou vlastní firmu společně se svým švagrem. Po smrti Julia Eichmanna (1872) pokračoval v díle svého otce jeho syn Theodor. Provoz firmy byl

⁴⁴ Hlazený papír má hladký až lesklý povrch, vytvořený dodatečným hlazením na kalandru mimo papírenský stroj. KORDA, Josef. *Papírenská encyklopedie*. Praha : Státní nakladatelství technické literatury, 1992, s. 230.

⁴⁵ Nehladený papír má drsný povrch a je vyrobený bez použití strojní hladicí stolice nebo hladicího válce. Tamtéž, s. 238.

⁴⁶ Papír vyrobený ze směsi buničiny a dřevoviny, který má zpravidla sklon ke žloutnutí. Tamtéž, s. 228.

⁴⁷ Bezdřevý papír vyrobený z buničiny nebo z hadroviny s max. přípustným obsahem zdřevnatělých vláken 5%, který navíc neobsahuje dřevovinu nebo jinou mechanickou vlákninu. Tamtéž, s. 226.

⁴⁸ Papír pro tisk časopisů, knih a ostatních tiskovin různými způsoby, který může být bezdřevý, středně jemný i dřevitý, barvený, natíraný. Tamtéž, s. 248.

⁴⁹ Tenký bezdřevý bělený nebo nebělený, strojně hladký bílý i barevný papír, který se používá k balení jemného zboží, ovoce, opřádání květinových drátků, k vylepování obálek. KORDA, J. *Papírenská encyklopedie*, s. 229.

⁵⁰ Souprava určitého počtu (5, 10, 15, 25, 50, 100) obálek a listů nebo složených tzv. biletů z konfekčního papíru stejného druhu a barevného odstínu, upravená do mapek, kartónových nebo lepenkových bloků či kazet, s otevřenými klopami vrchních obálek s vložkou z hedvábného papíru. Tamtéž, s. 228.

⁵¹ Výroba byla obnovena 17. května 1945 a v roce 1946 byla továrna znárodněna a začleněna do Západočeských papíren, n.p. Poté došlo ještě k několika reorganizacím, které postupně vedly ke změnám i ve výrobním programu. V roce 1962 byla základní výroba papíru ukončena definitivně. Naopak se rozvinula zpracovatelská část výroby. Kolem Císařského mlýna vyrostly nové budovy a do nich byly umístěny nové síťotiskové stroje. K útlumu a následnému zastavení veškeré výroby došlo až po roce 1989. NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 61-63.

rozšířen o celulózku, jejíž provoz byl zastaven až v roce 1984 z ekologických důvodů. Rovněž přibyly další papírenské stroje a další řada zařízení k zpracování papíru. To vše posunulo firmu Eichmann & Co. až na vrchol papírenského průmyslu rakousko-uherské monarchie. V Hostinném se vyráběly středně jemné a bezdřevné papíry psací a tiskové, bezdřevné a dřevité kartony, tvrdé listovní papíry bez nebo s filigránem po plakátové⁵² papíry a papír pro světlotisk⁵³ a měditisk.⁵⁴ Meziválečné období znamenalo další změnu ve vedení papírny v Hostinném. Tehdy se ujal rodinného podniku vnuk Friedrich Eichmann, jenž provedl podnik přes úskalí druhé světové války.⁵⁵

Třetí papírnu, která vlastnila papírenský stroj, byla papírna ve Vraném nad Vltavou. Strojní papírna ve Vraném nad Vltavou byla založena syny mlynáře Gottlieba Haaseho roku 1836. Dalším významným krokem pro existenci papírny (už pod názvem - Pražské papírny akciová společnost) bylo její splynutí s pražskou firmou Emila Hirscha, která se zabývala výrobou pergamenového papíru (1910). O dvanáct let později (1922) došlo k další fúzi, díky níž se papírna stala součástí koncernu Akciová společnost pro průmysl papírenský Olšany. Ovšem ani tato společnost nebyla jejím posledním vlastníkem a již v roce 1928 přechází podnik pod nového majitele a to jako Továrna na papír Vrané, komanditní společnost Schuster a spol. V této době zde byly tři papírenské stroje, které vyráběly nejmenší hadrové papíry, dále pak pergamenovou surovinu, jemné psací papíry, tiskové papíry, pelurové⁵⁶ a průklepové papíry.⁵⁷ Zároveň došlo k rozsáhlé rekonstrukci a investicím, které zařadily podnik mezi špičku v oboru.⁵⁸

⁵² Tiskový papír různého vláknitého složení, bílý nebo v sytých barvách, dobře klížený, zpravidla jednostranně hladký, někdy se zvýšenou pevností za mokra. KORDA, J. *Papírenská encyklopedie*, s. 241.

⁵³ Nebo také kalotypie, přímý či nepřímý tisk z plochy, při němž se tisková barva přenáší z želatinové vrstvy tiskové formy, na kterou byl vykopírován tónový negativ. Množství přenášené barvy závisí na stupni utvrzení želatiny, tato metoda byla zdokonalena Jakubem Husníkem v roce 1868. Tamtéž, s. 368.

⁵⁴ Technika tisku z hloubky, kdy je tiskovou formou mědirytina. Jedná se o řemeslnou uměleckou grafickou techniku. Tamtéž, s. 174.

⁵⁵ Znárodnění podniku proběhlo 7. března 1946. Dnes spadá papírna v Hostinném pod akciovou společnost Krkonošské papírny. ZUMAN, F. *Podkrkonošské papírny*, s. 36-40.; NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 73-76. Viz také ŠVEC, Jiří. *150 let papírenské výroby v Hostinném: [jubilejní] publ.* Hostinné: Krkonošské papírny, 1985.

⁵⁶ Nebo-li průpisový, je tenký, bezdřevý, bělený psací papír, bílý nebo barvený, strojně hladký, popř. hlazený, určený k výrobě propisovacích tiskopisů. KORDA, J. *Papírenská encyklopedie*, s. 243.

⁵⁷ Bezdřevý bělený papír, bílý nebo barevně tónovaný, určený na průklepy při psaní na psacím stroji. Tamtéž, s. 243.

⁵⁸ NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 12.

Během 19. století se i v Čechách začaly využívat nejen nové (výše zmíněné) technologické postupy, ale i nové suroviny k výrobě papíru. Rozvinula se výroba sulfátové buničiny alkalickým způsobem.⁵⁹ První sulfitové celulózky v Čechách vznikly v Neštědicích, Větrní,⁶⁰ Vratčově, Hostinném, Jindřichově u Šumperku⁶¹ a jinde.

⁵⁹ Výroba alkalickým způsobem má tři hlavní technologie. Nejstarší natronový způsob (1851) používá k delignifikaci hydroxid sodný. Sulfitový způsob (1867) se používá varné kyseliny, tj. vodného roztoku hydrogensířičitanu vápenatého, hořečnatého, sodného apod. a volné kyseliny siřičité. Sulfátový způsob (1879) využívá jinou účinnou složku a to - hydroxid sodný a sulfid (sírník) sodný, který je mírnější, a proto je sulfátový papír pevnější než natronový a sulfitový. Vyrobena nebělená sulfátová buničina má až tmavohnědou barvu. Užívá se především k výrobě velmi pevných papírů. KOCMAN, J. H. *Medium papír*, s. 15.

⁶⁰ Historie výroby papíru na Českokrumlovsku sahá podle některých pramenů až do roku 1572. Majitelem první českokrumlovské papírny byl jistý Vít Kašpar. Ta pak v průběhu staletí změnila ještě řadu majitelů či nájemců. Od roku 1792 začala fungovat v Českém Krumlově ještě jedna papírna. Hlavními osobnostmi, které zapříčinily velký rozvoj papírenského průmyslu v této oblasti, byli obchodníci Ignác Spiro a Arnošt Porák. Ignác Spiro přikročil k přesunu papírny z Českého Krumlova do Větrní. Zároveň se rozhodl zavést strojní výrobu a nahradit hadrovinu dřevovinou. Spirova papírna dokázala díky obchodním schopnostem svého majitele zvládnout těžkou hospodářskou krizi v roce 1873. Sortiment z Větrní byl dobré kvality a jeho výrobky našly odbytiště i na území Spojených států amerických. V roce 1883 byla továrna rozšířena o „sulfitku“. Továrnu na sulfitovou buničinu, která byla zároveň jednou prvních na světě a byla dokonce zřízena o dva roky dříve než první závod svého druhu v Americe. To ovšem není poslední prim papírny. V roce 1911 zde byl postaven největší rotační stroj na papír na světě, jehož fragment, sušící část, ve Větrní stále funguje. Dalším významným krokem pro další vývoj papírny bylo získání povolení výroby vlastní sulfitové buničiny. V době dokončení byla továrna první v republice, která nebyla odkázána na dovoz z ciziny. Období první republiky znamenalo pro papírnu rozšíření o další čtyři papírenské stroje. Zároveň proběhla i výstavba vysokotlakého parního kotle a protitlakové turbíny, což eliminovalo nedostatek hnací síly. Na konci třicátých let tak v továrně pracovalo sedm papírenských strojů. Ty vyrobily za dvacet čtyři hodin až dvacet vagonů papíru. Svou výrobou se tato firma podílela na vývozu československého papíru asi čtyřiceti sedmi procenty. Rok 1938 snad nejvíce ovlivnil chod prosperující papírny. Němci v rámci protizidovských opatření zabavili majetek rodiny Spirů a převzali chod továrny do své správy. Byl to krok zpět, ze kterého vyplynulo, že zařízení nikdo neudržíval a ve výsledku byl provoz továrny zcela zastaven. Poválečné období pak znamenalo, že většinové německé osazenstvo zaměstnanců závodu bylo odsunuto (v květnu 1945 zde pracovalo na tisíc Němců, tři sta ostatních cizinců a pouze deset Čechů). Co se týče samotné továrny, došlo zde v následujících desetiletích k rozšíření provozu a k jeho modernizaci. Papírna ve Větrní byla považována za strategický podnik a za menší sestru papírny ve Štětí. Po skončení komunistické vlády dochází ve Větrní ke vzniku akciové společnosti Jihočeské papírny. Pak následovala privatizace a restrukturalizace papírny. Současným majitelem akciové společnosti (JIP - papírna Větrní) je pražská společnost Synex CZ. NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 121-124. Viz také KLIMEŠ, Jiří. *Jihočeské papírny n. p. Větrní u Českého Krumlova: [Prop. publ.]*. Větrní: [nákl. vl.], 1975.

⁶¹ Zakladateli papírny v Jindřichově (tehdy ještě na katastrálním území Pustých Žibřidovic) byla rodina obchodníků s papírem - Winternitzové. Žádost o výstavbu papírny z obilního mlýna byla podána 12. května 1862 a již 27. května téhož roku byla výstavba schválena. Finanční situace Winternitzů se však časem začala horšit a dovedla je do situace, kdy byli nuceni prodat továrnu svému partnerovi Heinrichu Kaiserovi. V roce 1865 se papírna skládala ze dvou továrních budov se dvěma papírenskými stroji k výrobě jemných hadrových cigaretových a psacích papírů, pro něž byla papírovina připravována v devatenácti holandských. V sedmdesátých letech 19. století zasáhla rozsáhlá hospodářská krize i papírnu v Jindřichově. Proto došlo v roce 1875 ke změně vlastníka továrny a papírnu do svého vlastnictví získala rodina Kinků. Noví majitelé se rozhodli opustit výrobu cigaretového papíru a přesunuli svůj zájem na výrobu papírů tiskových a balicích a také k prvním dřevovinovým lepenkám. Vybudovali čtyři dřevobrusírny a také moderní sulfitovou celulózku (1891), která značně zhoršila životní prostředí v okolí papírny a říčky Branné. Období po

Stejně tak nesmíme opomenout v nástinu historie papíren v českých zemích, že nejvýznamnější strojové papírny v druhé polovině 19. století byly většinou majetkem Němců, např. v Hostinném, ve Vraném nad Vltavou či v České Kamenici.⁶² Právě průkopníkem výroby papíru v České Kamenici byl podnikatel Jan Jiří Asten. Ten dostal v prosinci roku 1835 povolení ke stavbě papírny, pily a rašplovny. Výstavba továrny byla dokončena v roce 1840, přičemž k výrobě papíru byl instalován jeden papírenský stroj a ještě jeden vodní pohon, který vyrobil ročně 8 580 rysů papíru v ceně 16 657 zlatých. Po pokusné výrobě papírna obdržela dne 29. prosince 1842 zemské oprávnění k trvalému provozování papírny. Roku 1855 předal J. J. Asten svou továrnu svému synovi. Ten bohužel ani po fúzi s podnikatelem Janem Eduardem Dörfelem z Varnsdorfu nedokázal zabránit úpadku a papírna byla dána do dražby. Papírnu, tak v roce 1867 získala rodina Fuchsů. Ta zakoupila druhý papírenský stroj a uvedla do provozu malou celulózku. Českokamenická papírna s tímto zařízením, spolu se šesti holandry, jedním parním strojem, bělínou, barvírnou, třídírnou a řemeslnickým zázemím vyráběla dřevité a jemné balicí papíry do konce 19. století. V roce 1901 přibyla k papírně dřevobrusírna a v roce 1920 pak třetí papírenský stroj. V čele nyní akciové společnosti stáli bratři Fuchsovi. Karel Fuchs se stal po otci rovněž předsedou Hospodářského sdružení průmyslu papíru v Praze a předsedou papírnického odboru technického muzea v Praze. Období mezi lety 1934 a 1938 znamenal další technicko-hospodářský rozvoj firmy, která v této době uvedla do provozu čtvrtý papírenský stroj.⁶³

první světové válce a následné meziválečné období bylo pro papírnu ve znamení obnovy po rozsáhlém požáru v 1919 a dva roky později i ničivé povodni. Po uzavření Mnichovské dohody byla jidřichovská papírna začleněna do Velkoněmecké říše. V té době zde již fungoval výkonný lihovar, zpracovávající sulfítové výluhy na čistý potravinářský ethylalkohol. Během druhé světové války část zaměstnanců byla nahrazena válečnými zajatci z Francie a Anglie. Po jejím skončení byla dekretem prezidenta Edvarda Beneše z 24. října 1945 papírna v Jindřichově znárodněna. I v následujícím období se udržela papírna na předních místech ve výrobě papíru, buničiny i ve výrobě lihu. Naštěstí se i po roce 1989 přenesla papírna přes těžká 90. léta a v současnosti je jindřichovská papírna součástí akciové společnosti Olšanské papírny a i v podmínkách neomezené hospodářské soutěže si vede vcelku úspěšně. NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 145-148.

⁶² Po druhé světové válce pak byla v podniku zrekonstruována kotelna, zlepšeno sociálního zázemí zaměstnanců a také byla vybudována čistička odpadních vod, která znamenala zlepšení kvality vody v řece Kamenici. Rok 1948 pak znamenal znárodnění podniku. V 70.-90. letech 20. století proslula českokamenická papírna výrobou tzv. „kameničáku“. Šlo o středně jemný natíraný papír, na který se kromě etiket tiskla i řada časopisů, např. Československá televize, Žena a móda, Mladý Svět či Dikobraz. V roce 2005 došlo obnovení výroby papíru společností Papírny APIS, s.r.o. NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 29-31. Také viz Papírna APIS, s.r.o [online]. Dostupné z URL: <<http://www.papirna-apis.cz/historie-papirny.html>> [cit. 2011-28-07].

⁶³ NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 29-30.

Další vývoj papíren byl ovlivněn politickými změnami 20. století. Druhá světová válka znamenala pro papírenský průmysl podřízení zájmům říše. Po jejím skončení pak docházelo k znárodnění většiny továren. V nich probíhaly různé restrukturalizace a přesuny výrobních závodů v rámci několika desítek národních podniků. Papírny ve Štětí,⁶⁴ které byly vybudovány v padesátých letech, se staly největším papírenským kombinátem na území Československa. Další papírny pokračovaly ve své výrobě přibližně v lokalitách původních historických papíren. Posledním papírenským podnikem vybudovaným před rokem 1989 byla sulfitová celulóza v Paskově (v roce 1983).

Období po roce 1990 přineslo privatizaci dříve znárodněných podniků a zásadní změny vlastnické struktury. Rozhodující výrobní kapacity se většinou staly součástí nadnárodních papírenských společností. Významný vývoj papírenské technologie, která vychází z trvale obnovitelných zdrojů základní suroviny – dřeva, se orientuje na celosvětové trendy a požadavky trvale udržitelného rozvoje k používání bezchlórového bělení papírenských vláknin, zvyšování podílu recyklace a zavádění nejmodernějších automatizačních prvků a počítačového řízení výroby a její kvality.⁶⁵

Na závěr nutno ještě podotknout, že rozvoj strojní výroby papíru znamenal postupný zánik papíren s ruční výrobou. Jeden z posledních výrobců ručního papíru na Šumavě byla papírna v Prášilech, která byla založena v roce 1820 synem mlynáře Kašparem Eggerthem. Ta vznikla z bývalé brusírny skla. V roce 1832 přebral provoz Jan Eggerth, jenž jí řídil do roku 1871. Za jeho působení došlo k zlepšení výrobních

⁶⁴ Základy největšího papírenského komplexu v Československu ve Štětí byly položeny 1. ledna 1949. Postupem času nabyl tento podnik strategického významu. Během padesátých let vznikl záměr vybudovat podnik, který by překonal trojnásobně výrobní kapacitu dosud fungujících papíren. Hlavní část papírny byla vystavěna v letech 1960-1963. Ve stejné době byl sestaven i rotostroj, který byl na několik let největším a nejrychlejším papírenským strojem v celé střední Evropě. První novinový papír z tohoto stroje vyjel z linky 11. května 1963. V průběhu let pak docházelo k další modernizaci podniku. Díky jedné z nich v roce 1991 bylo umožněno vyrábět papír také z netradičních surovin jako jsou např. syntetické, skleněné, keramické, uhlíkové a jiné. Papírna ve Štětí rovněž prošla transformací ekonomiky po roce 1989, která vedla k založení akciové společnosti SEPAP, a.s. Štětí. V roce 1994 pak následovala privatizace podniku a jeho přejmenování na Filpap s.r.o. V této době vyráběla papírna např. krepované papíry, filtry pro automobilový průmysl, atomovou energetiku, součásti respirátorů a plynových masek pro vojenské účely, strojírenství a další obory. Následné období pak znamenalo další modernizaci, ale také řadu změn v řadách majitelů podniku. V současné době vlastní papírnu společnost MONDI, která vyrábí např. buničinu, vlnitou lepenku, balicí papíry, průmyslové obaly a jiné. Papírny Štětí, Wikipedie [online]. Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Papírny_Štětí> [cit. 2011-30-07].; Odborný časopis pro obaly, logistiku a transport, červenec/srpen 2008 (64), ročník 12, č. 4, s. 65-67. Časopis Packaging [online]. Dostupné z URL: <<http://www.packaging-cz.cz/magazine/packaging0408/WebSearch/page0065.html>> [cit. 2011-30-07]. Také viz *Síto: noviny pracujících Severočeských papíren - závod Štětí*. Štětí: Severočeské papírny, s.p., 1958-2003.

⁶⁵ KHEL, R. *Na papíře napsáno a vytištěno*, s. 347.

postupů, zvýšení čistoty výrobků a rozšíření výroby ručního papíru. Rovněž se vyráběl papír sáčkový,⁶⁶ konceptní,⁶⁷ jemný, kancelářský,⁶⁸ poštovní a lepenka. Díky Janu Eggerthovi se výrobky prášilské papírny vystavovaly i na světové výstavě v Londýně (1851) a v Paříži (1855). Papírna zůstala v rukou potomků zakladatele papírny až do osudného požáru dne 25. května 1933, který znamenal zánik papírny.⁶⁹

Žádné takové neštěstí, ale nepostihlo naší nejstarší doposud fungující ruční papírnu na našem území ve Velkých Losinách (Losín či Ullersdorf). Zakladatelem papírny byl držitel panství Jan ml. ze Žerotína. První zmínka o ní pochází z roku 1596. Pro nízký výnos z provozu papírny docházelo často ke změně majitelů a později pronajimatelů. Ve Velkých Losinách se ruční papír vyráběl tradičním postupem z hadroviny a nikdy ji nenahradila dřevovina ani buničina. Je tomu tak i v současné době, jen se využívají modernější technologie.⁷⁰

⁶⁶ Zpravidla jednostranně hladký nebo hlazený papír, bezdřevý nebo dřevitý, o různé plošné hmotnosti. KORDA, J. *Papírenská encyklopedie*, s. 245.

⁶⁷ Obyčejný dřevitý psací papír, s bělostí MgO nejméně 60%, neprůsvitností nad 95%, zaklížením nejméně 0,8 mm, obsahem popela nad 6% a vlhkostí do 8%. Tamtéž, s. 232.

⁶⁸ Starší název pro převážně bezdřevý psací papír formátu 420 mm x 340 mm, překládaný a vhodný k popisování perem. Nověji byl nahrazen bankovním papírem. Tamtéž, s. 232.

⁶⁹ BĚL, Jiří. Prášilská papírna. Brno : Iniciativa Prášilská papírna, 2003, s. 9-10. Také viz Macková, Anna. Prášilská papírna: tento cyklus byl vyryt a vytištěn na ručním lisu. Praha: vl.n., 1930-1931. 1 sv. Také viz KRKOŠKA, Pavel; BLAŽEJ, Anton. *Technológia výroby papiera*. Bratislava : Alfa, 1989.

⁷⁰ Od roku 2002 je objekt stále fungující papírny národní kulturní památkou. Zároveň je od roku 1987 její součástí i Muzeum papíru. NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 219-222. Také viz SEDLÁČEK, Richard. *Ruční papírna ve Velkých Losinách 1596-1996 : kapitoly z dějin papírenské manufaktury*. Olšany : MORPA, 1996.

2 POČÁTKY PLZEŇSKÉ PAPIRENSKÉ TRADICE

První zmínky o plzeňské papírně jsou přibližně o sto let mladší než o první české papírně na Zbraslavi (1499). Explicitně je existence plzeňské papírny doložena záznamem v konšelských zápisech z roku 1605. Tento písemný doklad o již fungující papírně pořídil písař města Plzně a místní kronikář Šimon Plachý z Třebnice⁷¹ který zapsal rozhodnutí městské rady: „*Papírníku. Pokud sobě trvá na svůj groš a náklad....(jedno slovo nečitelné) papírnu spraviti, že mu pomoc od menšího i většího lesu chvojového až do 60 kmenů učiněna bude. A on také časem svým z toho jistým placetem aby povinen byl.*“⁷² Z obsahu textu vyplývá, že papírna v Plzni existovala jistě již koncem 15. století. Dalším dokladem, který potvrzuje domněnku o dřívějším založení papírny, jsou dvě kresby pohledů na Plzeň od Jana Willenberga v Paprockého *Diadochu*⁷³ z roku 1602. Na obou vedutách je možno rozpoznat vyobrazení papírenského mlýnu. Existence papírny je tedy jasně doložena již k roku 1602, avšak lze předpokládat, že v této době byla již několik let v provozu. Nové umělecké řemeslo se dostalo do Plzně pravděpodobně prostřednictvím Chebu, kde papírna fungovala již dříve. Město Plzeň povolilo provozování papírny z několika důvodů. Jednak ve snaze zvýšit výnosnost obecního majetku a pak zde rovněž hrála důležitou roli nejspíš i otázka prestiže.

A kde se papírna nacházela? Areál papírny stál na pozemku obce pod městskými hradbami na soutoku mlýnské strouhy a soukenické valchy. Ke konci třicetileté války nebo brzy po jejím skončení však změnila papírna své místo. Nové útočiště našla dále od města, na pravém břehu řeky Úslavy, která spadala pod

⁷¹ Šimon Plachý z Třebnice (1560-1609) byl plzeňským purkmistrem. Jeho otec byl horšovskotýnský měšťan, jenž dostal v roce 1567 od císaře Maxmiliána přídomek z Třebnice. Plachý studoval v cizině na katolických akademiích a dosáhl zde hodnosti magistra. V roce 1587 se oženil a přestěhoval do Plzně, kde se stal i jejím měšťanem. Později zastával nejvyšší úřednický post, vykonával funkci prvního radního písaře a působil také jako městský archivář a kronikář. V letech 1606-1609 byl členem městské rady, kde zastával funkci purkmistra. Své poslední místo odpočinku našel autor *Dějiny města Plzně* (rukopis) a nejstarší plzeňské kroniky (vydanou pod názvem "Paměti plzeňské") v plzeňské katedrále sv. Bartoloměje po levé straně hlavního vchodu. Knihovna města Plzně [online]. Dostupné z URL: <<http://lanius.kmp.plzen-city.cz/1.dll?hal~1000099102>> [cit. 2011-01-08]. BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Šimon Plachý z Třebnice*. Plzeňské medailony 1. Plzeň : Karel Veselý, 2004, s. 7-10.

⁷² MENTBERGER, V. *První plzeňská papírna*, str. 8-9.

⁷³ PAPROCKÝ Z HLAHOL A POPROCKÉ VŮLE, Bartoloměj. *Diadochos, id est, Successio, ginák poslaupnost knížat a králůw českých, biskupůw y arcybiskupůw pražských a wssech třech stawůw slawného králowstwj českého, to gest panského, rytjřského a městského / krátce sebraná a wydaná skrze Bartholoměge Paprockého z Glogol a z Paprockéwuele*. Dokonáno w slawném Starém Městě Pražském : w Ympressý Dědice Jana Ssumana, 19. 7. 1602.

správu obce Lobež (dnes na katastru městské části Doubravky 74). Plzeňská papírna nikdy nepatřila k význačným rozsáhlým dílnám a navíc přesun na nové místo se ukázal pro další rozvoj strategicky nevýhodný. Proč byla papírna přesunuta, není dosud jasné. Důvodem mohl být snad nedostatek čisté vody, důležité při výrobě papíru, či nevhodná lokalizace jednak v těsné blízkosti města, jednak v sousedství soukenické valchy. Své mohl sehrát také fakt, že na konci třicetileté války probíhaly pod vedením generála La Corony fortifikační práce na novém opevnění. Papírna v tuto chvíli tedy neměla příliš výhodnou strategickou polohu.⁷⁵

Ať již byl důvod pro dislokaci papírny jakýkoliv, zjevné je, že jí přestěhování neprospělo a postupem času docházelo k celkovému úpadku papírny. Blížící se zánik papírny signalizoval čím dál vyšší výskyt cizího papíru,⁷⁶ jenž pak v desetiletí 1740-1750 převládl úplně. Předpokládáme, že výroba papíru v Plzni zanikla někdy kolem roku 1742.⁷⁷ Příčin ukončení činnosti papírny mohlo být vícero. Jedním z hlavních důvodů může být špatná vybavenost papírny, ale snad ještě pravděpodobnější se jeví nedokonalé zvládnutí papírenského řemesla ze strany většiny provozovatelů papírny. Zpracování papíru nebylo příliš pečlivé, papírová vrstva nebyla stejnoměrně silná, v papíru povstávala slabší a silnější místa vlivem hrubě drceného materiálu nebo nedbale cezené kaše, která netvořila na síť rovnoměrně silnou vrstvu. Za podobných poměrů nemohla plzeňská papírna obstát v silné konkurenci, kterou měla v papírech např. z Chebu⁷⁸ nebo z jiných papíren.⁷⁹

2.1 Hospodářská situace v Plzni v 19. století

Během první poloviny 19. století se v českých zemích uskutečnila počáteční fáze přechodu od tradiční řemeslné a manufakturní výroby k výrobě tovární. Tento proces probíhal již od konce 18. století až do sedmdesátých let 19. století. Zahrnoval

⁷⁴ Pod železničním mostem trati z Plzně do Prahy.

⁷⁵ MENTBERGER, V. *První plzeňská papírna*, s. 34.

⁷⁶ Papíry z Bistritze (bystřické panství), z Poběžovic (Ronsperg), z Volenova (Wolenav), z Pirkenhamru, z Dolního Litvínova a jiné. MENTBERGER, V. *První plzeňská papírna*, s. 34.

⁷⁷ Tamtéž, s. 7-33.

⁷⁸ Chebská papírenská historie je úzce spjata s dějinami tištěné knihy již od 15. století. V tomto městě působila řada významných knihtiskařů, např. Johann Frümlein, Hans Burger či Klement Stefani, který byl nejstarší chebský tiskař a knihkupec domácího původu. VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy : starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století : papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. 1.sv. Praha : Libri, 2006, s. 382-383.

⁷⁹ Tamtéž, s. 7-33.

v sobě první vlnu modernizace a industrializace průmyslu na našem území. Kromě výrazných prvků technicko-technologických obsahoval i prvky a procesy ekonomické a sociální.⁸⁰

Tento průmyslový boom neminul ani Plzeň. Ta se dokonce zařadila k předním průmyslovým městům celé monarchie. Podle výpočtů plzeňské obchodní komory⁸¹ dosáhla hodnota velkovýroby ve sféře její působnosti v roce 1870 výše 54 miliónů zlatých, malovýroby 14 miliónů zlatých a následujících třech letech se ještě dále navyšovala.⁸² V šedesátých a sedmdesátých let 19. století se výrazně změnil charakter města, vyrostla řada nových továren jak v Plzni, tak i v jejím nejbližším okolí. V tomto období vystavěl obchodník Hýra svůj velkomlýn (první tovární komín u nás), dále tu byla Pilzova strojírna (1862), strojírna bratří Belaniu (1867), později Hirschova hřebíkárna a drátovna⁸³, Bartelmusova smaltovna, Taussigova chemická továrna, Popperovo lihová rafinérie, kovovýroba Ferrone v Božkově i mnohé další strojírenské, chemické, potravinářské, grafické (tiskárny) a dřevozpracující továrny. Zcela jistě nejvýznamnější plzeňskou továrnou byly Waldsteinovy strojírny (1859).⁸⁴

⁸⁰ JAKUBEC, I.; JINDRA, Z. *Dějiny hospodářství českých zemí : od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*, s. 207.

⁸¹ Plzeňská obchodní komora vznikla na schůzi konané dne 23.11.1850 a zastupovala Plzeňský a Písecký kraj. Obchodní komory soustřeďovaly těžiště své působnosti do těchto oblastí: podávání dobrozdání o návrzích zákonů a nařízení; vydávání statistických zpráv o národohospodářských poměrech v obvodu komory; správu penzijních fondů, měly vliv na výběr přisídících obchodních soudů, vykonávání funkce rozhodčího úřadu v některých obchodních a průmyslových sporech či od roku 1873 vysílala poslance do říšské rady a na zemské sněmy. Plzeňská obchodní komora byla z počátku čistě německou, z důvodu značně vysokého censu pro vstup, takže voleni mohli být pouze představitelé velkopřůmyslu, který byl v této době představován především německými podnikateli. Až v roce 1867, kdy se stal prezidentem komory Hynek Schiebl se začalo úřadovat dvojazyčně, česky a německy. Komora od svého založení často střídala místo svého pobytu, až se rozhodla postavit svou vlastní budovu. To se skutečně podařilo a budova plzeňské obchodní komory byla uvedena do plného provozu 10. května 1906. Dnes je zde sídlo právnické Fakulty Západočeské univerzity. Další historie komory byla značně ovlivněna politickým děním, jak už v Rakousku – Uhersku, tak poté i v Československu. Další významnou změnou do fungování komory měla 2. světová válka, kdy došlo k zapojení komory do potřeb říše. Po skončení války čekalo komoru již jen krátké období fungování. Její činnost byla ukončena 31.12.1948. Více viz BECHNÝ, D. et al. *Historie a současnost podnikání na Plzeňsku*, s. 50-53.

⁸² JANÁČEK, František. *Největší zbrojovka monarchie: Škodovka v dějinách, dějiny ve Škodovce (1859-1918)*, Praha : Novinář, 1990, s. 64.

⁸³ Plzeňský židovský obchodník Richard Hirsch založil společně s Karlem Tuschnerem továrnu na výrobu drátěných hřebíků, pozinkovaného a nezinkovaného drátu ve Cvokařské ulici v roce 1872. Společnost byla v letech 1884-1891 v majetku firmy Hirsch & Eisenschmel. Od roku 1891 byla továrna opět v rukou Richarda Hirscha, později se firma přeměnila na společnost s ručením omezeným. ŠPIRKOVÁ, Věra. *Židovská komunita v Plzni*. Domažlice : Nakladatelství Českého lesa, 2000, s. 32.

⁸⁴ Od roku 1869 v majetku Emila Škody (1839-1900), po kterém nesl podnik své jméno – Škodovy závody. Díky Emilu Škodovi se stala továrna postupně největším průmyslovým podnikem v rakousko-uherské monarchii. Oblast svého působení měla od zařízení pro cukrovary, pivovary, lihovary, parní stroje až časem po pancéřové věže a další výzbroj. JANÁČEK, F. *Největší zbrojovka monarchie: Škodovka v dějinách, dějiny ve Škodovce (1859-1918)*, s. 56.

Dalším významným podnikem v Plzni byly dílny státních drah vybudované na přelomu 19. a 20. století. Neméně důležitou oblastí podnikání v Plzni bylo pivovarnictví. Svou dominantní pozici měl Měšťanský pivovar (Prazdroj, 1842), ale rovněž zde postupně vznikaly další pivovarnické podniky, např. První plzeňský společenský akciový pivovar (Gambrinus, 1870), Plzeňský společenský pivovar (Prior, 1895) a Český plzeňský pivovar, a.s. (Světovar, 1913).⁸⁵

Úspěšnému rozvoji výroby a obchodu odpovídá i růst města. Počet obyvatel vzrostl během jednoho dvacetiletí dvojnásobně. V roce 1869 žilo v Plzni přibližně 24 tisíc osob, zatímco o dvacet jedna let později, roku 1890, bylo hlášeno na 50 tisíc obyvatel. Přičemž musíme brát v úvahu, že do města dojížděl značný počet lidí žijící trvale na venkově.⁸⁶

2.2 Papírna Jindřicha Fürtha a Leopolda Gellerta

Po zániku papírny v Lobzích v první polovině 18. století nebyla v Plzni a v nejbližším okolí žádná další papírna, a to až do druhé poloviny 19. století. První plzeňskou strojní papírnu vystavěli v letech 1867-1868 švagři Jindřich a Leopold Gellertovi na polích západně od města nedaleko řeky Mže při silnici do Skvrňan.⁸⁷ Šlo o první papírnu v českých zemích, která zpracovávala pro výrobu papíru slámovinu. Produkci nejprve zajišťovaly dva stroje (objem výroby činil 16 centýřů za 24 hodin na jeden stroj). Posléze k nim přibyl další stroj, pravděpodobně anglické výroby. Kromě papíru vyráběla papírna ze slámy a hadrů i lepenku.

V letech 1870-1872 pracovalo v papírně až 26 zaměstnanců, z toho byli čtyři strojvedoucí a dvaadvacet pomocných dělníků (14 mužů a 8 žen). V následujících letech stoupal počet zaměstnanců a s růstem počtu osazenstva továrny se navýšil i počet papírenských strojů. V letech 1875 až 1880 byly v provozu už čtyři stroje na papír a dva na lepenku.

Ve společné expozici plzeňské komory vystavila papírna na pařížské světové výstavě (1878) řezačku na slámu, ukázky vařené a mleté slámoviny i vzorky svých

⁸⁵ BECHNÝ, D. et al. *Historie a současnost podnikání na Plzeňsku*, s. 54-57.

⁸⁶ JAKUBEC, I.; JINDRA, Z.. *Dějiny hospodářství českých zemí : od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*, s. 81.

⁸⁷ Nyní Jižní předměstí, čp. 366. VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 8. Také viz ČEPELÁK, V. a kol. *Dějiny Plzně II, Od roku 1788 do roku 1918*, s. 147.

výrobků slámového⁸⁸ papíru a lepenky. O dvacet později (1898) byl v továrně postaven samočinný snímací stroj a bylo započato s výrobou jednostranně tenkých hladkých bezdřevých papírů.

Papírna během své existence zaznamenala několik změn v podobě své organizační struktury. V roce 1907 se přeměnila v akciovou společnost, ale již o sedm let později se reorganizovala na společnost s ručením omezeným, která se však posléze v roce 1927 vrátila k formě akciové společnosti a to jako firma Gellert & CO.⁸⁹

Papírenský průmysl v Čechách byl ovlivněn vznikem papírenského koncernu kolem bankovního domu Petschek⁹⁰ a spol., který se zaměřil na zkupování vybraných papíren. Synové Rudolfa Gelerta si vzali za manželky dcery dr. Julia Petscheka a tím se dostáli do vedení správy papírenských podniků, které rodina Petscheků získala do svého majetku.

Úplné zastavení výroby papíru v roce 1936 v první strojní papírně v Plzni odůvodnili majitelé zastaralostí výroby, špatnou vodou a nedostatkem zakázek. Existuje domněnka, že raději zastavili zdejší výrobu, aby se mohli zcela naplno věnovat výrobě papíru v rovněž plzeňské pobočce pražského závodu Neusiedelské

⁸⁸ Slámový papír je nažloutlý, tuhý, zvonivý papír vyrobený ze žluté slámoviny nebo slámové buničiny; používá se k různým obalovým účelům, především na zvlněnou vrstvu vlnité lepenky. KORDA, J. *Papírenská encyklopedie*, s. 246.

⁸⁹ VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 8-11.

⁹⁰ Ignaz Petschek (1857-1934) pocházel z rodiny kolínského židovského obchodníka Mojžíše Petscheka. Po ukončení šesti tříd humanitního gymnázia, nastoupil Ignaz Petschek do Pražské banky. V novém zaměstnání mu byla svěřena revize lounského cukrovaru. Za výborně odvedenou práci byl poslán na výpomoc k Jakobu Weinmanovi, který vlastnil velkoobchod s uhlím v Ústí nad Labem. Zde působil krátce jako obchodní cestující a již v roce 1880 založil Ignaz Petschek svou vlastní obchodní firmu s hnědým uhlím. Brzy poté v uhelném velkoobchodu zavedl nový způsob obchodování, bral od těžařů uhlí do komisního prodeje. Dva roky po založení firmy se spojil s Anglobankou a tím se mu podařilo se kapitálově podílet na mnoho těžařských podnicích v Čechách a v Německu. Další velký úspěch zaznamenal během odbytové krize českého uhlí (v roce 1900), když zavedl výrobu briket z méně hodnotného uhlí. Rodina Petschek byla i štědrým mecenášem města Ústí nad Labem. Během svého zdejšího působení financovala stavbu dětského pavilonu ústeckého nemocnice (1897), pavilonu Helena v dělnické ozdravovně v Ryjčicích, (1902), chlapecký výchovný ústav Na Kabátě (1911), ozdravovnu pro nemocné tuberkulózou (1913) a mateřskou školkou v Předlicích (1931). V roce 1938 opustila rodina Petschek Československo, azyl a svůj nový domov našla tato významná židovská rodina v Anglii. FEDOROVIC, Tomáš.; KAISER, Vladimír. *Historie židovské komunity v Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem : Město Ústí nad Labem, 2005, s. 19. Ve 20. letech 20. století nechali Petschekové postavit tzv. Petschekův palác v dnešní pražské ulici Politických vězňů 20 na Novém Městě. Palác sloužil jako centrála Bankovního domu Petschek a spol. Ve vlastnictví rodiny zůstal palác do roku 1938, kdy ho prodali státu. V letech 1939-1945 sloužila budova jako hlavní sídlo Gestapa. Po válce byla budova využívána pro potřeby Ministerstva hospodářství, v současnosti v něm sídlí Ministerstvo průmyslu a obchodu. Český svaz bojovníků za svobodu [online]. Dostupné z URL: <<http://www.zasvobodu.cz/zajimavosti/>> [cit. 2013-02-13].

papírny.⁹¹ Ten pak převzal do svých řad kolem 60 zaměstnanců z právě zrušené papírny.

Majetková podstata firmy Gellert & Co byla znárodněna podle § 4 odstavce 4 dekretu prezidenta republiky č.100/45 Sb. Od 1. ledna 1946 byly tovární objekty papírny Gellert začleněny do národního podniku Západočeské papírny.⁹² Definitivní konec existence papírny byla stavba centrálního autobusového nádraží, jelikož v důsledku této výstavby byla zbourána budova první strojní papírny v Plzni.⁹³

2.3 Druhá strojní papírna

Majiteli a zakladateli druhé strojní papírny byli bratři Karel a Vilém Weissovi. Oba byli již majiteli továrny na barevné⁹⁴ papíry a tapety v Holcově dvoře v Praze - Josefově. Tito bratři se v roce 1869 rozhodli zakoupit mlýn na obilí v Bukovci na pravém břehu Berounky a v následujících dvou letech mlýn přebudovali na mlýn papírní.

První vzorek papíru z bukovecké papírny byl vyroben dne 1. dubna 1871. V papírně byl umístěn jeden stroj na papír a vařák hadrů. V prvním patře budovy se dále nacházely třídírna hadrů, řezačka a holendry. Pohon celé továrny byl zajištěn čtyřmi vodními turbínami a dvěma parními stroji.⁹⁵ V prvních letech sloužila jako hlavní surovina pro výrobu papíru hadrovina a v této době pracovalo v papírně celkem 31 dělníků. Poté byla přistavěna brusírna na dřevo a papír se začal vyrábět z dřevoviny. V letech 1875-1880 byly hlavním výrobním sortimentem papírny dřevité tiskové, barevné a psací papíry. V této době došlo rovněž k přestavbě jezu a jeho zpevnění.

⁹¹ Viz blíže 5. kapitola *Plzeňská papírna součástí koncernu Neusiedler a.g.*

⁹² SOA, pracoviště Klášter, fond Gellert a spol. akciová společnost pro průmysl papírní Praha, závod Plzeň 1896-1946 (1957), inventář, s. 3.

⁹³ ŠPIRKOVÁ, V. *Židovská komunita v Plzni*, s. 27.

⁹⁴ Jednobarevný či vícebarevný papír s matným nebo lesklým povrchem, jehož výroba spočívá v barvení papíroviny nebo v povrchové úpravě již hotového papíru. Barvení papíroviny nebylo možné, dokud se k výrobě papíru využívaly stoupy, jelikož protékající voda pigmenty odplavovala a tak odstín papíroviny bylo možné určit jen prostřednictvím použité hadroviny (modré, bílé, černé nebo hnědé). Vynález holendrů umožnil od 17. století umělé barvení papírové suspenze pomocí přírodních barviv. Od počátků 18. století, zejména pak od 20. let 19. století se k výrobě barevného papíru začly používat chemické sloučeniny (barviva na bázi chromu, ultramarín, berlínská modř apod.). VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy : starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století : papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*, s. 662.

⁹⁵ VYKYDAL, M. *Počátky strojní výroby na Plzeňsku*, s. 59.

Po smrti otce a strýce přebral firmu do svých rukou syn Karla Weisse, rovněž Karel, jenž v roce 1886 přesunul sídlo vedení firmy z Prahy do Bukovce. V této době došlo totiž k převzetí pražské papírny na barevné papíry Weissovým švagrem Albertem Emmrichem, zakladatelem papírny v Holešovicích.⁹⁶ Nové vedení znamenalo pro podnik především rozvoj a rozšíření výroby o další stroje na papír a to se projevilo i v řadách zaměstnanců. Nyní papírna zaměstnávala kolem 38 dělníků, 15 učedníků a dalších 95 pracovních sil. Rovněž se provoz papírny přeorientoval na levnější suroviny, jako je dřevovina a buničina a tím na následnou specializaci výroby dřevitých papírů.

Na počátku 20. století dochází k dalším změnám ve vedení. Synové Karla Weisse staršího, opět Karel a Vilém Weissovi převzali vedení firmy v roce 1902. O pět let později začali majitelé s řadou rekonstrukčních a investičních akcí. Šlo především o stavbu továrního komína, přístavbu kotelny a strojovny, instalace třetího brusu a výstavby třídírny. Zmíněné snahy o rozšíření továrny byly přerušeny první světovou válkou a k jejich realizaci došlo až po jejím skončení.⁹⁷

⁹⁶ Papírna v Praze - Holešovicích byla založena Albertem Emmrichem v roce 1881. Hned v roce 1884 byla provedena rozsáhlá přístavba. V roce 1910 bylo opatřeno nové parní a pohonné zařízení. Začátkem devadesátých let položil nový majitel Hugo Urban, prezident Jednoty průmyslníků, základ pro výrobu papíru, který papírnu proslavil. Vyráběly se zde chromopapíry, papíry pro umělecký tisk, papíry jehlové, plakátové, harmonikové, a dokonce i papír jako surovina pro fotopapír. Prim papírny byla vlastní výroba nátěrových směsí pro zušlechťení papíru. Šlo zde o to použít vhodné pigmenty a účelně je smísit s pomocnými chemikáliemi (kaolinem, satinovou bělobou, uhličitánem vápenatým, kaseinem, čpavkem, optickými ujasňovacími prostředky a dalšími ingrediencemi) tak, aby se vytvořila správná nátěrová směs. Holešovické „Křídové papíry“ se staly v papírnickém oboru pojmy. Dalším sortimentem firmy byly pohlednicové a křídové kartony, kartony na hrací karty nebo tak obvyklé a ojedinělé materiály jako slepované kartony na číselníky budíků, či ještě dříve papíry na balení kávovin - Cikorka a Zlatá Hospodyně nebo také „Papirolin“, což byl papír spojený škrobovým lepidlem s řídkou tkaninou, sloužící k výrobě pevných poštovních obálek. Pokud šlo o počet zaměstnanců, nejvíce jich zde pracovalo až tři sta, ale v průměru kolem sto dvaceti lidí. Papírna byla také výrobcem papíru pro nakladatelství a tiskárny Neubert, Haase, Šolc, Otto, Vilímek či později Orbis, Panorama nebo Svěpomoc. Bohužel ani holešovická papírna nepřežila změny, které nastaly po roce 1989 a nedokázala obstát na novém a dravém obchodním trhu. A tak společně se svou blízkou přítelkyní, papírnou v Bubenči, už dnes papír nevyrábí. NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 67-69.

⁹⁷ VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 11-14.

3 TŘETÍ STROJNÍ PAPIRNA V PLZNI

3.1 Papírna akciové společnosti v Praze (1871-1873)

V době vzniku nové papírny fungovaly v Plzni již výše zmíněné dvě strojní papírny. Papírna akciové společnosti v Praze se tak stala v pořadí třetí strojní papírnou. O jejím založení se můžeme dočíst ze zápisu v Národních listech ze dne 24. června 1870: „*Jak známo, seskupilo se v Praze družstvo k tomu cíli, aby založilo za akcie papírnu která by dodávala našim tiskařským závodům potřebný papír, a je tedy z jedné strany emancipovalo od továren cizích, z druhé strany pak obrátila hojný zisk z takových závodů plynoucích do rukou našich. Po důkladném uvážení všech okolností rozhodlo se dále, že továrnu takovou postaví v Plzni, poněvadž tu: 1. uhlí jest lacinější, 2. trh na hadry největší, 3. voda poměrně nejlepší a 4. účastenství nejživější; poznaloť se podrobným a číselným sestavením všech nutných vydání a příjmů takového závodu, že místo zdejší jest neprospěšný pro takový podnik, jelikož zaručuje nejvíce čistého užitku. Připojí-li se konečně k úvahám těmto i ta okolnost, že blízké Šumavy, z lesů domažlických a sousedních se poskytne laciné a hojné látky na dřevěnou moučku, pozná každý, že lepší místo v Čechách ani nemohlo býti vynalezeno. Na základě takových úloh učiněna konečně i smlouva na zakoupení potřebného staveniště, které v míře 13 jiter blíž nádraží plzeňského, u samé řeky Radbuzy v oblouk zatáčející, za mírnou cenu již je zakoupeno.*“⁹⁸ O výhodách plzeňské lokace tedy nemůže být pochyb.

Zakládací listina byla podepsána členy správní rady rektorem polytechniky v Praze Františkem Tilšrem jako předsedou,⁹⁹ profesorem matematiky Františkem Studničkou jako jednatelem,¹⁰⁰ advokátem a poslancem JUDr. Jakubem Škardou jako

⁹⁸ *Národní listy*. 24. 6. 1870, roč. 10, č. 168, s. 3.

⁹⁹ František Tilšer (1825-1913) byl významným českým matematikem, filosofem a politikem. Po absolvování filosofické fakulty na olomoucké univerzitě se stal osobním učitelem v rodině hraběte Kolovrata-Liebsteinského. Poté vstoupil do armády, kde absolvoval vojenskou akademii a vojensko-inženýrskou akademii ve Vídni. Svůj život zasvětil deskriptivní geometrii. V roce 1864 byl jmenován profesorem deskriptivní geometrie a stereometrie na pražské polytechnice. Po jejím rozdělení v roce 1869 přešel na její český ústav, kde byl několik let jejím rektorem a zůstal zde až do své penze v roce 1895. Tilšer se také angažoval na politické scéně, již roce 1870 se stal poslancem zemského a říšského sněmu za Národní stranu svobodomyšlnou. Biografie František Tilšer [online]. Dostupné z URL: <http://inserv.math.muni.cz/biografie/frantisek_tilser.html> [cit. 2011-21-07] či Wikipedie [online]. Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Til%C5%A1er> [cit. 2011-21-07].

¹⁰⁰ František Studnička (1836-1903) byl významným českým matematikem, učitelem a spisovatelem. Vystudoval matematiku a fyziku na vídeňské univerzitě, kde získal také vzdělání v oboru učitelství. V roce 1864 získal místo na pražské polytechnice a v roce 1866 se stal jejím řádným profesorem.

pokladníkem.¹⁰¹ Mezi další členy první správní rady společnosti Papírna akciové společnosti v Praze patřil plzeňský starosta Emanuel Tuschner,¹⁰² dále pak významný český politik dr. Julius Grégr,¹⁰³ vynálezce a odborník v cukrovarském průmyslu Hugo Jelínek,¹⁰⁴ profesor mineralogie a geologie na české polytechnice Jan Krejčí,¹⁰⁵ chemik a mimořádný profesor na české polytechnice Jan Baptista Lambl,¹⁰⁶ továrník

Zde strávil pět let a během této doby se stal tři krát jejím děkanem. Poté přešel na Karlo-Ferdinandovu univerzitu, kde působil jako profesor matematiky. Po jejím rozdělení v roce 1882 na českou a německou se profesor Studnička stal děkanem české filosofické fakulty. Nejvyšší pozici rektora zastával v letech 1888-89. Studnička byl autorem mnoha středoškolských a vysokoškolských učebnic. Jeho zájem nebyl vázán jen na matematiku, ale napsal i řadu odborných studií v oboru historie matematiky, astronomie či meteorologie. Biografie Františka Josefa Studničky [online]. Dostupné z URL: <http://inserv.math.muni.cz/biografie/frantisek_josef_studnicka.html> [cit. 2011-21-07].

¹⁰¹ Jednatelem nově vzniklé papírny se stal pražský advokát a politik Jakub Škarda, kolem kterého se vytvořila tzv. Škardova skupina. Ta měla blízko k mladočechům, později k jejich opozici, staročechům, a posléze opět k mladočechům. Členem zemského sněmu byl Jakub Škarda od roku 1861. Jakub Škarda, Encyklopedie Vševed [online]. Dostupné z URL: <<http://encyklopedie.vseved.cz/%C5%A0karda+Jakub>> [cit. 2011-21-07].

¹⁰² Emanuel Tuschner (1828-1882) byl plzeňským purkmistrem (1868-73) a zemským poslancem. Jeho působení na radnici znamenalo výstavbu rozsáhlého vodovodu, byla provedena úprava břehů Mže, zřízeny nové ulice, obnovena činnost divadla P. Švandou ze Semčic, založena vyšší dívčí škola atd. Obecní rozpočet byl až do roku 1872 aktivní, nicméně i díky tomu, že Tuschner kupoval pro město různé objekty, jejichž cena byla krytá jen směnkami, městský rozpočet skončil schodkem. Proto v r. 1873 na svoji funkci rezignoval. Dokonce strávil čas ve vyšetřovací vazbě, ale soud jej uznal nevinným. Posléze se odstěhoval do Vídně, kde pracoval jako úředník pojišťovací banky Slavie a kde také zemřel. Tuschner, Emanuel (1828-1882), Knihovna města Plzně - katalog Clavius [online]. Dostupné z URL: <<http://lanius.kmp.plzen-city.cz/l.dll?hal~1000099959>> [cit. 2011-21-07] a ČEPELÁK, V. a kol. *Dějiny Plzně II, Od roku 1788 do roku 1918*, s. 112-120.

¹⁰³ Julius Grégr (1831-1896) vystudoval práva a společně se svým bratrem Eduardem zapojili do české politiky, kde se stali vůdčími postavami mladočechů. Julius byl i velmi činný v novinářském oboru a spoluvlastnil vydavatelskou koncesi na vydávání Národních listů. KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté. 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Praha : Mladá fronta. 2010, s. 43-47.

¹⁰⁴ Hugo Jelínek (1834-1901) byl průmyslníkem a vynálezcem v oboru cukrovarnictví. Byl rodákem ze západočeského Lokte. Studoval na pražské technice (1851-55). Vedle strojírenství ho zaujala chemie. Svou odbornou kariéru zahájil v cukrovaru v Křimicích, kde rok pracoval jako neplacený chemik. Po této zkušenosti se vrátil do Prahy a o dva roky později vynalezl spolu s Bedřichem Freyem ml. nový způsob čištění řepné šťávy, takzvanou saturací. V roce 1865 se vrátil do Plzně, kam ho zlákal Emil Škoda. Jelínek založil v západočeské metropoli nejprve lihovar a roku 1869 také první český cukrovar, který nesl název Rolnický akciový cukrovar. V 70. letech 19. století působil v Rusku a na Ukrajině. Zde spolu s Jindřichem Mikoleckým řídil technicko-obchodní zastoupení Škodových závodů. Po návratu do vlasti se stal ředitelem cukrovarnického oddělení závodu v Plzni. Na tomto místě působil až do své smrti v roce 1901. Společensko-ekonomický týdeník Profit.cz [online]. Dostupné z URL: <<http://www.profit.cz/clanek/kde-se-cukr-vari.aspx>> [cit. 2011-21-07].

¹⁰⁵ Jan Krejčí (1825-1896) byl geologem, pedagogem, publicistou a politikem. Narodil se v Klatovech, ale své dětství strávil v Praze. Vystudoval na pražské polytechnice mineralogii a chemii (1844-1848). Už v roce 1849 byl jmenován správcem mineralogických sbírek Českého muzea (nyní Národní muzeum) v Praze. Zmapoval geologické a přírodovědné poměry v okolí Prahy a v letech 1859-1861 se podílel na geologickém mapování Čech. Svou publikační činností v českém jazyce je považován za zakladatele moderní české geologie. Krejčí byl poslancem české zemské rady a také zastupoval obvod měst Louny, Slaný, Nové Strašecí, Velvary a Rakovník ve vídeňské Říšské radě. Jan Krejčí, Wikipedia [online]. Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Krej%C4%8D%C3%AD> [cit. 2011-21-07].

¹⁰⁶ Jan Babtista Lambl (1826-1909) byl chemikem, autorem o depekoraci a profesorem zemědělství na Českém vysokém učení technickém v Praze, kde se stal v roce 1891 jeho rektorem. Byl také zvolen poslancem zemského sněmu a díky jeho návrhu na organizaci zemědělského školství zemskému

a městský lékař v Trutnově Antonín Porák,¹⁰⁷ velkostatkář v Praze Antonín Seidl, kupec v Plzni Karel Kmínek nebo pražský lékař Jan Šimáček.

V čele nově vznikající papírny stáli představitelé české vědy se silným vlasteneckým přesvědčením. Emanuel Vávra, radikální novinář, který byl odpovědným redaktorem Národních novin je charakterizoval: „*Družstvu tomu postavili se v čelo mužové, jejichž jména sama o sobě jsou již hotovým programem charakterisujícím podnik projektovaný co národní a poskytující našemu obecenstvu záruku, že v tomto způsobě bezpečným rukoum svěří svou úsporu.*“¹⁰⁸

Jak jsme se již dozvěděli z citace Národních novin, zvláštní komisí byla vybraná plzeňská lokalita jako nejvýhodnější pro výstavbu nové papírny. Prvním krokem ke stavbě nové papírny bylo vykoupení pěti pozemků od majitelů za hřbitovem svatého Mikuláše. V rozmezí od června 1870 do konce roku 1871 zaplatila společnost za více než 18 jiter¹⁰⁹ pozemků 41 816 zlatých a 12 krejcarů.¹¹⁰ S výkopem základu bylo započato 1. května 1871 a o dva roky později, dne 20. června 1873, prošla nová papírna stavební kolaudací, přičemž provoz v ní byl zahájen 1. července 1873. Technickým vedením závodu byl pověřen mladý nadějný Raimund Kubik,¹¹¹ který se vyučil ve strojní papírně Julia Eichmanna a Gustava Roedra v Hostinném. V následujícím roce se společnost rozhodla k výstavbě plynárny, úřednického domu, dělnických bytů a koníren.

Téměř dvouleté období výstavby plzeňské papírny zapříčinilo i devíti měsíční zpoždění dodávky části papírenského stroje z továrny Emila Škody. Nakonec se sám Škoda zavázal, že veškeré objednané stroje uvede v chod v květnu 1873.¹¹²

výboru, začaly být budovány zemědělské školy všech stupňů. V roce 1908 získal čestný titul doktora technických věd ČVUT. Jan Babišta Lambl, Wikipedie [online]. Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Baptista_Lambl> [cit. 2013- 12-01].

¹⁰⁷ Antonín Porák (1815-1892) byl původním povoláním lékař a v Trutnově byl posledním českým starostou města. Při hlasování na zemském sněmu se vždy připojil na českou státoprávní stranu. Jeho syn Arnošt založil v Loučovicích papírnu na výrobu celulozy. Porák a jeho vila, Geocaching [online]. Dostupné z URL: <http://www.geocaching.com/seek/cache_details.aspx?guid=a74a7547-676a-4983-9cab-49784b02bceb> [cit. 2011-21-07]; Český a slovenský zahraniční časopis. CHOCHOLATÝ-GRÖGER, Franz, březen 2010, *Konec bohemismu v Čechách* [online]. Dostupné z URL: <<http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2010031031>> [cit. 2013-02-09].

¹⁰⁸ Převzato z VYKYDAL, M. *Počátky strojní výroby na Plzeňsku*, s. 60.

¹⁰⁹ 18 jiter = 103 582,8 m²

¹¹⁰ VYKYDAL, M. *Počátky strojní výroby na Plzeňsku*, s. 60.

¹¹¹ Technický ředitel Raimund Kubik (1847-1914) se nejprve vyučil ve strojní papírně v Hostinném. Po nuceném ukončení činnosti papírny si najal v roce 1875 papírnu v Bubenči tvz. Císařský mlýn a již v roce 1882 se stal jejím vlastníkem. V roce 1890 zavedl Kubik do provozu celulózka a později též lepenkárnu. NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 61-63.

¹¹² VYKYDAL, M. *Počátky strojní výroby na Plzeňsku*, s. 61.

Po zahájení provozu papírny bylo zcela zřejmé, že jde o moderní typ výroby. Papír vyráběl nejen papírenský stroj dvoumetrové šíře s pěti velkými a dvěma menšími sušícími válci, ale i kompletní varné, mlecí a třídící zařízení ke zpracování hadrů a slámy na papírovinu společně se zařízeními k úpravě papíru jako byly kalandry a řezačky. Osvětlení výroby zajišťovala vlastní plynárna. Takto vybavená továrna na počátku své výroby produkovala denně přes 60 centnýřů, tj. cca 3 000 kilogramů, silného papíru a přes 40 centnýřů, tj. 2 000 kilogramů, papíru jemného.¹¹³

Zdržení výstavby papírny a zahájení výroby až v létě roku 1873 mělo pro další vývoj fungování papírny osudový dopad. Důsledky krachu na vídeňské burze¹¹⁴ těžce zasáhly i nově vzniklou papírnu, která nebyla schopna čelit stagnaci trhu. Navíc se jí během svého krátkého působení podařilo prodat pouze kolem jedné třetiny svých akcií. Společnost tak nebyla schopna zaplatit např. za dodané strojní zařízení firmám Escher Wya a Emila Škody, kteří pak soudní cestou vymáhali na společnosti její závazky. Papírna pro svou záchranu učinila řadu kroků, včetně velkého množství půjček a to např. od občanské záložny v Karlíně (16 599 zlatých) či od české hypoteční a úvěrové banky v Praze (70 847 zlatých).¹¹⁵ Přes snahu o pokračování fungování papírny se Akciová společnost plzeňské papírny rozhodla v roce 1874 ukončit svou krátkou činnost pro neschopnost zaplatit svým věřitelům jejich pohledávky.

Papírna požádala o kupecký konkurs, který byl potvrzen 13. června 1874. Podle soupisu aktiv disponovala papírna v té době částkou 878 373 zlatých. Největší část z nich měla uloženo v pozemcích, zařízení továrny, strojích, plynárně a inventáři (786 087 zlatých). Dále pak měla zásoby v hodnotě 62 934 zlatých, pohledávky u svých dlužníků (26 024) či hotovost, která činila pouhých 3 329 zlatých. Částku,

¹¹³ SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, veřejná obchodní společnost v Praze, závod Plzeň 1870-1911, inventář, s. 1-2.

¹¹⁴ Krach na vídeňské burze zapříčinilo skončení zakladatelské horečky v Německu (především akciových společností), která byla způsobena přísunem peněz z válečných reparací po vyhrané válce s Francií, a tím ukončení přítoku „levných“ peněz do německé ekonomiky, spekulace na burze, ale rovněž i nevydařená pátá světová výstava konaná právě ve Vídni. Zpočátku byla krize vnímaná jako lokální, ale poté, co vypukla krize rovněž na americkém trhu, bylo zřejmé, že se jedná o celosvětový hospodářský problém, který odstartoval do té doby největší ekonomickou recesi světa. Konec krize lze spatřovat až kolem roku 1879. V českých zemích byl zasažen především cukrovarný a strojírenský průmysl. Krize zasáhla i mnohé plzeňské závody. Přímé ztráty města Plzně činily přes 8 milionů zlatých. ČEPELÁK, V. a kol. *Dějiny Plzně II*, s. 118-119.

¹¹⁵ SOA, pracoviště Klášter u Nepomuku, fond P.Piette, inv. č. 9, aktiva a pasiva papírny akciové v Praze dne 16. června 1874.

kterou po ní požadovali její věřitelé, byla stanovena správou konkurzní podstaty na 445 775 zlatých.¹¹⁶

Po vyřešení všech pohledávek byla papírna prodána v dražbě dne 26. července 1875 za 168 381 zlatých jednomu z věřitelů akciové společnosti Spolek Praha. V jejích rukou zůstala pouhé tři roky a dne 7. srpna 1878 byla prodána na splátky za 132 000 zlatých veřejné obchodní společnosti P. Piette.¹¹⁷

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ VYKYDAL, M. *Počátky strojní výroby na Plzeňsku*, s. 64-65.

4 PLZEŇSKÁ PAPIRNA V RUKOU RODINY PIETTE 1878-1911

V roce 1878 se třetí plzeňská strojní papírna dostala do majetku papírenské rodiny Piette. Pod její správou a péčí se papírna výrazně rozvíjela hospodářsky a v průběhu let dokonce aktivita členů rodiny Piette napomohla k rozvoji vědy a techniky papírenského průmyslu v Čechách. Přibližme si proto historii této významné papírenské rodiny a jejího vlivu na plzeňskou výrobu papíru.

4.1 Rodina Piette

Kořeny rodu Piette sahají až na území Lucemburska, na konci 18. století se rodina však natrvalo usadila na statku v Kogeheimu, který se nacházel v blízkosti Dillingenu v Německu. I když se většina členů rodiny Piette věnovala rodinné tradici - papírenství (již od poloviny 15. století), můžeme nalézt v jejich řadách i filosofy, advokáty či vojáky.¹¹⁸

Rodina Piette se v průběhu století rozdělila do několika rodinných větví. Jedna z nich se později natrvalo usadila v Čechách. Členové této větve silně ovlivnili rozvoj českého papírenského průmyslu, pro své zásluhy byli dokonce Františkem Josefem I. povýšeni do šlechtického stavu.¹¹⁹ Rod se postupně dále rozvětvil a četnými sňatky se spojil s dalšími podnikatelskými rody jako byli a jsou Walzelové, Wehofsichové, Holubové, Langhansové, Loewensteinové, Meissnerové a Katschnerové.¹²⁰

4.1.1 Jean Louis Piette (1767-1833)

Zakladatelem české piettovske linie byl dlouholetý důstojník napoleonské armády Jean Louis Piette, který se zúčastnil tažení do Ruska. V roce 1816 odešel z armády, ve které zastával funkci generála trénu.¹²¹ Po ukončení vojenské služby se rozhodl zakoupit papírnu v Dillingenu, kde se předtím uskutečnily výrazné

¹¹⁸ ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, Rodina Piette, I/1, kart. 1, Kronika rodiny Piette, s. 1.

¹¹⁹ Viz strana 35.

¹²⁰ Historická šlechta. Podnikání rodu Piette-Rivage. TOVAČOVSKÝ, J. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-01-02].

¹²¹ Tamtéž.

technologické změny ve zpracování výroby papíru.¹²² To s velkým zájmem sledoval i zkušený Jean Louis Piette a rozhodl se jít cestou strojní výroby papíru. Zasadil se o to, že se papírna v Dillingenu začala specializovat na výrobu strojního tenkého hedvábného papíru. Kolem roku 1830 se podařilo po intenzivní práci vyrobit první archy strojového cigaretového papíru na světě, které napodobovaly archy ručního papíru z Číny či Japonska. Tento technický postup výroby cigaretového papíru je používán dodnes a úspěch Jeana Louise Pietta znamenal průlom v oboru tenkých cigaretových papírů. Ze svého úspěchu se Jean Louis Piette dlouho neradoval, zemřel o tři roky později (28. března, 1833) ve věku 66 let a zanechal po sobě dva syny Louise a Prospera, kteří v průběhu let přesunuli své aktivity a znalosti v oboru papírnictví také na české území.¹²³

4.1.2 Louis (1803-1862) a Prosper (1805-1872) Piettové

Synové Jeana Louise Piette se již za života svého otce zabývali výrobou papíru a po jeho smrti převzali papírnu v Dillingenu. Starší z bratří, Louis sice vystudoval práva, avšak naplno se věnoval rodinnému oboru. Své papírenské znalosti publikoval v několika svých úspěšných knihách, např. *Handbuch der Papierfabrikation von L.Piette, Papierfabrikaten zu Dillingen in Rheinpreussen, Mitglieder mehrerer gelehrter Gesselschaften* či *Die Fabrikation des Papiers aus Stroh und vielen Substanzen im grossen, und zahlreichen Versuchen geschriben und mit 160 Mustern von verschiedenen Papiersorten bewiesen nebst einer Beschreibung der neuesten Erfindungen in der Papierfabrikation für Fabrikanten und alle Freunde in Kultur und Industrie*. Spolu se svým mladším bratrem Prosperem uvedl do praxe své technologické závěry, které pak nadále společně zdokonalovali.¹²⁴

Mladší ze synů Jeana Louise Pietta, Prosper Piette vystudoval vysokou školu *École des Arts et Métier* v Paříži. Po jejím absolvování se vrátil do otcovy továrny, kde se stal po vykonání praxe jejím technickým vedoucím. Jeho výrazný přínos na poli papírenství tkví v rozpracování nového způsobu přípravy hadrových vláken pomocí vaření hadrů s přísadou vápence a natronu. Tímto vynálezem nahradil hnití

¹²² Viz poznámka 9.

¹²³ ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, kart. 1, Kronika rodiny Piette, s. 2-9.; Také viz Historická šlechta. Podnikání rodu Piette-Rivage. TOVAČOVSKÝ, J. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-01-02].

¹²⁴ ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, kart. 1, Kronika rodiny Piette, s. 2-9.

hadrů, užívané v řemesle přes sedm set let. To ovšem ale nebyla jeho jediná zásluha v rozvoji papírenské technologie. Svůj inovativní způsob zpracování hadrových vláken podpořil vynálezem rotačního vařiče hadrů na parní pohon, který se tak stal dalším krokem k mechanizaci výroby papíru. Prosper Piette byl i úspěšným obchodníkem, podařilo se mu prodat svůj vynález anglické firmě Bryan & Donkin a zároveň si vymohl i generální zastoupení této továrny pro Evropu.

Důležitý byl pro oba bratry rok 1844, kdy se rozhodli pro prodej papírny v Dillingenu i v Beckingenu, která byla dostavěna teprve v roce 1842. Důvodů bylo několik. Jedním z nich byla velká kapacita závodů a možnosti odbytu zboží poměrně malé. Rozhodnutí o prodeji obou továren uspíšila prohlubující se francouzsko-pruská krize. Louis Piette odešel do Arlonu v Belgii, kde začal vydávat časopis „Journal des fabricantes de papier.“ Druhý z bratrů Prosper Piette si vybral za místo svého dalšího působení rakouské země a zamířil do Čech.¹²⁵

4.1.3 Prosper Piette v Čechách

Předpokládá se, že se Prosper Piette rozhodl pro Čechy především z toho důvodu, že úroveň zdejšího papírenského průmyslu byla na relativně nízké úrovni. Tato skutečnost mu dávala příležitost efektivně využít své technické a obchodních znalosti. Zpočátku v Čechách prodával v roli konzultanta a technického experta vařáky hadrů Rotary rag Boller, ale již v roce 1847 obdržel nabídku od majitele papírny ve Vraném nad Vltavou,¹²⁶ aby se stal zdejším ředitelem. V papírně ve Vraném setrval Prosper Piette celých třináct let, zavedl zde výrobu tenkého a velmi jemného papíru, ale jelikož bratři Haaseové nechtěli řadu jeho technických návrhů realizovat, rozhodl se toto místo opustit a pokusit se uplatnit řadu svých technických návrhů někde jinde.

Své další profesní uplatnění našel v nejstarší papírně na území Čech, v Bubenči.¹²⁷ Zde v letech 1861 až 1862 zahájil pravidelnou výrobu cigaretového papíru. O rok později byl zaměstnán pražským podnikatelem Abrahamem Winternitzem,¹²⁸ aby zmodernizoval papírnu v Pustých Žibřidovicích. Po dokončení rekonstrukce si předsevzal, že se opět pokusí samostatně podnikat. I proto, že se svou

¹²⁵ Historická šlechta. Podnikání rodu Piette-Rivage. TOVAČOVSKÝ, J. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-01-02].

¹²⁶ Viz poznámka 30.

¹²⁷ Viz poznámka 28.

¹²⁸ Viz poznámka 35.

ženou Elisabeth de Nicolay měl dohromady šest dětí, tři dcery a tři syny, pro které chtěl vybudovat dobře prosperující rodinnou firmu.¹²⁹

Jelikož Prosper Piette už dlouho dobu cítil, že se musí pokusit znovu navázat na dlouhou rodinnou tradici výroby papíru, rozhodl si pronajmout Císařský mlýn v Bubenči na dobu deseti let a zde vyrábět co nejkvalitnější cigaretový papír francouzské kvality.¹³⁰ Bylo to odvážné rozhodnutí, jelikož doposud na světovém cigaretovém trhu dominovaly francouzské papírenské firmy. Vše se ale změnilo po francouzsko-pruské válce, která silně otřásla postavením francouzských firem. Piettovo rozhodnutí bylo velmi prozíravé a opět se osvědčil jeho obchodnický talent, jelikož kouření bylo známé už od objevení Ameriky a masově se začalo šířit napříč celým světem právě ve druhé polovině 19. století. Podle statistik se v roce 1883 vykouřilo v Čechách a na Moravě přes 30 milionů cigaret. O devět let později tato spotřeba vzrostla dokonce na 288 milionů kusů.¹³¹

Smlouva o pronájmu Císařského mlýna byla uzavřena 1. května 1865. Toto datum je v rodinné kronice chápáno jako začátek firmy P. Piette. Navíc tím, že Prosper Piette založil své podnikání na území Rakouska, stal se i jejím plnohodnotným občanem.

V krátkém období po uzavření smlouvy rozpoznal Piette další zajímavý podnikatelský záměr. V době, kdy v Severní Americe vypukla občanská válka (1861-1865), došlo k přerušení dodávání kolíčků určených pro ševce a sedláře, a právě tehdy se Piette rozhodl vybudovat v nevyužití části papírny strojní výrobu dřevěných kolíčků. Nebyl by to však Prosper Piette, kdyby se spokojil s dobře rozběhnutou papírnou v Bubenči. V průběhu své dlouholeté praxe si uvědomoval význam vody pro výrobu kvalitního papíru a díky cestování po Krkonoších si vytipoval několik míst, která ho zaujmu-li svou polohou a čistotou vody. V Maršově (nyní součást Svobody nad Úpou) se mu vyskytla možnost koupit v konkurzu papírnu za šedesát tisíc rakouských zlatých, jež se postupem času stala centrem piettovského podnikání v Čechách. I zde zahájil Piette výrobu cigaretového papíru a to dne 16. prosince 1866.

¹²⁹ Historická šlechta. Podnikání rodu Piette-Rivage. TOVAČOVSKÝ, J. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-01-02].

¹³⁰ Výroba cigaretového papíru byla velmi náročná. Hlavními surovinami byla konopná a lněná vlákna. Papír musel být tenký, ale přitom pevný. Při kouření nesměl mít žádnou pachut' a při hoření směl zanechávat jen velmi málo popela. NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 134.

¹³¹ Tamtéž.

Počáteční produkce činila kolem 400 kg cigaretového papíru, navýšena byla v roce 1869 koupí druhého stroje až na 1 000 kg.¹³²

V témže roce expandoval Prosper Piette své podnikatelské záměry směrem k výrobě tapet v Praze Podbabě, kde otevřel strojní továrnu na papírové tapety, která dosud neměla v celé rakousko-uherské monarchii obdoby. Hodnota tapetářského provozu činila 118 450 zlatých rakouské měny. Výrobky z ní byly určené především na export do Ruska, Turecka a jiných asijských zemí a to především z toho důvodu, že domácí rakousko-uherský trh byl nasycen velmi kvalitními výrobky z Francie a Anglie, kde výroba tapet měla svou dlouholetou tradici. Pokrokové myšlenky Prospera Pietta byly zahrnuty i ve zřízení nemocenské pojišťovny pro jeho zaměstnance.

Ani založením tapetárny se však Piette nespokojil a pokračoval v podnikatelsko-budovatelské aktivitě založením akciové papírny vyrábějící papír ze slámoviny v Chomutově (1869). Piette se stal jejím hlavním akcionářem, ale do společného podnikání přibral ještě další tři společníky. Tento podnik však provázely technologické problémy. V roce 1871 došlo k explozi jednoho z mnoha parních vařáků, jež natolik poškodila továrnu, že následná rekonstrukce závodu byla odhadnuta na 80 000 zlatých rakouské měny. Chod továrny byl zastaven a snaha o případnou rekonstrukci továrny byla ukončena krachem vídeňské burzy v roce 1873.¹³³

Prosper Piette zemřel ve svých šedesáti sedmi letech v roce 1872. Zanechal po sobě pronajatý Císařský mlýn v Bubenči, továrnu v Podbabě, kterou po jeho smrti spravovala rodina, a továrnu v dnešní Svobodě na Úpou, která zůstala akciovou společností. Během svého života obdržel několik osobních vyznamenání a ocenění, např. Zlatý kříž za zásluhy, Řád Františka Josefa, rytířský kříž Řádu Isabely a další. V roce 1867 získal bronzovou medaili na výstavě v Paříži. Stejného ocenění se dočkal také v roce 1870 ve Štýrském Hradci a 1872 v Praze.¹³⁴ Jeho krátké, ale významné působení ve jeho první vlastní papírně ve Svobodě na Úpou se výrazně promítlo také do demografického vývoje regionu. Po příchodu Prospera Pietta mělo toto městečko čtyřicet dva domů s tři sta obyvateli. V době jeho smrti se počet

¹³² ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, kart. 1, Kronika rodiny Piette, s. 10-19.

¹³³ Historická šlechta. Podnikání rodu Piette-Rivage. TOVAČOVSKÝ, J. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-01-02].

¹³⁴ ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, kart. 1, opis pamětního spisu k uctění 60. narozenin 30.IX 1906.

obyvatel zvýšil na tisíc čtyři sta obyvatel a sedmdesát domů. Ve stopách svého otce pak pokračovali všichni jeho tři synové Prosper (1845-1928), Julius (1848-1911) a Ludvík (1851-1918), a byli to právě tito tři bratři Piettové, kteří zakoupili plzeňskou papírnu a zahájili významnou éru působení této papírenské rodiny v plzeňské lokalitě.¹³⁵

4.1.4 Prosper (1845-1928), Julius (1848-1911) a Ludvík (1851-1918) Piettové

Ve stejném roce, kdy zemřel jejich otec, transformovali bratři společně se svým švagrem Franzem Holubem (1835-1895) rodinnou firmu P. Piette do nově založené veřejné obchodní společnosti. Zatímco Julius Piette a Franz Holub převzali vedení papírny v Bubenči a Podbabě, tak Prosper a Ludvík¹³⁶ Piette získali na starost papírnu ve Svobodě nad Úpou.

Jednoznačným nástupcem Prospera Pietta byl jeho nejstarší syn Prosper II., který byl také úspěšným podnikatelem, jehož celoživotní filantropické nadšení mu přineslo přízvisko „Otec Krkonoš.“ Mladý Prosper II. usiloval nejen o zvelebení rodinné továrny ve Svobodě nad Úpou a zlepšení pracovních a sociálních svých zaměstnanců, ale rovněž i o rozvoj zdejšího regionu.¹³⁷ Všichni tři bratři Prosper, Julius a Ludvík dělali čest rodinné tradici, která v každé své generaci přispěla

¹³⁵ ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, kart. 1, Kronika rodiny Piette, s. 20-24.

¹³⁶ Po maturitě Ludvík Piette odešel studovat do německého Altenburgu. Své vzdělání získal na vysoké škole pro výrobu papíru v Darmstadtu. Zkušenosti s výrobou papíru sbíral společně se svým bratrem Prosperem v rodinných podnicích. Historická šlechta. Podnikání rodu Piette-Rivage. TOVAČOVSKÝ, J. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-02-02].

¹³⁷ Mezi Piettovo zakladatelské počiny v oblasti školství patřilo založení pětileté soukromé obecné školy s velkým dětským hřištěm či vznik zdejší obchodní pokračovací škola v roce 1900. Na své náklady podporoval na studiu nadané děti svých zaměstnanců, ale i nemajetných občanů. Byl vždy štědrým dárcem, ale zároveň se nezřídka účastil na vedení jednotlivých škol. Nad to finančně podporoval místní kostel i výstavbu a vybavení meteorologické pozorovací stanice. Jeho osobnost pak měla velký vliv na rozvoj turistického ruchu v Krkonoších. Byl spoluzakladatelem, členem a pokladníkem Krkonošského spolku. Bez jeho pomoci by nevycházel např. spolkový časopis Krkonoše slovem a obrazem či řada tehdejších turistických map. Když byla na hřebeni Rýchor postavena Maxova bouda, byl to opět Prosper Piette, který se podílel finančně na vybudování cesty od své papírny až na Rýchory. Cesta byla slavnostně otevřena v roce 1899 a byla pojmenována Rosa Weg (Růženina cesta) na památku Piettého manželky Rosy Fiedler. Prosper Piette zastával také několik let místo starosty Maršova a během jeho funkčního období zde byla zavedena kanalizace či postaven pomník Františka Josefa I. ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864 – 1943), NAD Č. 344, kart. 1, opis pamětního spisu k účtení 60. narozenin 30.IX 1906. K účtě k němu byla vybudována naučná stezka Via Piette. Výcházková trasa vede v okolí Svobody nad Úpou a Jánských Lázní a je vybavena naučnými tabulemi, které zavedou návštěvníky ke kulturním a přírodním památkám. Rudolfův dvůr [online]. Dostupné z URL: <<http://rudolfuv-dvur.webnode.cz/vylety/stezka-via-piette/>> [cit. 2011-22-07].

technologickým vynálezem k rozvoji papírenského odvětví. Prosper a Julius vynalezli stroj k barvení papíru dle požadavků odběratelů. Princip vynálezu spočíval v tom, že bylo umožněno tzv. ponořovací barvení. Tato metoda se uplatnila především u hedvábných papírů stejně tak u potiskovaných papírů a kartonů. Pro svůj úspěch se během několika let z tohoto vynálezu stal v celém světě nový samostatný obor, známý jako barevné a natírané¹³⁸ papíry.

V letech 1875-78 se Prosper Piette zaměřil na export piettovských papírenských produktů do skandinávských zemí a zároveň se snažil vybudovat odbytiště na ruském trhu. V dalších období pak firma expedovala až 35% produkce do zahraničí. Sortiment výrobků se pohyboval od cigaretového papíru, po hedvábný, barevný, barvený i potiskovaný.¹³⁹

Šest let po smrti svého otce se bratři Piettové rozhodli zakoupit na splátky plzeňskou papírnu. Cena papírny v konkursním řízení v roce 1878 činila 132 000 zlatých rakouské měny. Vedení nové papírny se ujal po technické stránce Ludvík Piette a po obchodní pak jeho bratr Julius. Oba bratři se od začátku snažili novou papírnu modernizovat a rozšiřovat.

Zkušební provoz papírny Piettové zahájili v průběhu listopadu a prosince 1878. Na počátku následujícího roku naplno rozjeli výrobu papíru na původním papírenském stroji a s deseti holandry, třemi vařáky hadrů, třemi kalandry a dvěma řezačkami. V období 1789-1880 vyráběla papírna tradiční artikl - hedvábný papír, nicméně již v roce 1880 došlo k výrazné změně ve výrobě. Namísto hedvábného papíru se výroba přeorientovala na produkci psacích a tiskových papírů, zejména pak na výrobu barevného papíru určeného na umělé květiny.¹⁴⁰

¹³⁸ Papír, který je povrchově zušlechtěn pigmentovými i nepigmentovanými nátěry. KORDA, J. *Papírenská encyklopedie*, s. 238.

¹³⁹ Historická šlechta. Podnikání rodu Piette-Rivage. TOVAČOVSKÝ, J. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-02-02]

¹⁴⁰ VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 22. Také viz KŘÍŽÍK, František. *Paměti Františka Křížíka českého elektrotechnika*. Praha : ČEZ, 1997, s. 35.

4.2 Spolupráce Ludvíka Piette s Františkem Křižíkem

Setkání Ludvíka Piette s Františkem Křižíkem¹⁴¹ v oblíbené plzeňské kavárně hotelu Waldek¹⁴² bylo tak zdařilým, že vytvořilo partnerství, které světu dalo inovovanou obloukovou lampu. Ale jak k tomu došlo? V kavárně si Ludvík Piette postěžoval Františku Křižíkovi na nedostatky nově zakoupené papírny. Především na nedostatečné plynové osvětlení, které znemožňovalo správné rozeznávání barevných odstínů vyráběného papíru. Křižík mu navrhl, aby místo nevhodného plynového osvětlení zavedl osvětlení elektrické.¹⁴³ Druhý den (6. listopadu 1878) Ludvík Piette potvrdil svůj zájem v dopise Křižíkovi a zároveň vyslovil, za jakých podmínek je ochoten si opatřit elektrické osvětlení do plzeňské papírny. Piette požadoval, aby si Křižík vše opatřil sám a aby světlo nebylo horší než dosavadní plynové a aby uhlíky nepřišly na více než 10 krejcarů za hodinu. Navíc celá instalace neměla stát víc než 1 200 zlatých. Dopis tak naznačuje, že Piette chtěl nejen zvýšit kvalitu osvětlení, ale že mu šlo i o snížení financování osvětlení.

František Křižík nabídku přijal a rozhodl se pro stejnosměrné dynamo od Johanna Sigmunda Schuckerta z Norimberku a jednou Siemensovou obloukovkou. Použití elektrického osvětlení bylo významným krokem Ludvíka Pietta k rozvoji plzeňské papírny.

Piette byl sice s výsledkem spokojen, ale přál si mít lepší osvětlení i v koutech dílny. Proto se znovu obrátil na svého přítele Křižíka a žádal o instalaci ještě jedné lampy. To bylo ale technologicky obtížnější, pro dvě lampy bylo potřeba dokonalejší regulace obloukovky. Tento Piettův podnět byl impulzem pro Křižíkovu práci na zdokonalení obloukové lampy, které umožnilo vyniknout jeho elektrotechnickému talentu.

¹⁴¹ František Křižík (1847-1941) byl významným českým vynálezcem, který se významně zasadil o rozvoj elektrotechniky. Specializoval se na osvětlení v továrnách, ústavech a obchodech, pomáhal při zřizování menších elektráren, ale především usiloval o zavedení elektřiny do celého průmyslu. Jeho hlavním vědeckým přínosem bylo zdokonalení obloukové lampy, elektrotechnické železniční signalizační zařízení, světelné fontány a zavedení prvních tramvají v Praze. ČENSKÝ, Miloslav. *Zkušenosti úspěšných podnikatelů / František Janeček, František Křižík, Osvald Životský*. Praha : UTRIN, 1991, s. 18.

¹⁴² Karel August Waldek Hanesův zakoupil hostinec U císaře rakouského v roce 1852, aby vybudoval jeden z největších plzeňských hotelů. Samostatný koncertní sál (dnes restaurace Alfa na Americké třídě) byl přistavěn k hotelu o pár let později. Díky přestavbě v letech 1891-1892 patřil hotel Waldek mezi první budovy vybavené elektrickým osvětlením v Plzni. Současný název hotelu Waldek je Hotel Slovan HOSTIČKOVÁ, Anna. Waldek propojil hotel s budovou, která sloužila jako koncertní sál. *Radniční listy*, roč. 14, 29.04.2009, s. 10.

¹⁴³ KRÍŽÍK, F. *Paměti Františka Křižíka českého elektrotechnika*, s. 35.

Ludvík Piette ponechal Křižíkovi naprostou volnost při jeho práci na vývoji zdokonalení obloukové lampy a umožnil mu experimentovat ve své továrně, podporoval ho morálně i finančně. Po úspěšném dokončení lampy pak Křižík nechal zdokonalenou obloukovou lampu patentovat, lampa nesla označení „Křižík-Piette“, jelikož si Křižík vážil součinnosti s Piettem. Nadto byla jejich spolupráce korunována úspěšným prodejem patentu i do zahraničí, který vynesl v roce 1882 čistý zisk 310 000 zlatých rakouské měny. Během krátké doby Křižík s Piettem přibrali do svého podnikání i úspěšného německého podnikatele Schuckerta, který převzal výrobu lamp pro Německo a Rusko. Produkci lamp pro Rakousko si ponechal pro sebe František Křižík a začal s jejich výrobou ve jeho plzeňské dílně „U Zvonu“.¹⁴⁴

S tímto novým vynálezem se poměrně brzy seznámila plzeňská veřejnost. Už 9. listopadu 1879 se mohli v Piettově papírně Plzeňané zúčastnit zkoušek s obloukovou lampou. Další vítanou možností pro plzeňskou veřejnost, aby se seznámila s Křižíkovým životním dílem, bylo použití obloukové lampy na plese sboru profesorů plzeňského vyššího reálného gymnázia v Měšťanské besedě v poslední lednový den roku 1880.¹⁴⁵

V červenci 1880 byla uspořádána pro veřejnost další exkurze do Piettovy papírny, doplněná bohatým kulturním programem. O této společenské akci přinesly tehdejší Plzeňské listy níže zmíněné informace: „*Vycházku do papírny br. Piette za sv. Mikulášem podnikl v úterý večer náš spolek literární, byv k tomu majetníky této továrny zvláště vyzván. Členové spolku měli býti přítomni zkoušce, kteráž v týž večer s patentovanou elektrickou svítilnou Piette-Křižíkovou měla býti podniknuta. Byvše zvláštní ochotou p. Ed. Khodla nedaleko jeho lihovaru loďkami přes Radbuzu převezeni, vešli členové v počtu as 40 do prostorného závodu pp. Piette, kdež dostalo se jim se strany pánů majitelů a inž. Křižíka přivítání v pravdě srdečného a přátelského. Prohlednuvše si nejprve celý závod, který právě v plné činnosti, sprovázení byli hosté všude váženými hostiteli, jež s vzácnou ochotou vše vysvětlovali a objasňovali. Po té následovala volná zábava, při níž hosté s úředníky továrny studenými jídly a nápoji byli častováni, při čemž zároveň někteří přítomní členové Hlaholu společnost zpěvem svým bavili. Když si byli mezi tím někteří účastníci ještě na kůželníku několikráte „hodili“ a jiní „vážením“ na tovární váze rovněž nemálo se*

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 36-40.

¹⁴⁵ MUŠKOVÁ, Eva. Jak František Křižík „rozsvítil“ Plzeň. In *Teorie a dějiny vědy a techniky : sborník příspěvků z III. doktorandské konference*. Plzeň : Západočeská univerzita, 2006, s. 102-116.

pobavili, nadešlo již šero, načež přikročeno k vlastnímu účelu vycházky, totiž ku zkoušce s elektrickou svítilnou. Zkouška dala se se 3 svítilnami, jež byly v jedné prostrannější místnosti tovární umístěny a p. inž. Křížíkem rozžaty. Výsledek byl úžasně skvělý; byloť světlo lamp tak intensivní a jasné, že o tom šel mezi přítomnými jeden hlas: hlas obdivu a nejživější pochvaly. Po skončené zkoušce děkoval starosta spolku p. F. Schwarz jménem účastníků pánům Piettům jakož i p. inž. Křížíkovi za vzácnou jejich ochotu a laskavost, a povolal jim na konec hlučné „sláva“, kteréž přítomni bouřlivě opakovali. Na to rozloučila se hlavně dámská část společnosti s místem, kde byly strávily chvíli tak utěšenou a zajisté nezapomenutelnou. Ostatek společnosti setrval na zvláštní žádost pánů majitelů továrny ještě as do půlnoci, bavě se jednak zpěvem Hlaholu, hrou v kůželky a jinak i hovorem, v kteréžto zábavě páni hostitelé zvláště vřelě brali účastenství. Když hosté konečně papírnu opouštěli, odcházeli s přesvědčením, že závodů v takovém duchu a tak krásně řízených domácí náš průmysl poskrovnu čítá.“¹⁴⁶

Svůj největší úspěch a mezinárodní rozšíření a uznání „Plzeňské lampy“ přispěla mezinárodní elektrotechnická výstava v Paříži roku 1881. „Plzeňky“ osvětlovaly společně s Edisonovými žárovkami hlavní schodiště výstavního paláce a další čtyři lampy byly instalovány v rakouském pavilonu. Křížík-Piettova oblouková lampa na výstavě získala prvenství mezi ostatním dalšími obloukovkami a byla oceněna zlatou medailí.¹⁴⁷

4.3 Stavebně-technologický vývoj papírny v letech 1885-1911

Po úspěšném zavedení elektrického osvětlení učinili bratři Piettové rozhodnutí o vybudování nových továrních objektů, ve kterých by mohli začít vyrábět tiskový a balicí papír z celulózy a proto požádali 21. prosince 1885¹⁴⁸ okresní hejtmanský o povolení k této rekonstrukce. Na základě povolení, které bylo brzy uděleno, byla vystavěna zcela nová brusírna dřeva a zčásti také jednopatrová budova, kde bylo šest výrobních místností, ve kterých se nacházely holandry, ležaté vařáky, odvodňovací stroj, parní stroj, zařízení na výrobu louhu a sekačka dřeva. Sklad štěpků byl umístěn nad místnost s vařáky. Při schvalovacím procesu bylo také povoleno i vybudování

¹⁴⁶ *Plzeňské listy*. 15. 7. 1880, roč. 6, č. 57, s. 2.

¹⁴⁷ KŘÍŽÍK, F. *Paměti Františka Křížíka českého elektrotechnika*, s. 39.

¹⁴⁸ SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv. č. 39, přípis starostenského úřadu v Plzni Okresnímu hejtmanský v Plzni ve věci žádosti fy Piette o povolení stavebních prací v továrně a povolení provozování činnosti, 1885.

usazovací nádrže na odpadní vody z nové celulózky.¹⁴⁹ V následujícím roce přibyla přístavbou ještě bělírna. Důsledkem technologického rozšíření továrny se začalo s výrobou papíru, jehož podstatnou složkou byla smrková vlákna (60%), slámovina (10%) a hadrová vlákna (30%).¹⁵⁰

Pro výrobu hladkého psacího a tiskového papíru byl využit papírenský stroj z roku 1872, který byl označován později jako stroj C. Ten prošel v roce 1908 rekonstrukcí, během níž došlo k výměně síťové části firmou H. Füllner a sušící části společností M. Voith-St.Pölten. Pro produkci nehlazených tiskových a balicích papírů byl zakoupen druhý papírenský stroj od značky Wangner/Götten, který byl označen písmenem D a byl zprovozněn v roce 1890. Ve stejném roce, kdy začal fungovat druhý papírenský stroj, byla třídírna papíru zvýšená o jedno patro. Třetí a poslední papírenský stroj, o pracovní šíři 195 cm, byl instalován v roce 1898, později označovaný písmenem A.

I v plzeňské papírně bratři Piettové po vzoru svého otce dodržovali zásadu o významu kvalitní vody pro výrobu papíru, proto zajistili jakostní vodu prostřednictvím výstavby nové čerpací stanice přímo v závodě, místo v dosavadních Doudlevcích, a také rozšířením vodárny na Slovanech o filtrační stanici a druhou vodárenskou věž.

Stavební úpravy papírny vrcholily v letech 1895-1897, kdy byla papírna rozšířená o další budovu, jejíž přízemí sloužilo jako sál pro apreturu¹⁵¹ papíru a skladiště, první poschodí bylo upraveno na třídírnu. Hala, kde byly umístěny papírenské stroje, byla upravena pro třetí stroj. Ve stejném období byl přistaven druhý tovární komín spolu s novou kotelnou, skladištěm, třídírnou hadrů a jednopatrovou budovou, kde byly umístěny vařáky hadrů a holandry.

Během probíhajících stavebních změn uvnitř továrny začaly i úpravy fasád, které byly provedeny v novogotickém slohu z neomítnutých cihel.¹⁵² V roce 1904 podalo vedení papírny žádost o povolení stavby nové kancelářské budovy, kterou chtělo postavit na nádvoří továrny. Žádost byla schválena a stavbou kancelářské

¹⁴⁹ SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv. č. 41, protokol o kolaudačním řízení o budově na výrobu papíru z dřevoviny a zařízení na čištění odpadní vody (z obecného úřadu), 1886.

¹⁵⁰ SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv. č. 40, povolení č. 9598 městské rady ke změnám výroby papíru, podmínky (30% hadrů, 60% dřevoviny), 1886.

¹⁵¹ Apretura - konečná úprava tkanin, papíru či kůže. Slovník cizích slov [online]. Dostupné z URL: <http://www.slovník-cizích-slov.info/apretura/> [cit. 2012-02-04].

¹⁵² VÝKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 25-26.

budovy byl pověřen stavitel Eduard Krohol. Nová budova měla pět kanceláří a jednu předsín.¹⁵³

Mimo stavebně-technologických modifikací plzeňského podniku nezanedbávala rodina Piette ani propagační příležitosti, zúčastnila se např. Jubilejní výstavy v Praze v roce 1891, kde vystavovala více než dvacet druhů psacích a tiskových papírů.¹⁵⁴

4.4 Hospodářsko-podnikatelské aktivity plzeňské papírny a rodiny Piette v období 1885-1911

Byť Ludvík Piette zařídil technologický pokrok firmy, nesmírně důležitou roli pro úspěšný chod firmy sehrál i jeho starší bratr Julius.¹⁵⁵ Jako obchodní ředitel směřoval odbyt a prodej výrobků z Plzně do všech evropských států, Číny, Korey, Indie, Japonska, Egypta, Maroka, jižní Afriky, na africká území pod německou správou, do celé Ameriky a Austrálie. Mimořádný úspěch zaznamenal vývoz jemných a velejemných tiskových papírů a také papírů potištěných.¹⁵⁶

I přes tento podnikatelský úspěch se začal Julius Piette již v roce 1897 věnovat komerčnímu posilování firmy. Především účastí na konvenci výrobců bezdřevých papírů. Tehdejší situace na trhu papíru byla ovlivněna konkurenčním bojem, který měl za následek pokles ceny papíru na jeho minimum a tím i minimální zisk pro jeho výrobce. Byl to právě Julius, kdo stál u zrodu první kartelové dohody výrobců bezdřevého papíru ve Vídni.¹⁵⁷ V lednu 1899 tak byly podepsány dohody mezi Neusiedler A.G., Theresienthaler Papierfabrik, Leykam-Josefsthal a Pietty. Šlo tehdy o první monopolní dohodu v oboru papírnictví na rakousko-uherském území. Dohoda obsahovala desetiprocentní snížení veškeré výroby po dobu čtyř měsíců a stanovení

¹⁵³ Magistrát města Plzně (dále jen MGP), Spisovna stavebně-správního odboru, Plzeňská papírna, Zahradní 2, ČT 173, Východní předměstí, Zápis vykonaný na úřadě stavebním královského města Plzně dne 13. října 1904.

¹⁵⁴ VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 25-26.

¹⁵⁵ Juliovou manželkou byla Marie Jaksch von Wartenhorst (1850-1938), která byla dcerou c.k. dvorního rady a profesora na pražské univerzitě, MUDr. Antonína Jaksche rytíře von Wartenhorst a Karolíny Anny von Hell. Babička Karolíny Anny von Hell pocházela ze známé rodiny velkoobchodníků a podnikatelů Ballabenů a Karolínina švagrová Josefína Škroupová byla dcerou známého kapelníka Františka Škroupa. Historická šlechta. Podnikání rodu Piette-Rivage. TOVAČOVSKÝ, J. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-04-02].

¹⁵⁶ ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, kart. 1, opis pamětního spisu k uctění 60. narozenin 30.IX 1906.

¹⁵⁷ TOVAČOVSKÝ, J. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-04-02].

minimální prodejní ceny papíru na 24 korun za kilogram. Nicméně, nově vzniklé uskupení nemělo právní podporu v rámci rakousko-uherské legislativy, a kdyby došlo k porušení některé z uvedených podmínek třetí stranou, rakouský nejvyšší soud, který tehdy neuznával platnost kartelových dohod, by pravděpodobně neuznal nárok poškozené strany.¹⁵⁸

Pro rodinu Piettů byl rok 1899 významným i z osobního hlediska, jelikož bratři Prosper, Julius a Ludvík Piettové byli povýšeni císařským diplomem ze dne 20. prosince 1899 do rakouského šlechtického stavu s predikátem von Rivage.¹⁵⁹

Své další podnikatelské aktivity zaměřili bratři Piettové v roce 1905 na koupi papírny v Olšanech¹⁶⁰ na Severní Moravě. Papírna byla zakoupena společně s rakouským úvěrním ústavem za částku dva miliony korun. To o rok později otevřelo cestu k založení syndikátu¹⁶¹ výrobců cigaretových a hedvábných papírů v rakousko-uherské monarchii se společnou kanceláří ve Vídni. Syndikátní uskupení tvořily společnosti: firma Piette, Maršov; k.k. priv. Papierindustrie Olšany; Brüder Haase, Vrané nad Vltavou; L&O Holub, Wattens v Tyrolsku a firma Ignaz Weiss

¹⁵⁸ VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 33.

¹⁵⁹ ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, kart. 1, Rodina Piette, opis pamětního spisu k uctění 60. narozenin 30.IX 1906.

¹⁶⁰ Olšanská papírna vznikla přestavbou původního mlýna. O záměru založení papírny v Olšanech rozhodli bratři Vendelín a Antonín Schmidtové a už v roce 1861 se rozběhl provoz nové papírny. Během krátkého fungování došlo k přeměně na akciovou společnost, čímž získala firma nový kapitál pro další rozvoj. Olšanská papírna vyráběla jako hlavní artikl psací papír ze slámoviny, avšak již od počátku výroby měla papírna těžkosti s udržením se na trhu mezi silnou konkurencí, kterou byla např. jindřichovská papírna. Spásným krokem pro další existenci papírny bylo přijetí inženýra Carla Strobacha, který přesvědčil správní radu, aby se výroba přeorientovala na výrobu cigaretového papíru. V průběhu několika let se olšanská papírna stala důležitým hráčem na poli výroby tohoto produktu. Na výstavě v Antverpách 1885 obdržela za svůj cigaretový papír zlatou medaili za kvalitu. Papírnu v roce 1880 zasáhl silný požár, který poškodil téměř všechny budovy, ale naštěstí se provoz podařilo obnovit do tří měsíců. Konec století a počátek nového znamenal pro papírnu období nejistoty, která byla způsobena špatnou finanční politikou vedení firmy. Proto v roce 1905 došlo k prodeji továrny firmě Piette a rakouskému úvěrovému podniku. Po prodeji se olšanská papírna rozšířila o novou výrobu pololátek, včetně skladiště a třídírny hadrů, varny s kulovými vařáky, mlecích, pracích a bělicích holandrů a odvodňovacích strojů. I následující léta znamenala pro firmu období rozvoje a prosperity. V roce 1917 se do čela papírny dostal Karel Strobach mladší a úspěšně ji provedl obdobím hospodářské krize až do vypuknutí druhé světové války. Druhá světová válka znamenala pro papírnu práci pro německou říši a výrobu cigaretového papíru pro německé vojáky. Po skončení války přešla papírna do rukou státu, který se po celou dobu snažil udržet kvalitu výroby. V papírně tak vznikla např. významná výrobní kapacita produkující tenké grafické papíry, zejména biblový, průklepový a průpisový, či technické, jako papír pro termoplasty, papír pro hotmeltování atd. Dobré období pro olšanskou papírnu nastalo i po roce 1989, ve kterém se továrna stala součástí rakouského Trierenbergu, a tak nadále může pokračovat výroba cigaretových papírků se světoznámým logem Vážky. Navíc segment tenkých tiskových papírů doznal velkého rozmachu a proto se můžeme i dnes setkat s olšanským papírem v podobě nejrůznějších letáků, katalogů, ale i skript či encyklopedií a atlasů. NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 133-135.

¹⁶¹ Forma sdružení podniků, které mají vlastní výrobní, ale ne obchodní samostatnost. ABZ slovník cizích slov [online]. Dostupné z URL: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/syndikat> [cit. 2012-06-02].

Sohn v Horní Dlouhé Loučce. Hlavní slovo v tomto uskupení měla rodina Piette. Vlastnila jednu třetinu akciového kapitálu olšanské papírny, byla v příbuzenském stavu s firmou Ignaz Weiss Sohn, její majitel byl bratrancem bratří Piettů, a rovněž byla finančně zainteresovaná ve společnosti L&O Holub.¹⁶²

Třebaže i nadále na území rakouska-uherska existovaly další továrny na výrobou cigaretového a hedvábného papíru, bylo již tehdy jasné patrné, kdo zastává vůdčí postavení na rakouském území v tomto průmyslovém odvětví. Další podnikatelské kroky bratří Piettů vedly k myšlence převést plzeňský závod do koncernu Neusiedler A.G. für Papierfabrikation ve Vídni.

¹⁶² VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 27-34. Také viz TOVAČOVSKÝ, J. online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-04-02].

5 PLZEŇSKÁ PAPIRNA SOUČÁSTÍ KONCERNU NEUSIEDLER A.G.

I přes ztrátu bratra Juliuse (†1911) Piettové pokračovali v jednání s papírenským koncernem Neusiedler A.G. se sídlem ve Vídni o převedení plzeňské firmy do jejich vlastnictví. Jednání, která probíhala ke konci roku 1911, byla úspěšně potvrzena podpisem Prospera a Ludvíka Piette a zástupci koncernu dne 23. března 1912. Plzeňská papírna byla převzata se třemi papírenskými stroji, s třiceti třemi holandry, čtyřmi kovovými mlýny, čtyřmi vařáky hadrů, čtyřmi vařáky buničiny, dvěma odvodňovacími stroji, jedním strojem na šedou lepenku, devíti parními kotli a pěti parními kotli o výkonu 1 650 HP, rakouským a německým patentem na výrobu sacího papíru a ochrannou známku PP – HIRU – PP za šest tisíc ks nově vydaných akcií po dvě stě korunách.¹⁶³ V době převzetí činila roční produkce plzeňské papírny 6 234 tun papíru a lepenky. Cena převáděné firmy dosáhla 1 785 000 korun.¹⁶⁴

Po provedení fúze přesídlil Ludvík Piette do Vídně. Zde se stal členem správní rady i direktoria koncernu. Z této pozice pak řídil a hájil zájmy plzeňského závodu a rodiny Piette až do své smrti v roce 1918. V této době byl už těžce nemocný i Prosper Piette, který předal vedení firmy do rukou svého syna Ing. Ludvíka Pietta.¹⁶⁵

¹⁶³ SOA, pracoviště Klášter, fond Pražská Neusiedelská a.s., Praha, závod Plzeň 1912-1949, inv.č. 2, kniha Vývoj Neusiedler akciové společnosti s fotografiemi papíren patřící Neusiedelské a.s. s jejich zařízením, s. 12-13.

¹⁶⁴ TOVAČOVSKÝ, J. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-04-02].

¹⁶⁵ Ludvík Piette (1893-1977) vystudoval střední školu v Trutnově. Po absolvování vysoké školy technické v Darmstadtu, kde studoval fakultu výroby a strojního vybavení papíren, začal připravovat svou dizertační práci k technickému doktorátu. To však přerušila první světová válka. Po ní se vrátil do otcovi papírny a přebíral od svého otce řízení papírny ve Svobodě nad Úpou. Po první světové válce vybudoval na místě vyhořelé brusírny dřeva vodní elektrárnu o výkonu 330 kW na řece Úpě. I v Ludvíkovi Piettovi mladším dřímá technický talent. V roce 1929 uvedl do provozu třetí speciální stroj na výrobu karbonového (uhlový kopírovací) papíru nejmodernější evropské konstrukce. Další jeho významným technologickým přínosem bylo zařízení pro získávání mimořádně čisté vody pro výrobu tenkých a cigaretových papírů, ve kterém mísil vodu z horských pramenů s vodou přefiltrovanou a zbavenou všech biologických sedimentů v moderní čistírně odpadních vod, která byla dočištěována nakonec ještě v přírodních rezervoárech. Po celou druhou světovou válku řídil své závody, ke konci války byl spolu s členy své rodiny nejprve zajat a poté musel odejít do sovětské okupační zóny v Rakousku. Nakonec se ho jeho první zaměstnavatelem stal právě Neusiedler A.G. ve Vídni, kde vykonával v letech 1947 až 1955 funkci prezidenta dozorčí rady. Svě další profesní uplatnění našel v Papierfabrik Watters a Bunzl&Biach A.G, ve které převzal její vedení. Od roku 1958 stál v čele rakouského sdružení papírenských i celulozářských chemiků a techniků. Rovněž působil ve správní radě firmy Arland A.G. V roce 1964 se stal jejím předsedou na žádost akcionářů. TOVAČOVSKÝ, J. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-04-02].

Při bližším pohledu na vývoj koncernu Neusiedler A.G., je patrné, že šlo o velmi silnou společnost s jasně stanoveným cílem o expanzi a prosazení se v tomto průmyslovém odvětvím. Neusiedler A.G. vznikla v roce 1837 a v době svého vzniku vlastnila jen papírnu v Klein Neusiedel. V roce 1865 se rozšířila o zakoupenou papírnu ve Franzensthal, v roce 1870 o papírnu Petrifalsu v Sedmíhradsku, v roce 1872 o papírnu Wiener-Herberg a v roce 1903 zakoupila veškeré akcie Rakouského spolku pro výrobu celulózy s celulózkou ve Vratimově výměnou za nově emitované akcie. Další expanze firmy nastala o dva roky později, když se společnost stala majitelkou všech akcií Uherské a.s. na slámovinu v Aradu. Klíčovým momentem pro společnost byl rok 1908, tehdy firma fúzovala s papírnami Schlöglmühl a Stuppach, celulózkou a lepenkárnou ve Stuppachu a brusírnami v Payerbachu, Stuppachu a Schmitzdorfu. Dalším krokem pak byla výše zmíněná koupě plzeňské papírny v roce 1912. V témže roce pak také Neusiedler A.G. zakoupila celulózku v Pavlovicích od papírny A. Funduluse.¹⁶⁶

Období první světové války pro plzeňskou papírnu znamenalo poměrně klidné období. Pouze nedostatek síry přinutil nové majitele k výstavbě kyzových pecí, které byly dokončeny až po skončení války. V dubnu 1918 zasáhla papírnu stávka jejich dělníků, kteří požadovali zlepšení pracovních podmínek. Představenstvo firmy jim jen částečně vyšlo vstříc.

Poválečné období znamenalo enormní změny v hospodářské, sociální a politické skladbě na územích nově vzniklých států, mezi které patřilo i Československo. A tak jedním z hlavních cílů československé poválečné ekonomiky byla stabilizace situace a získání hospodářské samostatnosti. Nástrojem na posílení hospodářské nezávislosti bylo vydání nostrifikačního zákona. Tento zákon znamenal přemísťování sídel velkých firem na území nového státu za účelem vytvoření vlastního ekonomického centra v Praze. Neusiedler A.G. tak byla přinucena, aby své sídlo ve Vídni a hospodářské vedení podniků působících na území Československa přesunulo na území nově vzniklé republiky.¹⁶⁷ Na podkladě kupní smlouvy z prosince 1922 převzal rakouský spolek od své mateřské firmy její závody v Československu, tedy papírny v Plzni a Josefově Huti. Zároveň si v roce 1923 změnil název na

¹⁶⁶ VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 35-36.

¹⁶⁷ LACINA, Vlastislav. Nostrifikace firem se sídlem v Rakousku (1919-1929). Kolize, řevnivost a pragmatismus : československo-rakouské hospodářské vztahy 1918-1938. *Studia Historica XLV, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 1 – 1997*. Praha : Karolinum, 1999, s. 11-29.

Pražskou Neusiedelskou, spojené továrny na papír, celulózu a dřevovinu, a.s. se sídlem v Praze. Tím, ale došlo jen k formálnímu průběhu nostrifikace, bez současného kapitálového přesunu ve prospěch českého finančního kapitálu, jelikož akciová jistina nové společnosti činila dvanáct milionů korun a skládala se ze 30 000 akcií po čtyři sta korunách, z nichž Vídeňská Neusiedelská držela i po nostrifikaci 24 954 kusů.

V následujících letech vstoupil koncern bankovního domu Petschek a spol.-skupina papír na československý papírenský trh a zamíchal s vlastnickými právy na Vídeňskou Neusiedler A.G. Zaměřil se totiž zejména na akcie této firmy, do roku 1926 se mu podařilo skoupit 90% veškerých jeho akcií a tím bylo umožněno i ovládnutí československých podniků tohoto papírenského koncernu, včetně plzeňské továrny.¹⁶⁸

Počátkem roku 1927 byla otevřena společná prodejní kancelář, která nesla označení NEG, společnost pro obchod s papírem a celulózou. Zkratka NEG byla utvořena z prvních písmen členských firem Neusiedelská, Elbemühle (Pražský labský mlýn) a Gellert. Akci realizoval Petschekův bankovní dům prostřednictvím nepřímých zástupců dr. Oswalda Gellerta a pražského advokáta JUDr. Arnošta Arnošta.¹⁶⁹ Firma NEG uzavřela smlouvy s firmami, které na ní přenesly výhradní právo prodeje veškerých jejich produktů na území Československa či výhradní právo na nákup surovin a pomocných materiálů. Za účelem kontroly vyžadovala pražská centrála veškeré informace o výrobě. Všechny továrny musely denně hlásit výrobní výkazy podle jednotlivých papírenských strojů a pracovních směn, s uvedením čísla příkazu, množství, kvalitou, či velikostí formátu papíru atd. Spolu s informacemi posílaly i vzorky vyrobeného papíru a přesné časové údaje o expedici zásilek. Jako úhradu poskytovaly podniky společnosti NEG kromě prodejní provize i paušalovanou náhradu výloh. K ukončení její činnosti došlo v roce 1942 německými úřady, kdy byl proveden tzv. treuhänder.¹⁷⁰ Národní správa obnovila činnost společnosti v roce 1945, kterou později znárodnila společně s Pražskou Neusiedelskou a.s. jako její

¹⁶⁸ SOA, pracoviště Klášter, Pražská Neusiedelská, spojené továrny na papír, celulózu a dřevovinu, a.s., inventář, s. 2.

¹⁶⁹ SOA, pracoviště Klášter, NEG, společnost pro obchod papírem a celulósou s.r.o., Praha (1924) 1927-1947 (1949), inv.č. 3, plná moc fy Petschek pro JUDr. Arnošta a JUDr. Gellerta ke zřízení společnosti, 1927.

¹⁷⁰ Uvalení nucené správy či pověření správce, který vykonal likvidaci podniku. Wirtschaftlexikon 24 [online]. Dostupné z URL: <<http://www.wirtschaftslexikon24.net/d/treuhaender/treuhaender.htm>> [cit.2012-08-02].

koncernový spolek. Znárodněná majetková podstata byla začleněna k 1. lednu 1946 vyhláškou č.1019/46 do národního podniku Západočeské papírny v Plzni.¹⁷¹

5.1 Od předválečného období do znárodnění plzeňské papírny

Přes zmíněné obchodní kroky a různé investiční akce v rámci jednotlivých společností se plzeňská papírna i nadále rozvíjela. Během velké hospodářské krize proběhly důležité kapitálové investice, jejich cílem bylo zvýšit rentabilitu továrny a to prostřednictvím její rekonstrukce. Byla postavena nová kalorická centrála, varna s dvěma stojatými vařáky buničiny místo dosavadních ležatých, louhová věž,¹⁷² chlorovací stanice a třípatrová budova skladiště.¹⁷³ Díky rekonstrukci musela papírna řešit i řadu ekologických problémů. Jedním z největších problémů byla vodoprávní otázka. Papírna předložila návrh nově projektovaného odběru vody, kde chtěla použít nová silnější čerpadla, jež měla odvádět výrobní vodu do filtrační stanice, ve které by voda prošla přes rychlofiltry systému Karry. Voda, která by vznikla čištěním těmito filtry, by byla odváděna do usazovacích nádrží, odkud by se voda vypouštěla přes filtrační pole přímo do řeky. Zdokonalení čištění odpadních vod by se uskutečnilo vybudováním dalších filtrů před usazovacími nádržemi. Navíc se také v návrhu počítalo s postavením dvou dalších bubnových lapačů vláken papíroviny. Na tento návrh reagovalo Ředitelství pro stavbu vodních cest a Zemského úřadu bez námitek, pouze s podmínkou, že čištění odpadních vod bude uskutečňováno podle stanovisek vodoprávního výměru ze dne 21. října 1921. Negativním stanoviskem vůči zamýšlenému navýšení odběru vody reagoval Měšťanský pivovar, který měl navíc

¹⁷¹ SOA, pracoviště Klášter, NEG, společnost pro obchod papírem a celulosou s.r.o., Praha (1924) 1927-1947 (1949), inventář, s. 1-2.

¹⁷² Louhová věž byla vysoká 40,3 metru. Nosná konstrukce byla ze dřeva a byla řádně zakotvená do betonového základu. Zvenku byla kostra ošalovaná prkny až na falc a krytinu věže tvořila umělá břidlice. Železné spojovací součástky věže byly poolovněny a opatřeny ochranným nátěrem proti účinkům par kyseliny. Dřevěné součástky pak byly ošetřeny karbolinovým nátěrem. Základ věže byl obložen žulovými plotnami, které byly vyspárovány speciálním tmelem. Samotná výroba louhu probíhala tím způsobem, že vápenec ve věži byl skrápen vodou a proháněn siřičitým plynem. Vyrobený louh byl použit k tovární výrobě celulosy. Uvnitř věže se nacházely tři kádě pro výrobu louhu o dolním průměru 3 metry a horním 1,5 metru. Výška kádí činila 30 metrů. Stěny kádí byla zhotoveny z dřevěných modřinových dužin o šíři 37 cm. Kádě byly plněny vápencem pomocí automatického výtahu, umístěného poblíž schodiště. Vápenec byl k věži přivážen povozy. Nasypání vápence do jednotlivých kádí se uskutečňovalo nahoře na věži prostřednictvím trojdílné násypky, nad kterou byly umístěny dvě dřevěné kádě na vodu. MGP, Spisovna stavebně-správního odboru, Plzeňská papírna, Zahradní 2, ČT 173, Východní předměstí, Technický popis louhové věže (vydán Městským úřadem v Plzni, 1929).

¹⁷³ VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 42.

výhrady i proti způsobu čištění vody, které považoval za nedostatečné. K negativnímu vyjádření se připojila i papírna C. a W. Weisse, která stála o šest kilometrů níže po proudu. Ta tvrdila, že zvýšený odběr vody a jím způsobená nekvalita by ohrozily kvalitní fungování papírny. K celé záležitosti se vyjádřilo i vedení města Plzně, které učinilo řadu námitek a návrhů na úpravu navrhovaného projektu. Podobně reagovalo i ředitelství státních drah či Západočeská elektrárna. Obě instituce žádaly záruky, že se plánované zvýšení odběru vody nedotkne jejich činnosti. S dalšími připomínkami, avšak bez negativního vyjádření, formuloval své požadavky i První rybářský spolek, který žádal náhradu rybí obsádky na řece Radbuze a Mži v případě, že by díky zvětšenému objemu vrácených vod došlo k znečištění vod a následnému úhynu ryb. I přes učiněné na námitky a požadavky jednotlivých stran, byl papírně schválen celý projekt. Povolení projektu ale bylo vázané na předem stanovené podmínky, které měly ochránit všechny zúčastněné strany. Podmínky se týkaly např. dodržování norem a předpisů, vykonávání odborné činnosti plně kvalifikovanými zaměstnanci či zlepšení bezpečnosti práce. Výsledky celého správního řízení vzalo vedení továrny na vědomí a zažádalo si o vydání žádaného povolení. Celý projekt rekonstrukce byl dokončen v roce 1936, když byl instalován nový papírenský stroj s písemným označením B.¹⁷⁴

Předválečné období celé Neusiedelské společnosti bylo ovlivněno osudem jejich majitelů. Rodina Petscheků se v roce 1937 rozhodla směnit akcie Vídeňské Neusiedelské za akcie Pražské Neusiedelské. Vedlo je k tomu především obsazení Rakouska nacistickým Německem. Přes první tendence prodat dvacet tisíc akcií Vídeňské Neusiedelské a ing. Ludvíkovi Piettovi se ale nakonec Petschekové rozhodli prodat akcie švýcarskému bankovnímu celku v Curychu. Již v červenci 1938 se rozhodli Petschekové¹⁷⁵ uprchnout z Československa z důvodů sílící rasové nesnášenlivosti v českém pohraničí. Své nové útočiště našli v Anglii. Z důvodu židovského původu rodiny Petschek došlo v roce 1942 k zabavení veškerého jejich majetku, který byl prohlášen za propadlý německé říši.

Pro plzeňskou papírnu doba okupace znamenala nejprve změnu ve vedení. Do čela papírny byl jmenován německý ředitel dr. Josef Faldner, který se staral o zvýšení výroby a který se nedopouštěl násilných akcí proti českým zaměstnancům. Jeho

¹⁷⁴ MGP, Spisovna stavebně-správního odboru, Plzeňská papírna, Zahradní 2, ČT 173, Východní předměstí, Žádost ke schválení projektu na rekonstrukci továrny a jejího rozšíření, 1930.

¹⁷⁵ Viz poznámka 57.

úkolem bylo navyšování výroby. Ta dosáhla svého maxima v roce 1941, kdy bylo vyrobeno 13 791 900 kilogramů celulózy a 10 838 018 kilogramů bezdřevého papíru.

Doba okupace se dotkla plzeňské papírny nejen z hlediska změny vedení, ale rovněž z důvodu utvoření odbojové skupiny kolem dlouholetého předsedy dělnického závodního výboru Antonína Dolečka. Na jaře 1943 byla zatčena část odbojové skupiny. V jejím vedení stáli společně s Dolečkem i František Malý a Antonín Pakštefl. K prozrazení většiny členů komunistického odboje došlo po zatčení Františka Sirotky dne 23. dubna 1943, na kterém gestapo provedlo na výslovný příkaz K. H. Franka zostřený výslech, mj. Sirotek byl pověšen na rouru parního topení. Následkem týrání upadl do bezvědomí s těžkými popáleninami. Během dalšího výslechu byl téměř skalpován. Když ani poté nespolupracoval, dostal injekci se speciálním sérem na otupění vědomí. V tomto stavu pak jmenoval deset svých spolupracovníků z Plzeňska. Emil Sirotek byl popraven dne 24. dubna 1944 v Drážďanech. Antonín Doleček byl zatčen 4. dubna 1944, o dva dny později i jeho žena Anežka. Dne 7. dubna 1943 byl ubit k smrti i proto, že o den dříve napadl jednoho z nacistů, kteří surově zacházeli s jeho ženou. Ta spáchala sebevraždu 13. června 1943.

Celá odbojová skupina čítala patnáct lidí a čtyři z nich za svou odbojovou činnost zaplatili životem. Výše zmíněný Antonín Doleček, pak František Malý (ubit v borské věznici), Antonín Pakštefl (zastřelen 4. září 1944 v Drážďanech) a Václav Frank (zemřel v koncentračním táboře v Osvětimi 6. března 1943 - zatčen již dříve za spolupráci s jinou odbojovou skupinou). K hlavnímu zatýkání zbytku odbojové skupiny v papírně došlo od 11. června 1943. Zatčeni byli Josef Kroc, Václav Jílek, Marie Langová, Karel Hoch, Jaroslav Hobl, Jakub Špeta, František Weinfurt, Jan Ulrich a Josef Miller, všichni se po skončení války vrátili z koncentračních táborů. Aloisovi Dobrovskému a Zdeňkovi Podzimkovi se podařilo uniknout z rukou gestapa.¹⁷⁶

Nálety, které byly vedeny na Plzeň, přežila papírna bez větší újmy. Zničeny byly jen vodárenské věže na Slovanech. Po skončení války přešla správa papírny do rukou továrního národního výboru. Ihned se začalo s obnovou papírny a celulóžky. V červnu 1945 došlo k vystřídání továrního národního výboru tříčlennou národní

¹⁷⁶ VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 47-49. Také viz SOA, pracoviště Klášter u Nepomuku, fond Pražská Neusiedelská spojené továrny na papír, celulózu a dřevovinu, Praha, závod Plzeň 1912-1949, inv.č. 69, seznam zaměstnanců zatčených na jaře 1943.

správou jmenovanou ministrem průmyslu Bohumilem Laušmanem, která spravovala celou Pražskou Neusiedelskou až do jejího znárodnění v roce 1945.

S účinností od 1. ledna 1946 byl zřízen národní podnik Západočeské papírny se sídlem v Plzni. Do nově vzniklého podniku byly začleněny znárodněné majetkové podstaty firem: papírenský závod Plzeň, tovární objekt papírny Gellert ve Skvrňanech, společnost NEG, dále pak firma Kubík, továrna na strojní papír, buničinu a lepenku v Praze Bubenči, tvz. „Císařský mlýn“, továrna na papír ve Vraném nad Vltavou a akciová společnost pro papírenský průmysl „Olšany“ závod Pergamentka v Praze VII. Tím skončilo významné období plzeňské papírny, ve které byly ještě na počátku dvacátých let 20. století patrné stopy jejich předchozích majitelů bratří Piettů.¹⁷⁷

¹⁷⁷ SOA, pracoviště Klášter, fond Pražská Neusiedelská, spojené továrny na papír, celulózu a dřevovinu, a.s., Praha, závod Plzeň 1912-1949, inventář, s. 2-6.

ZÁVĚR

Papír není materiálem, který by lidstvo obklopoval miliony let. Je to materiál, který vznikl až důsledkem lidské činnosti v 1.-2. st.n.l a jehož využití postupně sílilo a sílilo. Lze konstatovat, že jsme dospěli do doby, kdy ho využíváme denně a bereme ho jako běžnou součást našeho světa. Nad to se domnívám, že i když žijeme ve světě, který se stává stále více virtuálním, potřeba papíru nemizí. Vždyť, i když si všechno zálohujeme a ukládáme na cédečka a flash disky, stejně si vše raději opět tiskneme na papír. Papír byl, je a bude nepostradatelným fenoménem.

Svůj původ má papír v Číně, kde byl vynalezen jako nový materiál určený původně především ke psaní a kreslení. Cesta papíru do Evropy nebyla vůbec snadná. Po staletí přísně střežený vynález se podařilo postupně rozšířit na starý kontinent prostřednictvím islámského světa. Arabové začali vyrábět papír na jimi ovládaném španělském území pravděpodobně již v 11. století. Přímé důkazy o výrobě papíru v Evropě však pocházejí až z poloviny 12. století. Během následujících čtyř století se výroba papíru rozšířila po celé Evropě, přičemž první papírna v českých zemích byla založena na Zbraslavi v roce 1499.¹⁷⁸ V Čechách a na Moravě pak začaly postupně během celého 16. století vznikat jednotlivé papírny. Nadcházející dvě století znamenaly pro české země další vzepětí manufakturní papírenské výroby, přičemž zdejší výroba měla činit téměř polovinu produkce papíru v dědičných zemích habsburské monarchie.

Ve vlastní výrobě papíru můžeme rozlišit dvě základní období, a to výrobu ručního papíru a výrobu papíru strojního. Produkce papíru se celkem neměnila po staletí až do konce 18. století, kdy byl vynalezen stroj na papír a kdy došlo k převratným objevům v oblasti chemie, jež byly na výrobu papíru rovněž aplikovány. Během 19. století se začaly k výrobě papíru využívat i nové suroviny (dřevovina, později pak celulóza), jelikož při strojní produkci přestaly staré hadry na výrobu papíru stačit. Strojní výroba papíru se velmi rychle šířila celou Evropou a do českých zemí se dostala v 1833,¹⁷⁹ kdy se začal papír vyrábět tímto způsobem v Císařském mlýně v Bubenči. Brzy po Císařském mlýně zaváděly strojovou výrobu i další papírny papíru, např. v Hostinném či Vraném nad Vltavou.

¹⁷⁸ ZUMAN, F. *Knížka o papíru*, s. 10-11.

¹⁷⁹ NOVOTNÝ, P. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*, s. 61-63.

Plzeňská výroba papíru se píše až od počátku 17. století. Lokace první ruční papírny se několikrát změnila, bohužel ne vždy byla nová poloha papírny výhodná pro výrobu kvalitního papíru, což vedlo k postupnému úpadku papírny a jejímu zániku. Papír se v Plzni a jejím okolí přestal vyrábět na více než sto let. Tato situace se změnila ve druhé polovině 19. století, kdy v Plzni vznikly postupně hned tři strojní papírny. Majiteli a zakladateli první strojní papírny, která zpracovávala pro výrobu papíru slámovinu, byli švagři Jindřich a Leopold Gellertovi. Druhá strojní papírna patřila bratrům Karlovi a Vilémovi Weissovým. Hlavním výrobním sortimentem papírny byly dřevité tiskové, barevné a psací papíry.

Rozhodnutí o založení nové třetí plzeňské papírny padlo pouhých dvanáct měsíců před zhroutilím vídeňské burzy v roce 1873. Nově vzniklá papírna neustála toto ekonomicky náročné období a byla nucena i přes pokusy o záchranu požádat o uvalení kupeckého konkursu na svůj majetek. V roce 1878 papírnu koupili bratři Prosper, Julius a Ludvík Piettové. Ti přinesli do plzeňské papírny hospodářský a technologický rozvoj. Plzeňská spolupráce technického ředitele Ludvíka Pietta s vynálezcem Františkem Křížíkem pak dala světu obloukovou lampu, která byla patentována pod jménem Křížík-Piette a která byla používána nejen u nás, ale i ve světě. Za působení bratří Piettů byly tovární objekty rozšířeny o celulózku, která umožnila výrobu tiskového a balicího papíru, dále byla vybudována i nová brusírna dřeva a v průběhu let vznikly i další prostory nutné pro rozšíření výroby.

Pro výrobu hladkého psacího a tiskového papíru využili bratři Piettové papírenský stroj z roku 1872. Zatímco pro produkci nehlazených tiskových a balicích papírů byl zakoupen druhý papírenský stroj od značky Wangner/Götten. Třetí a poslední papírenský stroj, o pracovní šíři 195 cm, byl instalován v roce 1898. Stavební úpravy papírny vyvrcholily v letech 1895-1897, kdy došlo k dokončení rozšiřování továrny.¹⁸⁰

O hospodářskou stránku papírny se staral prostřední z bratrů Piettů - Julius. Ten se rozhodl směřovat odbyt a prodej výrobků z Plzně do všech evropských států, ale i do Číny, Korey, Indie, Japonska, Egypta, Maroka, jižní Afriky či do celé Ameriky a Austrálie. Exportovaný papír zaznamenal značný úspěch, především ve vývozu papírů potištěných, jemných a velejemných tiskových.¹⁸¹ Piettové byli

¹⁸⁰ VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 25-26.

¹⁸¹ ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, kart. 1, opis pamětního spisu k uctění 60. narozenin 30.IX 1906.

dobrymi papírníky a podnikateli s velkým obchodnickým talentem. Rodinné podnikání rozšířili v roce 1905 o svou spoluúčasť v papírně v Olšanech. Zároveň začali uvažovat o fúzi plzeňské papírny s papírenským koncernem vídeňské Neusiedelské. Po dlouhých jednáních se podařilo tento záměr naplnit v březnu v roce 1912. Tímto krokem ještě zcela neskončil vliv rodiny Piette na chod papírny. Ludvík Piette přesídlil po provedení fúze do Vídně, kde se stal členem správní rady i direktoria koncernu. Z této pozice pak řídil a hájil zájmy plzeňského závodu a rodiny Piette až do své smrti v roce 1918.¹⁸²

Přes pozdější komplikovanější vlastnickou situaci papírna neustala ve svém rozvoji. Nicméně i tento růst byl zpožděn novým válečným konfliktem, druhou světovou válkou. Ta znamenala pro papírnu změnu ve vedení, kdy byl český ředitel ing. Ladislav Michálek vyměněn za německého ředitele dr. Josefa Faldnera, který byl pověřen zvýšením výroby papíru, což se mu dařilo do roku 1941. Pro jeho lidský přístup k zaměstnancům papírny byl po válce jen zajištěn, posléze propuštěn a nakonec mohl odejít do Rakouska.¹⁸³

1. leden 1946 znamenal znárodnění plzeňské papírny ve smyslu ustanovení § 1 odstavce číslo 15 dekretu prezidenta republiky číslo 100/1945 Sbírky. Plzeňský závod společně s dalšími znárodněnými podstatami ostatních papíren v kraji byl začleněn do národního podniku Západočeské papírny se sídlem v Plzni.¹⁸⁴

Plzeňská papírna tak zahájila další etapu své působnosti, která může být dalším zajímavým předmětem historického bádání, který by byl nepochybně vítaným příspěvkem pro moderní plzeňské dějiny. Také by bylo jistě zajímavé porovnat aktivity plzeňské papírny s ostatními papírnami v západních Čechách, např. s Úslavským mlýnem, kde se nacházela továrna na lepenku a dřevovinu, s.r.o Hamry (1903-1948),¹⁸⁵ či s chebskou papírnou Karla Arnošta Köhlera (1906-1948).¹⁸⁶ Jak je vidět, ani zdánlivě úzké a detailní téma, jakým se může zdát historie jednoho plzeňského podniku, není ještě zdaleka vyčerpáno, zvláště pokud by získané výsledky měly být zasazeny do určitého obecnějšího kontextu.

¹⁸² TOVAČOVSKÝ, Jaroslav. [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-04-02].

¹⁸³ VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*, s. 47-49.

¹⁸⁴ SOA, pracoviště Klášter, Pražská Neusiedelská, spojené továrny na papír, celulózu a dřevovinu, a.s., inventář, s. 2-6.

¹⁸⁵ SOA, pracoviště Klášter, Úslavský mlýn - továrna na lepenku a dřevovinu, s.r.o Hamry (1903-1948).

¹⁸⁶ SOA, pracoviště Klášter, Karel Arnošt Köhler (chebská papírna) 1906-1948.

Třetí strojní papírna v Plzni se svou existencí nijak nevymyká z osudů jí podobných velkých papíren, které začaly s výrobou papíru ve druhé polovině 19.století. I ona si musela najít svůj hlavní výrobní artikl a svá odbytíště. V průběhu jejího fungování změnila několikrát vlastníky, prošla čtyřicetiletým fungováním jako národní podnik, až dospěla k ukončení činnosti v roce 2001. Čím se ale tato papírna liší, je to, že v jejích prostorách mohlo dojít ke zdokonalení osvětlení pomocí obloukové lampy Křížík-Piette, a že téměř čtyřicet let spadala do vlivu významné papírenské rodiny Piette, která se snažila pozvednout papírnu na evropskou úroveň co týče kvality vyráběného papíru či použité papírenské technologie.

Na úplný závěr lze konstatovat, že papírna za celou dobu své existence patřila mezi významné průmyslové podniky v Plzni, které pomohly přispět k rozvoji vědy a techniky.

PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY:

Státní oblastní archiv v Plzni (dále jen SOA), pracoviště Klášter, fond Gellert a spol. akciová společnost pro průmysl papírní Praha, závod Plzeň 1896-1946 (1957).

SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, veřejná obchodní společnost v Praze, závod Plzeň 1870-1911.

SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č. 9, aktiva a pasiva papírny akciové v Praze, bilance k 16. červnu 1874.

SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv. č. 39, přípis starostenského úřadu v Plzni Okresnímu hejtmánství v Plzni ve věci žádosti fy Piette o povolení stavebních prací v továrně a povolení provozování činnosti, 1885.

SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv. č. 40, povolení č. 9598 městské rady ke změnám výroby papíru, podmínky (30% hadrů, 60% dřevoviny), 1886.

SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv. č. 41, protokol o kolaudačním řízení o budově na výrobu papíru z dřevoviny a zařízení na čištění odpadní vody (z obecného úřadu), 1886.

SOA, pracoviště Klášter, fond Pražská Neusiedelská, spojené továrny na papír, celulózu a dřevovinu, Praha, závod Plzeň 1912-1949, a.s., inv.č. 2, kniha „Vývoj Neusiedler akciové společnosti“ s fotografiemi papíren patřící Neusiedelské a.s. s jejich zařízením.

SOA, pracoviště Klášter, fond Pražská Neusiedelská, spojené továrny na papír, celulózu a dřevovinu, Praha, závod Plzeň 1912-1949, a.s.

SOA, pracoviště Klášter, fond Pražská Neusiedelská a.s., Praha, závod Plzeň 1912-1949, inv.č. 2, kniha Vývoj Neusiedler akciové společnosti s fotografiemi papíren patřící Neusiedelské a.s. s jejich zařízením.

SOA, pracoviště Klášter, fond Pražská Neusiedelská, spojené továrny na papír, celulózu a dřevovinu, Praha, závod Plzeň 1912-1949, a.s., inv.č. 69, seznam zaměstnanců zatčených na jaře 1943.

SOA, pracoviště Klášter, NEG, společnost pro obchod papírem a celulósou s.r.o., Praha (1924) 1927-1947 (1949).

SOA, pracoviště Klášter, NEG, společnost pro obchod papírem a celulósou s.r.o., Praha (1924) 1927-1947 (1949), inv.č. 3, plná moc fy Petschek pro JUDr. Arnošta a JUDr. Gellerta ke zřízení společnosti, 1927.

Národní technické muzeum, Archiv Národního technického muzea (dále jen ANTM), fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, Rodina Piette, I/1, kart. 1, Kronika rodiny Piette.

ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864–1943), NAD Č. 344, kart.1, Rodina Piette, opis pamětního spisu k uctění 60. narozenin 30.IX 1906.

Magistrát města Plzně, Spisovna stavebně-správního odboru, Plzeňská papírna, Zahradní 2, ČT 173, Východní předměstí, Zápis vykonaný na úřadě stavebním královského města Plzně dne 13. října 1904.

Magistrát města Plzně (dále jen MGP), Spisovna stavebně-správního odboru, Plzeňská papírna, Zahradní 2, ČT 173, Východní předměstí, Technický popis louhové věže (vydán Městským úřadem v Plzni, 1929).

MGP, Spisovna stavebně-správního odboru, Plzeňská papírna, Zahradní 2, ČT 173, Východní předměstí, Žádost ke schválení projektu na rekonstrukci továrny a jejího rozšíření, 1930.

KŘIŽÍK, František. *Paměti Františka Křižíka českého elektrotechnika*. Praha : ČEZ, 1997.

PAPROCKÝ z Hlohol a Paprocké Vůle, Bartoloměj. *Diadochos, id est, Successio, ginák poslaupnost knijžat a králůw českých, biskupůw y arcybiskupůw pražských a wssech třech stawůw slawného králowstwí českého, to gest panského, rytjřského a městského / krátce sebraná a wydaná skrze Bartholoměge Paprockého z Glogol a z Paprockéwuele. Dokonáno w slawném Starém Městě Pražském : w Ympressý Dědice Jana Ssumana, 19. 7. 1602.*

MONOGRAFIE:

BECHNÝ, Daniel et al. *Historie a současnost podnikání na Plzeňsku. Zehušice : Městské knihy, 2002.*

BĚL, Jiří. *Prášílská papírna. Česko : s.n., 2003.*

BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Šimon Plachý z Třebnice. Plzeňské medailony 1. Plzeň : Karel Veselý, 2004.*

ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II, Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1967.*

ČENSKÝ, Miloslav. *Zkušenosti úspěšných podnikatelů / František Janeček, František Křížík, Osvald Životský. Praha : UTRIN, 1991.*

FEDOROVIC, Tomáš.; KAISER, Vladimír. *Historie židovské komunity v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem : Město Ústí nad Labem, 2005.*

HLAVÁČEK, Ivan; KAŠPAR, Jaroslav; NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických. H + H : Praha, 2004.*

JAKUBEC, Ivan; JINDRA, Zdeněk. *Dějiny hospodářství českých zemí : od počátku industrializace do konce habsburské monarchie. Praha : Karolinum, 2006.*

JANÁČEK, František. *Největší zbrojovka monarchie: Škodovka v dějinách, dějiny ve Škodovce (1859-1918), Praha : Novinář, 1990.*

- KHEL, Richard. *Na papíře napsáno a vytištěno*. Praha : Naše vojsko, 2008.
- KLIMEŠ, Jiří. *Jihočeské papírny n. p. Větrní u Českého Krumlova: [Prop. publ.]*. Větrní: [nákl. vl.], 1975.
- KOCMAN, Jiří Hynek. *Medium papír*. Brno : VUTIUM, 2004.
- KORDA, Josef. *Papírenská encyklopedie*. Praha : Státní nakladatelství technické literatury, 1992.
- KOSATÍK, Pavel. *Čeští demokraté. 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Praha : Mladá fronta. 2010.
- KOZMÁL, František. *Výroba papiera v teórii a praxi. 1, Výroba vláknitých papierenských hmot*. Bratislava : SVTL, 1958.
- KOZMÁL, František. *Výroba papiera v teórii a praxi. 2. diel*. Bratislava : SVTL, 1966.
- KRKOŠKA, Pavel; BLAŽEJ, Anton. *Technológia výroby papiera*. Bratislava : Alfa, 1989.
- MACKOVÁ, Anna. *Prášilská papírna: tento cyklus byl vyryt a vytištěn na ručním lisu*. Praha: vl.n., 1930 - 1931. 1 sv.
- MENTBERGER, Václav. *První plzeňská papírna*. Plzeň : Společnost pro národopis, 1949.
- NOVOTNÝ, Petr. *O papírnách ztracených i znovu nalezených*. Praha : Filigrán, 2008.
- NOVÝ, Luboš. *Dějiny techniky v Československu do konce 18. století*. Praha : Academia, 1974.

RAUDNIS, L. *Beiträge für Kunst, Handel und Gewerbe Böhmens*. Prag: L. Raudnis, F. L. Hübsch, 1843-1847.

SEDLÁČEK, Richard. *Ruční papírna ve Velkých Losinách 1596-1996 : kapitoly z dějin papírenské manufaktury*. Olšany : MORPA, 1996.

ŠPIRKOVÁ, Věra. *Židovská komunita v Plzni*. Domažlice : Nakladatelství Českého lesa, 2000.

ŠVEC, Jiří. *150 let papírenské výroby v Hostinném: [jubilejní] publ.* Hostinné: Krkonošské papírny, 1985.

VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy : starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století : papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. 1. sv. Praha : Libri, 2006.

VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy : starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století : papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod*. 2 sv. Praha : Libri, 2008.

VYKYDAL, Miroslav et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*. Plzeň : Západočeské papírny, 1969.

ZUMAN, František. *Knižka o papíru*. Praha : Společnost přátel starožitností, 1947.

ZUMAN, František. *Podkrkonošské papírny*. Praha : Česká akademie věd a umění, 1940.

ZUMAN, František. *Výrobní technika papíru a její vývoj*. Praha : Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce, 1937.

STUDIE VE SBORNÍCÍCH A PERIODIKA:

BĚLOHLÁVEK, Miloslav. Šedesát let JUDr. Miroslava Vykydala. In *Minulostí Západočeského kraje*. Sv. 10. Plzeň, Západočeské nakladatelství 1974, s. 197.

BURNS, Robert I. Paper comes to the West 800-1400, In *Lindgren, Uta, Europäische Technik im Mittelalter 800 bis 1400. Tradition und Innovation*, Berlin : Gebr. Mann Verlag, 1996, 4th ed., pp. 413-422.

HOFMANN, Gustav. K 75. narozeninám JUDr. Miroslava Vykydala. In *Minulostí Západočeského kraje*. Sv. 24. Plzeň, Západočeské nakladatelství 1988, s. 246-247.

HOSTIČKOVÁ, Anna. Waldek propojil hotel s budovou, která sloužila jako koncertní sál. *Radniční listy*, roč. 14, 29.04.2009, s. 10.

LACINA, Vlastislav. Nostrifikace firem se sídlem v Rakousku (1919-1929). Kolize, řevnivost a pragmatismus : československo-rakouské hospodářské vztahy 1918-1938. In : *Studia Historica XLV, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 1 – 1997*. Praha : Karolinum, 1999.

MUŠKOVÁ, Eva. Jak František Křížík „rozsvítil“ Plzeň. In *Teorie a dějiny vědy a techniky : sborník příspěvků z III. doktorandské konference*. Plzeň : Západočeská univerzita, 2006, s. 102-116.

Národní listy. 24. 6. 1870, roč. 10, č. 168, s. 2.

Plzeňské listy. 15. 7. 1880, roč. 6, č. 57, s. 3.

Síto: noviny pracujících Severočeských papíren - závod Štětí. Štětí: Severočeské papírny, s.p., 1958-2003.

VYKYDAL, Miroslav. Počátky strojní výroby na Plzeňsku. In *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1967. Sv. 5, s. 54-73.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

ABZ slovník cizích slov [online]. Dostupné z URL: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/syndikat> [cit. 2012-06-02].

Biografie Františka Josefa Studničky [online]. Dostupné z URL: http://inserv.math.muni.cz/biografie/frantisek_josef_studnicka.html [cit. 2011-21-07].

Biografie František Tilšer [online]. Dostupné z URL: http://inserv.math.muni.cz/biografie/frantisek_tilser.html [cit. 2011-21-07].

Český svaz bojovníků za svobodu [online]. Dostupné z URL: <http://www.zasvobodu.cz/zajimavosti/> [cit. 2013-02-13].

Český a slovenský zahraniční časopis. CHOCHOLATÝ-GRÖGER, Franz, březen 2010, *Konec bohemismu v Čechách* [online]. Dostupné z URL: <http://www.csmagazin.com/index.php?a=a2010031031> [cit. 2013-02-09].

Databáze Národní knihovny ČR [online]. Dostupné z URL: http://aleph.nkp.cz/F/NIPB7QS_VP4P2H3TBJFG8533XSPLXYABIHDYEBP5C7B9B2KQIMM-29910?func=accref&acc_sequence=000201841 [cit. 2012-14-02].

Jakub Škarda, Encyklopedie Vševed [online]. Dostupné z URL: <http://encyklopedie.vseved.cz/%C5%A0karda+Jakub> [cit. 2011-21-07].

František Tilšer, Wikipedie [online]. Dostupné z URL: http://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Til%C5%A1er [cit. 2011-21-07].

Porák a jeho vila, Geocaching [online]. Dostupné z URL: http://www.geocaching.com/seek/cache_details.aspx?guid=a74a7547-676a-4983-9cab-49784b02bceb [cit. 2011-21-07]

Historická šlechta, Podnikání rodu Piette-Rivage. TOVAČOVSKÝ, Jaroslav [online]. Dostupné z URL: <http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id-2009110007-19> [cit. 2012-01-02]

Jan Krejčí, Wikipedia [online]. Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Krej%C4%8D%C3%AD> [cit. 2011-21-07].

Jan Babtista Lambl, Wikipedie [online]. Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Baptista_Lambl> [cit. 2013- 12-01].

Tuschner, Emanuel (1828-1882), Knihovna města Plzně – katalog Clavius [online]. Dostupné z URL: <<http://lanius.kmp.plzen-city.cz/l.dll?ha 1~1000099959>> [cit. 2011-21-07].

Plachý z Třebnice, Šimon (1560-1609), Knihovna města Plzně – katalog Clavius [online]. Dostupné z URL: <<http://lanius.kmp.plzencity.cz /l.dll?hal~1000099102>> [cit. 2011-01-08].

Odborný časopis pro obaly, logistiku a transport, červenec/srpen 2008 (64) , ročník 12, č.4, s. 65-67. Časopis Packaging [online]. Dostupné z URL: <<http://www.packagingcz.cz /magazine/packaging0408/WebSearch/page0065.html>> [cit. 2011-30-07].

Papírna APIS, s.r.o [online]. Dostupné z URL: <<http://www.papirna-apis.cz/historie-papirny.html>> [cit. 2011-28-07].

Papírny Štětí, Wikipedie [online]. Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/_Štětí> [cit. 2011-30-07].

Rudolfův dvůr [online]. Dostupné z URL: <<http://rudolfuv-dvur.webnode.cz/vylety/stezka-via-piette/>> [cit. 2011-22-07].

Slovník cizích slov. info [online]. Dostupné z URL: <http://www.slovník-cizich-slov.info/apretura/> [cit. 2012-02-04].

Společensko-ekonomický týdeník Profit.cz [online]. Dostupné z URL: <<http://www.profit.cz/clanek/kde-se-cukr-vari.aspx>> [cit. 2011-21-07].

Wirtschaftlexikon 24 [online. Dostupné z URL: <]http://www.wirtschaftslexikon24.net /d/ treuhaender/treuhaender.htm> [cit.2012-08-02].

SUMMARY

The theme of my master thesis is about the Paper mill of Family Piette in Pilsen. Within the theoretical part, it was necessary to create a complete summary of the progress in papermaking and the use of different types of materials for its production. In addition, I wrote about the developing paper industry in Europe and then about the situation in Czech countries. The final part of the theoretical section is based on the regional paper history in Pilsen.

The main part of my work is focused on the history and activities of the paper mill and its relationship to the family Piette, I kept track of its progress from the beginning and up until it became a part of the West Bohemian Paper mill in 1946. The Paper mill was founded in 1872; this was during the age when national feelings were growing across our country. After all, the Pilsen paper mill was developed by the family whose origin we can find in Luxemburg. It was a great time for the paper mills and also for science, for example; the cooperation of Ludvík Piette and František Křížík gave to the world an arc lamp, which brings their names.

Nevertheless, the other point of my work is short talking and it is about the new period after the selling of the paper mill to the Neusiedel A.G Company. There is also a description of the activities from the year 1946; when the Pilsen paper mill became a part of the West Bohemian Paper mill.

The thesis “The Paper mill of Family Piette in Pilsen” was composed following the study of archive materials and field research. Other dates were taken from skilled biography.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Thema meiner Masterarbeit befasst sich mit der Papierfabrik der Familie Piette in Pilsen. Im theoretischen Teil war es erforderlich eine vollständige Zusammenfassung über den Fortschritt der Papiererzeugung und den Einsatz verschiedener Materialtypen der Produktion zu erstellen. Darüber hinaus habe ich über die Entwicklung der Papierindustrie in Europa und über die Situation der Papierindustrie in Tschechien geschrieben. Der letzte Teil des theoretischen Teils basiert auf die regionale Geschichte des Papiers in Pilsen.

Der Hauptteil meiner Arbeit konzentriert sich auf die Geschichte und die Tätigkeiten der Papierfabrik und deren Verhältnis zur Familie Piette. Ich folgte den Spuren des Fortschritts vom Beginn der Fabrik bis zum Zeitpunkt als sie 1946 ein Teil der West Böhmisches Papierfabrik wurde. Die Papierfabrik wurde 1872 gegründet. Das war während der Epoche als das Nationalgefühl im Land wuchs. Danach wurde die Papierfabrik von der Familie Piette, deren Ursprung wir in Luxemburg finden, weiterentwickelt. Es war eine bedeutende Zeit für die Papierfabriken und für die Wissenschaft. So ergab sich zum Beispiel aus der Zusammenarbeit von Ludvík Piette und František Křížík eine Lichtbogenlampe, welche ihren Namen erhielt.

Dennoch, der andere Teil meiner Arbeit ist kurz gehalten und geht über die neue Periode nach dem Verkauf der Papierfabrik an Neusiedel A.G Company. Dieser Teil enthält auch eine Beschreibung der Tätigkeiten des Jahres 1946, wenn Pilsens Papierfabrik ein Teil der West Böhmisches Papierfabrik wurde.

Diese Theses „Die Papierfabrik der Familie Piette in Pilsen“ wurde auf Grund der Studie über Archivmaterialien und Feldforschung verfasst. Weitere Daten wurden von geeigneter Biographie bezogen.

SEZNAM PŘÍLOH:

A. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Příloha A 1: Originál diplomu, jimž císař František Josef I. povýšil Ludvíka Pietteho do šlechtického stavu a udělil mu predikát von Rivage (1899). Fotografie Karel Sýkora – stálá expozice Národního technického muzea (dále jen NTM) v Praze.

Příloha A 2: Diplom o povýšení do šlechtického stavu a erb rodiny Piette-Rivage (*štít rozdělen černým vlnitým antonínským křížem. V modré hlavě štítu je stříbrná mořská vlaštovka (Seeschwalbe). Dole ve stříbře dvě červené mušle sv. Jakuba. Na štítě je korunovaná turnajská přilba s otevřenými křídly, vpravo stříbrno-černě dělenými a vlevo stříbrno-červeně dělenými a mezi nimi se nachází zlaté říšské jablko. Přikrývadla vpravo černo-stříbrná a vlevo červeno-stříbrná.*) Historická šlechta. Podnikání rodu Piette-Rivage. TOVAČOVSKÝ, Jaroslav [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id200911007-19>> [cit. 2012-12-02].

Příloha A 3: Vitrína věnovaná rodině Piette - různá ocenění a vyznamenání pro členy rodiny Piette. Fotografie Karel Sýkora - stálá expozice NTM v Praze.

Příloha A 4: P.Piette - plakety (1906). ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864 – 1943), NAD Č. 344, VIII/1.

Příloha A 5: Rodinné genealogické vztahy. Historická šlechta. Podnikání rodu Piette-Rivage. TOVAČOVSKÝ, Jaroslav [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/podnikani-rodu-piette-rivage-id2009110007-19>> [cit. 2012-12-02].

Příloha A 6: Prosper Piette (1846-1928). Historická šlechta. Podnikání rodu Piette-Rivage. TOVAČOVSKÝ, Jaroslav [online]. Dostupné z URL: <<http://www.historickaslechta.cz/vystava-s-rodokmenem-id2010120001-19>> [cit. 2011-28-01].

Příloha A 7: Fotografie Ludvíka Pietta (1851-1918). SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, č.inv. jednotky 35.

Příloha A 8: František Křížík (1847-1941) a Křížík-Piette oblouková lampa. Národní muzeum, Vynálezci a vynálezy [online]. Dostupné z URL: <<http://vynalezci.nm.cz/Fyzika-technika-doprava>> [cit. 2012-12-02].

Příloha A 9: Situační plán továrny z roku 1886. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 17.

Příloha A 10: Fotografie lisů a kalandrů poháněných parním strojem (v pozadí snímku) z let 1873-1878. Fotografie Josefa Böttingra, působícího v Plzni v letech 1873-1882. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 11: Snímek papírenského stroje z let 1873-1878. Fotografie Josefa Böttingra. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 12: Vybavení papírny. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 13: Strojovna. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 14: Brusírna dřeva. Fotografie kolem roku 1896. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 15: Úpravna a zpracování v původních prostorech papírny (v pozadí - malé kalandry). Fotografie kolem roku 1896. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 16: Stojatý parní stroj Škoda v budově bývalé strojovny se starou celulózku. Fotografie kolem roku 1896. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 17: Holandry. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 18: Kotelna. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 19: Válcové ležaté rotační vařáky na hadry. Fotografie kolem roku 1896. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 20: Kalandr a řezačka v původních objektech továrny. Fotografie kolem roku 1896. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 21: Tři ležaté vařáky celulózy s úhrnnou varnou o prostoru zhruba 100 m³. Fotografie kolem roku 1896. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 22: Holandry na mletí papíroviny a praní papíroviny s dřevěnou vanou. Fotografie kolem roku 1896. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 23: Třídírna hadrů v původních objektech papírny. Fotografie kolem roku 1896. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 24: Tovární jesle. Fotografie kolem roku 1896. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 25: Třídírna papíru - „papírsál“. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 32.

Příloha A 26: Aktiva a pasiva papírny akciové v Praze dne 16. června 1874. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 9, bilance k 16. červnu 1874.

Příloha A 27: Týdenní listina mzdy za týden od 15. června do 20. června 1874. SOA Nepomuk, fond P.Piette, inv.č 10, týdenní listina mzdy, 1874.

Příloha A 28: Statuta Olšanské papírny (titulní strana a strana č. 1). SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv.č 26, statut akciové společnosti pro papírenský průmysl Olšany, oznámení o ustanovení.

Příloha A 29: Oznámení o úmrtí Ludvíka Piette-Rivage a fotografie jeho hrobu (Archiv NTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, kart.č. 3).

Příloha A 30: Kondolenční dopis k úmrtí Ludvíka Piette-Rivage ze dne 20. srpna 1918 od starosty JUDr. Matouše Mandla. ANTM, fond Piette-Rivage Prosper, Julius, Ludwig a Ludwig ml. (1864-1943), NAD Č. 344, kart.č. 3.

Příloha A 31: Plzeňská papírna v roce 1912. SOA, pracoviště Klášter, fond Pražská Neusiedelská a.s., Praha, závod Plzeň 1912-1949, inv.č. 2, kniha „Vývoj Neusiedler akciové společnosti“ s fotografiemi papíren patřící Neusiedelské a.s. s jejich zařízeními.

Příloha A 32: Plzeňská papírna. SOA, pracoviště Klášter, fond Pražská Neusiedelská a.s., Praha, závod Plzeň 1912-1949, inv.č. 2, kniha „Vývoj Neusiedler akciové společnosti“ s fotografiemi papíren patřící Neusiedelské a.s. s jejich zařízeními.

B. TEXTOVÁ PŘÍLOHA

Příloha B 1: Firemní ceník firmy z roku 1896 a přehled druhů papíru, který závod vyráběl. SOA, pracoviště Klášter, fond P.Piette, inv. č. 22, ceník papíru.

Příloha B 2: Přehled dělníků u firmy P.Piette. VYKYDAL, Miroslav et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*. Plzeň : Západočeské papírny, 1969, s. 27.

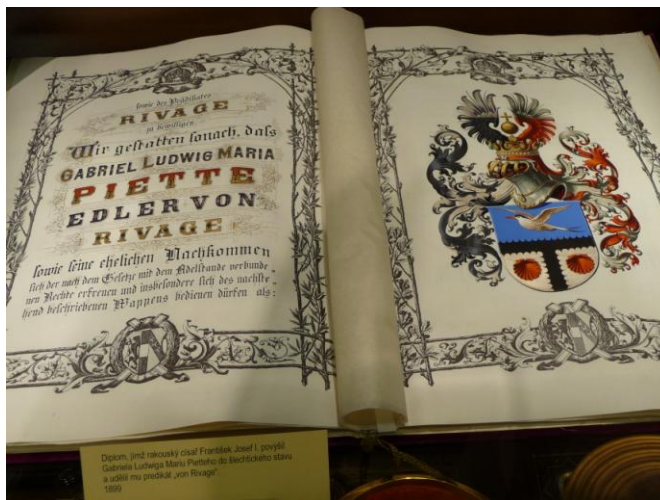
Příloha B 3: Výroba celulózy a papíru v letech 1934-1940. VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*. Plzeň : Západočeské papírny, 1969, s. 46.

Příloha B 4: Hodnota účtu za celulózu a papír v letech 1935-1937. VYKYDAL, M. et al. *100 let papírenského průmyslu v Plzni a Bukovci*. Plzeň : Západočeské papírny, 1969, s. 46.

Příloha B 5: Stav zaměstnanců podle oddělení v roce 1939. SOA, pracoviště Klášter, fond Pražská Neusiedelská a.s., Praha, závod Plzeň 1912-1949, inv.č. 63, stav zaměstnanců podle oddělení v roce 1939, ženy, muži.

Příloha B 6: Seznam zaměstnanců papírny a členů komunistického odboje zatčených na jaře 1943. SOA, pracoviště Klášter, fond Pražská Neusiedelská a.s., Praha, závod Plzeň 1912-1949, inv.č. 69, seznam zaměstnanců zatčených na jaře 1943.

A. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Příloha A 1: Originál diplomu, jímž císař František Josef I. povýšil Ludvíka Pietteho do šlechtického stavu a udělil mu predikát von Rivage (1899)

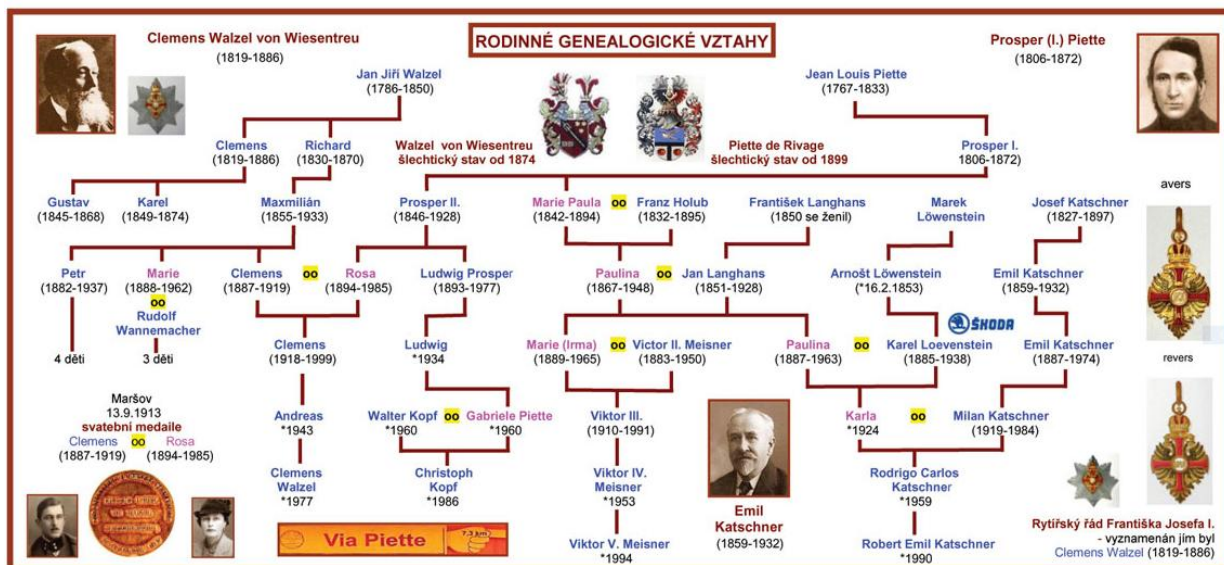
Příloha A 2: Diplom o povýšení do šlechtického stavu a erb rodiny Piette-Rivage (štit rozdělen černým vlnitým antonínským křížem. V modré hlavě štítu je stříbrná mořská vlaštovka (Seeschwalbe). Dole ve stříbře dvě červené mušle sv. Jakuba. Na štítě je korunovaná turnajská přilba s otevřenými křídly, vpravo stříbrno-černě dělenými a vlevo stříbrno-červeně dělenými a mezi nimi se nachází zlaté říšské jablko. Přikrývadla vpravo černošříbrná a vlevo červeno-stříbrná.)

Příloha A 3: Vitrína věnovaná rodině Piette – různá ocenění a vyznamenání pro členy rodiny Piette, diplom o povýšení rodiny Piette do šlechtického stavu

Příloha A 4: P.Piette - plakety (1906)

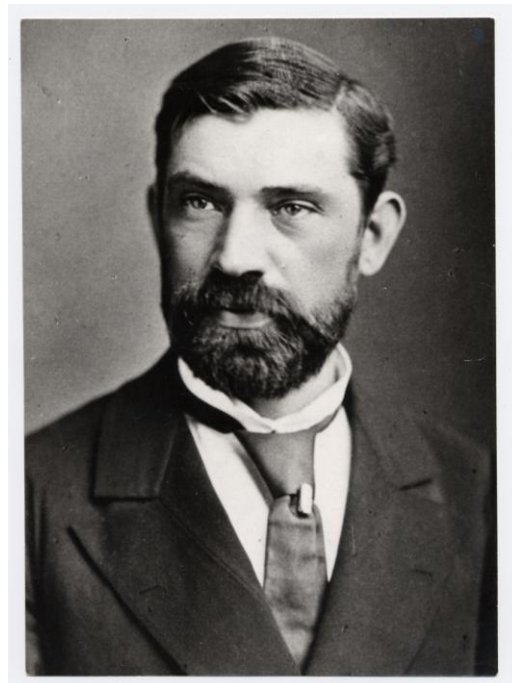
Příloha A 5: Rodinné genealogické vztahy

Příloha A 6: Prosper Piette (1846-1928)

Příloha A 7: Fotografie Ludvíka Pietta (1851-1918)

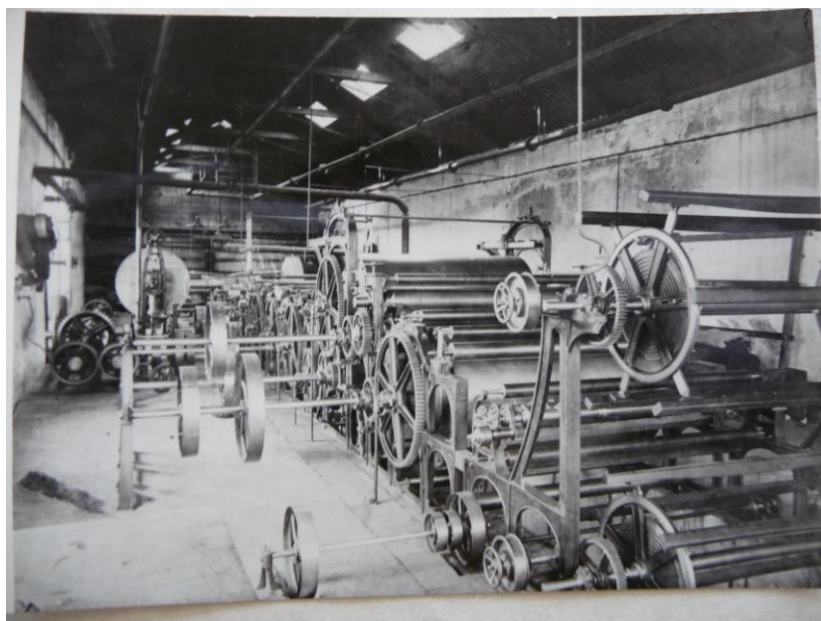
Příloha A 8: František Křížík (1847-1941) a Křížík-Pietta oblouková lampa

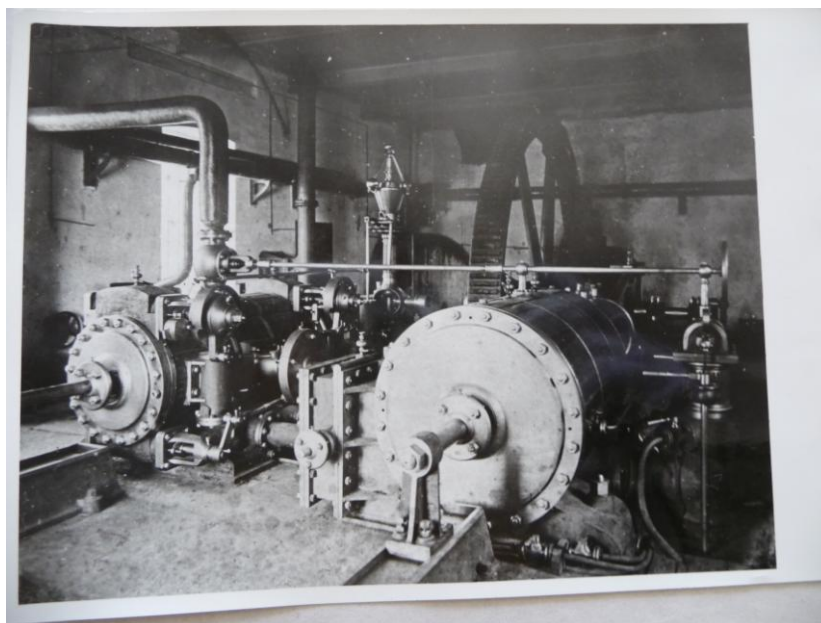
Příloha A 9: Situační plán továrny z roku 1886

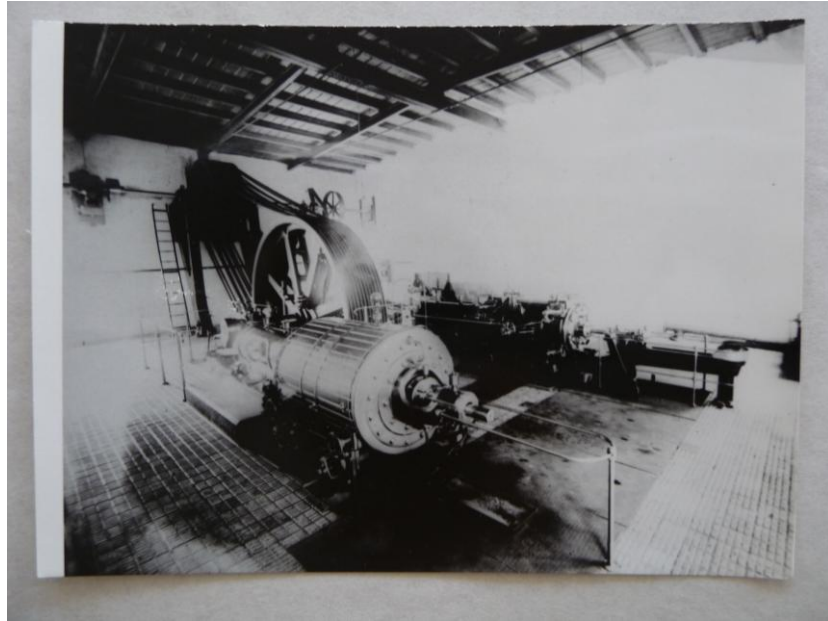
Příloha A 10: Fotografie lisů a kalandrů poháněných parním strojem (v pozadí snímku) z let 1873-1878. Fotografie Josefa Böttingra, který působil v Plzni v letech 1873-1882.

Příloha A 11: Snímek papírenského stroje z let 1873-1878. Fotografie Josefa Böttingra.

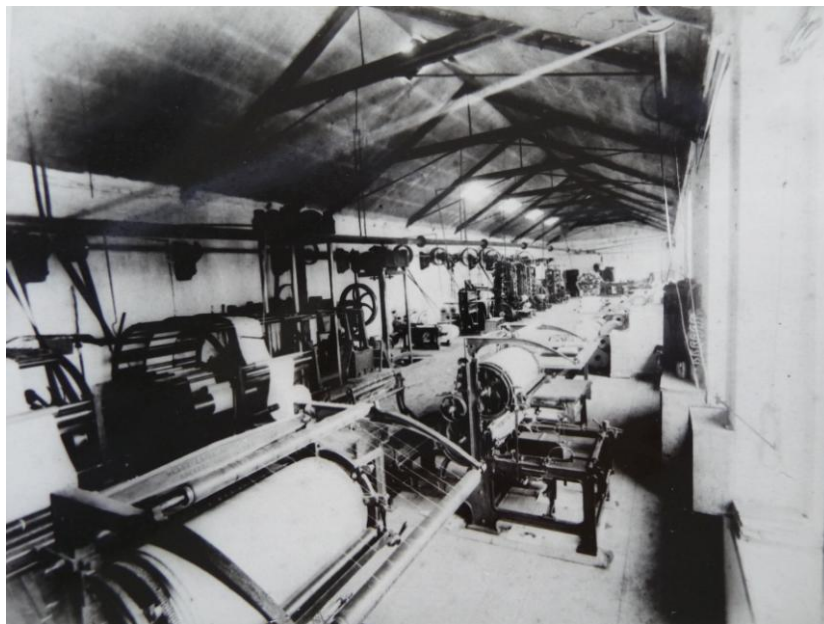
Příloha A 12: Vybavení papírny. Fotografie Josefa Böttingra.

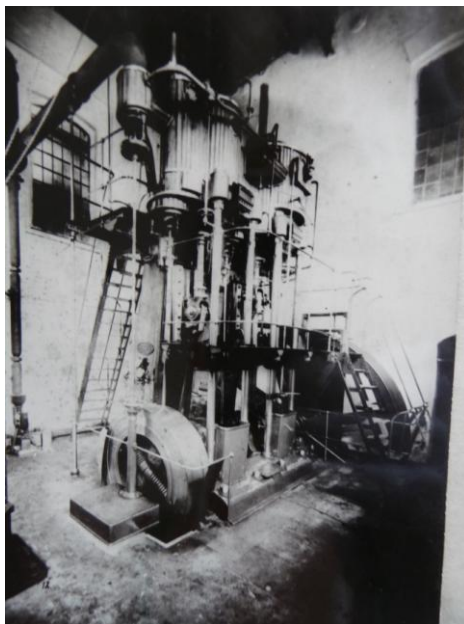
Příloha A 13: Strojovna

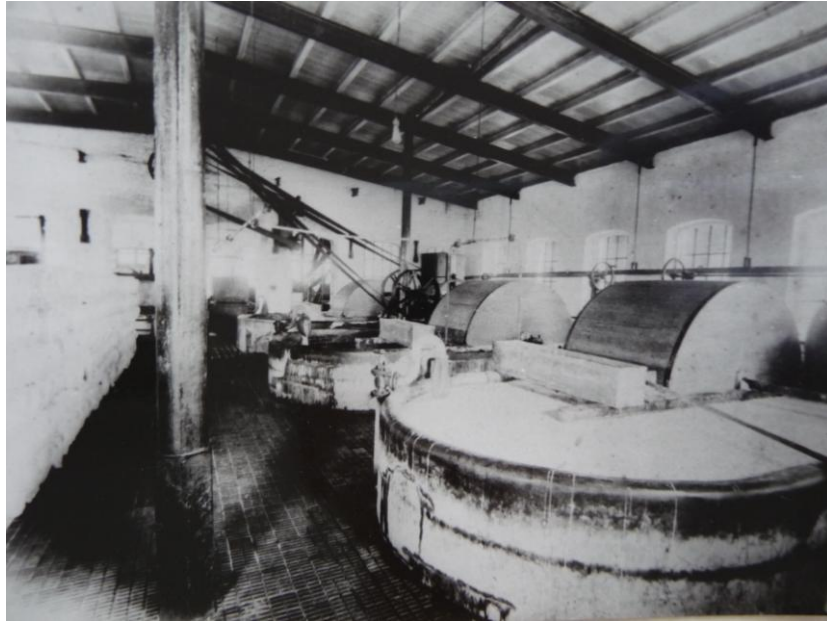
Příloha A 14: Brusírna dřeva. Fotografie kolem roku 1896.

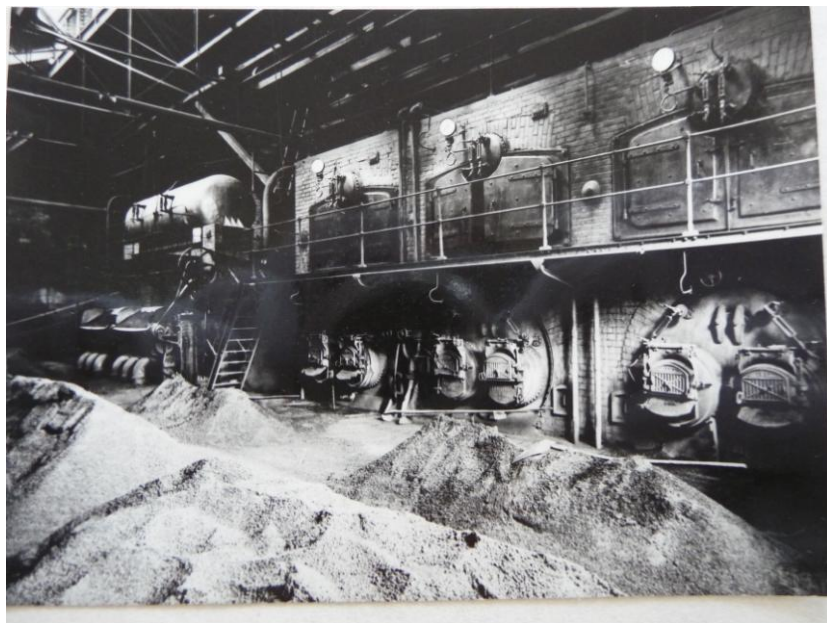
Příloha A 15: Úpravna a zpracování v původních prostorech papírny (v pozadí - malé kalandry). Fotografie kolem roku 1896.

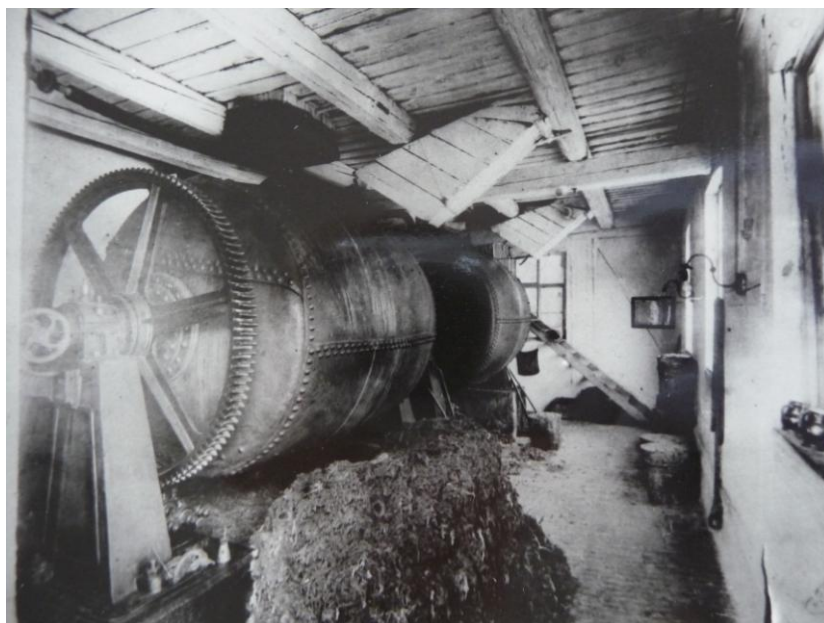
Příloha A 16: Stojatý parní stroj Škoda v budově bývalé strojovny se starou celulózkou. Fotografie kolem roku 1896.

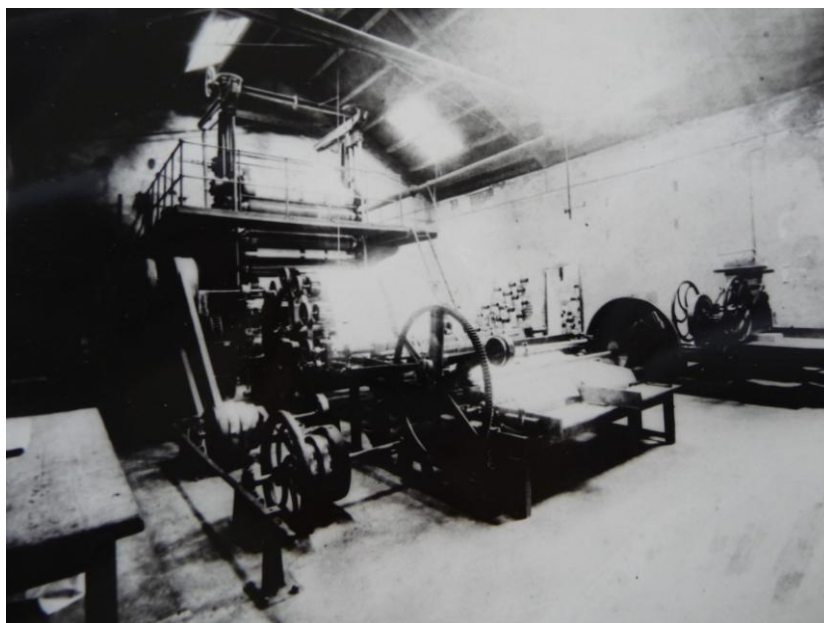
Příloha A 17: Holandry

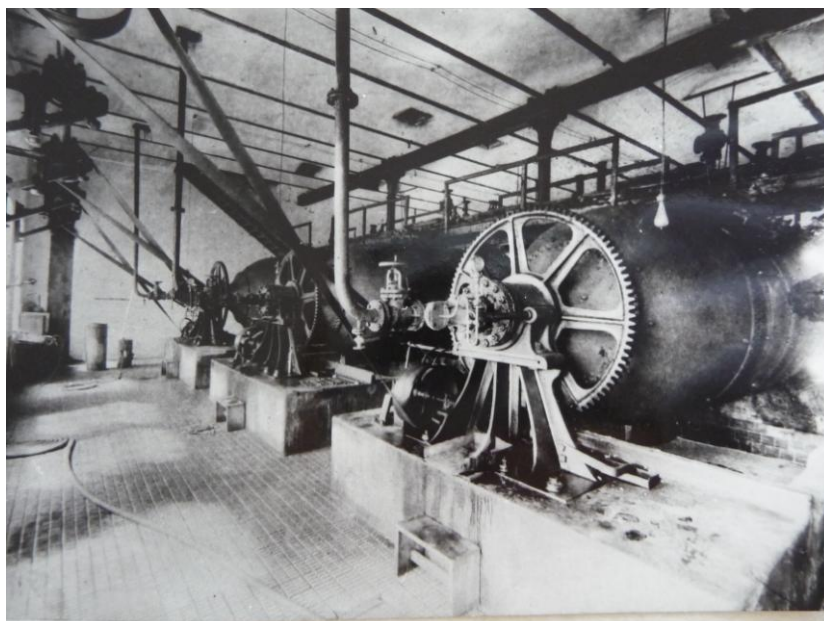
Příloha A 18: Kotelna

Příloha A 19: Válcové ležaté rotační vařáky na hadry. Fotografie kolem roku 1896.

Příloha A 20: Kalandr a řezačka v původních objektech továrny. Fotografie kolem roku 1896.

Příloha A 21: Tři ležaté vařáky celulózy s úhrnnou varnou o prostoru zhruba 100 m³. Fotografie kolem roku 1896.

Příloha A 22: Holandry na mletí papíroviny a praní papíroviny s dřevěnou vanou. Fotografie kolem roku 1896.

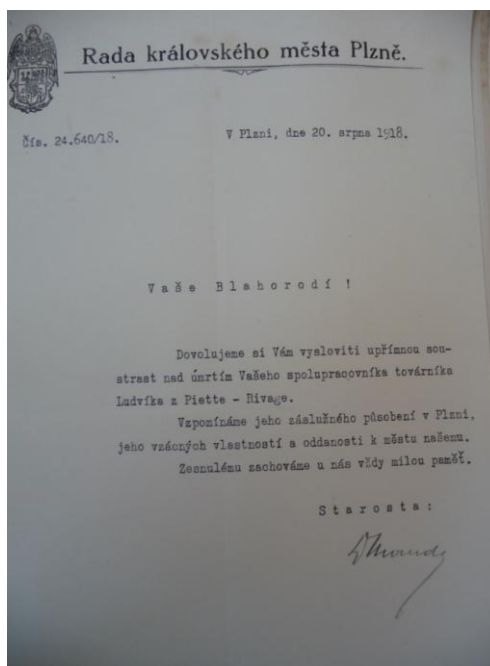
Příloha A 23: Třídírna hadrů v původních objektech papírny. Fotografie kolem roku 1896.

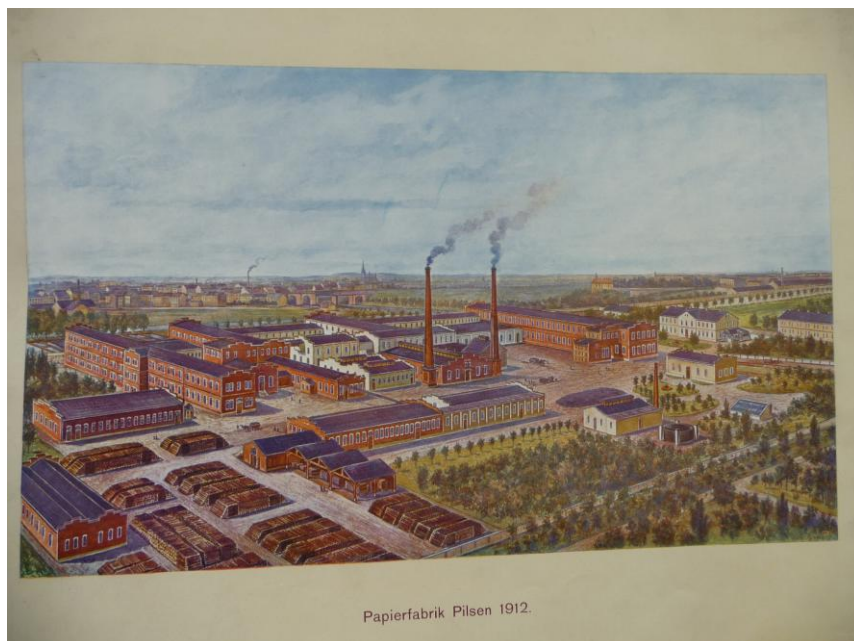
Příloha A 24: Tovární jesle. Fotografie kolem roku 1896.

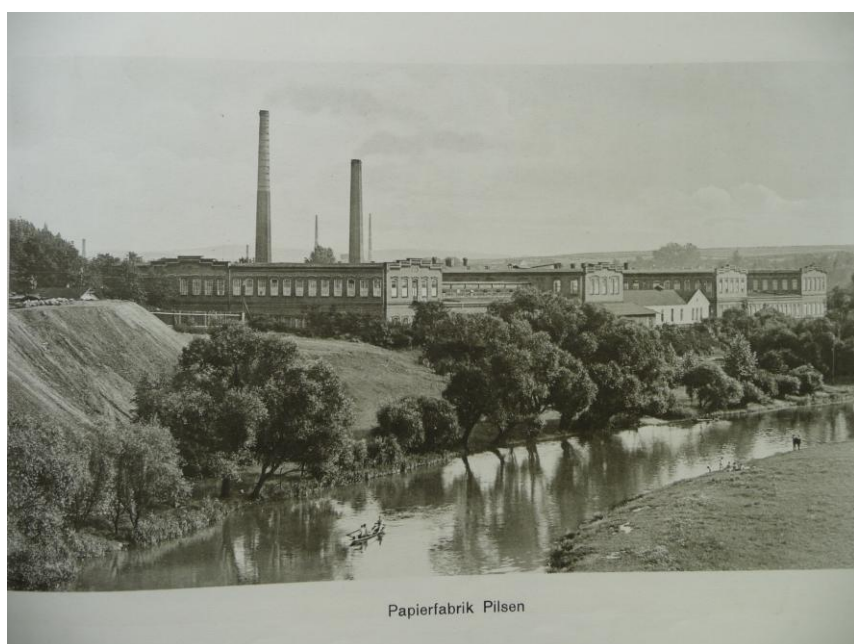
Příloha A 29: Oznámení o úmrtí Ludvíka Piette-Rivage a fotografie jeho hrobu

Příloha A 30: Kondolenční dopis k úmrtí Ludvíka Piette-Rivage ze dne 20. srpna 1918 od starosty JUDr. Matouše Mandla

Příloha A 31: Plzeňská papírna v roce 1912

Příloha A 32: Plzeňská papírna

TEXTOVÁ PŘÍLOHA:

Příloha B 1: Firemní ceník firmy z roku 1896 a přehled druhů papíru, který závod vyráběl

Druh papíru	Cena ve zl./100kg
Jemná pergamenová náhrada I	34
Jemná pergamenová náhrada II	32
Bankovní s vodoznakem „Extra Strong“	84
Komerční poštovní	62
Nový pevný poštovní	44
Velejemný knihový papír přírodně bílý	54
Jemný knihový papír přírodně bílý	48
Velejemný kreslicí klížený kostním klihem	48
Jemný kreslicí klížený kostním klihem	35
C – látka	43
C – látka nová	40
CC – látka	38
C ½ - látka klížená kostním lihem	38
C ½ - namodralá	33
DC – látka	29
C ¼ - látka	27
DCE - látka	28
E ¾ - látka	26
Bez dřevý dokumentní koncept. přírodně bílý	28
Obyčejný kancelářský	23
Bílý konceptní rýhovaný	22
Tiskový coulem	23
Velejemný ilustrační tiskový	44
Jemný ilustrační tiskový	37
Anglický sací papír	52

Obyčejný sací papír	26
Lepší tiskový papír	22
Sací kartón růžový, bílý chamois, modrý	35
Sací Cosmanos	50
Anglický balicí	16
Jemný celulókový balicí načervenalý, nažloutlý	20
Jemný celulókový nehlažený	19
Obyčejný celulókový balicí	17

Příloha B 2: Přehled dělníků u firmy P.Piette

Rok	Muži	Ženy	Úhrnem	Údaje o výdělčích
1880	62	186	248	průměrný výdělek mužů 1 zl./den průměrný výdělek žen 55 krejcarů/ den
1898	180	190	370	x
1905	x	x	463	z toho 207 se mzdou K/den 0,80 – 1,60 85 se mzdou K/den 1,60 – 2,40 171 se mzdou K/den 2,40 – 4,00
1910	250	220	470	x

Příloha B 3: Výroba celulózy a papíru v letech 1934 – 1940

Rok	Celulóza v kg	Papír v kg
1934	6 301 450	4 864 989
1935	6 844 200	5 309 121
1936	7 289 000	5 741 375
1937	8 361 876	6 430 021
1938 (krize)	4 115 900	5 735 334
1939	9 718 756	8 679 788
1940	12 863 502	9 786 640

Příloha B 4: Hodnota účtu za celulózu a papír v letech 1935 - 1937

Rok	Hodnota účtu za prodanou celulózu (Kč)	za prodaný papír vč. krabic (Kč)
1935	2 726 000 (235 vagónů)	23 063 000 (514 vagónů)
1936	3 368 000 (265 vagónů)	25 187 000 (549 vagónů)
1937	4 978 000	30 214 000

Příloha B 5: Stav zaměstnanců podle oddělení v roce 1939

Arbeiterstand			
Abteilung	Vorarbeiter	männlich	weiblich
Papierfabrik	-	116	-
Werkstätten	2	46	-
Papiersaal	-	6	66
Verpackung	-	15	6
Kalandersaal	-	41	11
Zellulosefabrik	-	75	7
Kartonage	-	8	9
Fabriksunkosten und Hof	-	24	6
Ttransportkosten	-	16	-
Betrieb	-	25	-
	2	369	106
Zusammen	476 Arbeitskräfte / ohne Kranke /		
Anzahl der Kranken	17		
Zusammen	493 Arbeitskräfte / einschl. der Kranken /		

**Příloha B 6: Seznam zaměstnanců papírny a členů komunistického odboje
zatčených na jaře 1943**

- **Doleček Antonín**
- **Pakštefl Antonín**
- **Malý František**
- **Hobl Jaroslav**
- **Frank Václav**
- **Weinfurt František**
- **Dobrovský Alois**
- **Podzimek Zdeněk**
- **Jílek Václav**
- **Kroc Josef**
- **Hoch Karel**
- **Špeta Jakub**
- **Langová Marie**
- **Ulrich Jan**
- **Müller Josef**